

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav pro archeologii

Bakalářská práce

**Vývoj sídelní oikumeny v jihozápadních
Čechách v raném středověku**

**The development of the settlement ecumene in southwestern
Bohemia in the early Middle Ages**

Petr Trávníček

Praha 2024

**Vedoucí práce: doc. PhDr. Tomáš Klír Ph.D.
Konzultant: PhDr. Pavel Břicháček, CSc.**

PODĚKOVÁNÍ

Zde bych rád poděkoval svému vedoucímu práce, doc. PhDr. Tomáši Klírovi, PhD. za přínosné rady, opravy, trpělivost a doporučenou literaturu. Rovněž děkuji svému konzultantovi, PhDr. Pavlu Břicháčkovi, CSc. za věnovaný čas, vstřícnost a velký odborný přínos ve všech tématech této práce.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, květen 2024

.....

ABSTRAKT:

Tato práce představuje syntézu archeologických dat z jihozápadních Čech, které mapuje s cílem rámcového poznání sídelního vývoje. Základem této práce byl soupis lokalit z archeologických databází a jejich ověření na základě dostupné literatury. Rozložení a kontinuita lokalit jsou zde sledovány v prostoru a čase i v souvislosti s přírodními podmínkami. Rozbor klíčových a mnohdy i lépe poznaných dobových sídelních komponent, jež zásadně ovlivňovaly vývoj sídelní sítě, či naopak byly jeho přímým důsledkem se pak snaží objasnit prostorové a strukturální změny osídlení napříč raným středověkem.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Archeologie; sídelní vývoj; raný středověk; doba hradištní; západní Čechy; hradiště; centralita; zemské stezky; kláštery.

ABSTRACT:

This work presents a synthesis of archaeological data from southwestern Bohemia, which it maps with the aim of a general understanding of settlement development. The basis of this work was the writing of localities from archaeological databases and their verification on the basis of available literature. The distribution and continuity of localities are monitored here in space and time and in connection with natural conditions. The analysis of the key and often better-known period settlement components that fundamentally influenced the development of the settlement network, or on the contrary were its direct consequence, then tries to clarify the spatial and structural changes of settlement throughout the early Middle Ages.

KEYWORDS:

Archeology; ecumene development; early Middle Ages; hillfort period; West Bohemia; hillforts; centrality; trade roads; monasteries.

OBSAH

ÚVOD	6
1. POZNÁVÁNÍ VÝVOJE OSÍDLENÍ	7
2. SLEDOVANÉ ÚZEMÍ A JEHO PŘÍRODNÍ DANOSTI	10
2.1 Geologie a pedologie	11
2.2 Hydrologie	13
2.3 Klimatologie	14
3. ROZSAH OSÍDLENÍ V OBDOBÍCH DLE ARCHEOLOGICKÝCH LOKALIT	17
3.1 Nejstarší středověké osídlení	18
3.2 Starohradištní období	20
3.3 Středohradištní období	22
3.4 Mladohradištní období	24
3.5 Přejechod raného a vrcholného středověku	26
4. VÝZNAMNÉ KOMPONENTY SÍDELNÍCH STRUKTUR	28
4.1 Centra a jejich zázemí	29
4.2 Dálkové obchodní cesty	38
4.3 Církevní instituce	46
4.3.1 Pražské biskupství	47
4.3.2 Kláštery	48
4.3.3 Rytířské řády	50
5. VÝSLEDNÝ OBRAZ SÍDLENÍHO VÝVOJE	51
ZÁVĚR	60
SEZNAM LITERATURY	62
SEZNAM ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ	69
SEZNAM ARCHIVNÍCH PRAMENŮ	69
PŘÍLOHY	70

ÚVOD

Raný středověk je velmi významným a pozoruhodným obdobím dějin státních i regionálních. Výzkum osídlení je ale stále značně nevyrovnaný, nejvíce pozornosti je tradičně soustředěno do středních Čech, a to v souvislosti s poznáváním formování raného přemyslovského státu, popřípadě do severozápadních nebo východních Čech (např. Klápště 1994; Meduna – Černá 2015; Ježek 2007). Přitom nejde o oblast nikterak nevýznamnou, a to nejen z hlediska příhraničních kontaktů s německými zeměmi. Přesto se domnívám, že dosavadní poznání je dostatečné pro podání základní podoby sídelního vývoje a postupu v jihozápadních Čechách.

Cílem této práce je vymapování sídelního postupu a vývoje a zjištění nakolik koreluje s přírodními podmínkami. Základním úkolem bylo vypracovat soupis, zmapovat a chronologicky roztrždit dosud známé raně středověké lokality ve vybraném prostoru. Na začátku bude vysvětlen způsob zpracování těchto lokalit do jednotného souboru, jakož i jejich rozčlenění na základě jejich typu a chronologie. Vlastnosti a rozložení v prostoru těchto lokalit budou rozebrány v kapitole 3. Po starším osídlení mohla někde zůstat otevřená krajina, tedy pozůstatky starších sídelních komor, proto přihlédnu i k poslednímu osídlení pravěkému v mladší době římské a době stěhování národů. Přírodní podmínky, jakož i předpokládaný klíčový determinant sídelního postupu i hospodářských možností jsem popsal v 2. kapitole, neboť je nutné při popisu a interpretaci osídlení zohlednit některé jeho základní faktory: morfologie krajiny, síť vodních toků aj. vodní zdroje, půdní pokryv, podnebí, přírodní rizika. U podnebí je navíc třeba se pozastavit nad jeho charakterem a proměnami v minulosti. K pochopení sídelních jevů a proměn jsem proberu i další významné dobové sídelní komponenty: mocenská, hospodářská a správní centra, církevní instituce i dálkové obchodní komunikace v kapitole 4. Všechna tato fakta budou shrnuta do rámcového obrazu vývoje osídlení v 5. kapitole.

Úkolem této práce je tak přispět k poznání raně středověkého osídlení zmíněného území v raném středověku a s tím spojené středověké proměně. Jelikož se v raném středověku setkáváme s nám chronologicky nejbližší předstátní společností

na našem území, věřím, že poznání sídelního vývoje v tomto období může přinést zajímavé poznatky minimálně i pro období mladšího pravěku.

1. POZNÁVÁNÍ VÝVOJE OSÍDLENÍ

Základem pro celou práci je celkový soupis (publikovaných) archeologických pramenů z období raného středověku, a to od nejstarších dokladů osídlení až po konec doby hradištní, tedy zhruba po rok 1250. V tomto pohledu tak tato studie vlastně představuje syntézu empirických dat.

Hlavními zdroji dat se staly archeologické databáze *Státní archeologický seznam (SAS)* a *Archeologická mapa České republiky (AMČR)*. Primárním zdrojem dat byl SAS, jenž se však pro potřeby této práce ukázal jako nevyhovující. Z toho důvodu byla jako základní zdroj nakonec využita i AMČR, a to nejen pro větší informační obsah, ale i modernější a přehlednější zpracování. Právě kombinace obou zdrojů se ukázala být nejlepším řešením. Výsledný soupis má podobu tabulky, která po kontrole s pomocí literatury obsahuje 285 lokalit, ÚAN kategorie I. Tabulka zahrnuje lokalizaci, názvy lokalit, jejich chronologii, přírodní podmínky a případné poznámky pro vysvětlení, upřesnění anebo obohacení. Lokality s výskytem fortifikace byly zvýrazněny. Z důvodů výše zmíněných vychází chronologické členění lokalit ze SAS. U AMČR jsou archeologické horizonty popsány jinak, protože byla provedena jejich konverze (viz tab. 1). Periodizace na fáze doby hradištní je totiž alespoň z mého pohledu vhodnější, více evokující dané období. Prvotní členění na raný středověk (nesp.), osídlení časně slovanské a hradištní období zahrnuje lokality blíže periodicky nespecifikované. Sama doba hradištní, již jako chronologické období použil už Josef Ladislav Píč (*Píč 1909, 8*), je pak specifikována na jednotlivé stupně vytvořené Janem Eisnerem (*Eisner 1966, 137*) a později modifikované (*Bubeník 1994*). Jako problematické se pak u AMČR může jevit označení „RS 2-4“ kvůli dvojznačnosti, zda je lokalita kontinuální, anebo je označení synonymní s označením „RS (nesp.)“. Byť uživatelská příručka striktně popírá kontinuitu lokalit s tímto označením, není jisté, jestli byl s tímto každý zadavatel obeznámen. Po vypracování soupisu byla u lokalit provedena revize správnosti jejich chronologie na základě příslušné literatury, poněvadž již

samotné databáze v některých případech vzájemně přinášely nesrovnalosti. Tato revize byla provedena dvakrát, nejprve po soupisu ze SAS a následně po přidání dat z AMČR. Při těchto kontrolách se objevily i lokality nové, rovněž do soupisu přidané. U některých lokalit zařazených pouze do doby hradištní nebo raného středověku se podařilo dohledat přesnější periodické zařazení. S případy, kde se tak nestalo již nebylo při rozboru jednotlivých období dále pracováno, a tak jsou tedy zaznamenány pouze v samotném soupisu. Pochopitelně často docházelo k tomu, že bylo periodické zařazení nejisté, diskutabilní, a proto bylo zaneseno do tabulky jiným způsobem. I s těmito „nejistotami“ se jako u předchozího případu nadále nepracovalo. Některé další řádky byly opatřeny zpřesňující či vysvětlující poznámkou. Nakonec pro účely statistiky byla přidána pole s komponentami přírodního prostředí: nadmořské výšky a klimatických oblastí podle Evžena Quitta (viz kap. 2.3). Po zhotovení celkového soupisu raně středověkých lokalit je bylo možné roztrždit na základě lokalizace (okresů) a chronologie a sledovat jejich vzájemné vztahy. Lokality byly zaneseny do prázdných geografických map příslušejících k jednotlivým obdobím raného středověku. Výsledkem tak je při vzájemném porovnání základní obraz sídelního vývoje.

Pro správné pochopení sídelních struktur a správnou interpretaci výsledného obrazu je nezbytné zohlednit některé významné komponenty, které působily zároveň jako determinanty. Po přírodním prostředí jde v první řadě o dálkové obchodní cesty, teprve po nich následují mocenská, správní a hospodářská centra, sídla elit, v mladším období církevní instituce, a nakonec městské lokace ve 13. století.

I po syntéze všech těchto okolností však musíme mít na mysli zde se nabízející možnost dvojího způsobu interpretace. Záleží, zda budeme vycházet z modelu empirického nebo modelu komunitních areálů, jak je popsali Evžen Neústupný (Neústupný 2010). Ve svém díle sice myslel především na období pravěku, leč minimálně ve starších časech raného středověku narážíme na situaci takřka obdobnou. Archeologická naleziště jsou zachycením (většinou neúplným) jednotlivých sídelních komponent (sídelní, výrobní, rituální apod.), které prošly procesem archeologizace. Tyto komponenty vytvářejí v prostoru tzv. *areály aktivit*, které nemusejí být prostorově souvislé. Neústupný popisuje *sídelní (komunitní) areál* jako „*strukturovanou množinu*

všech areálů aktivit užívaných toutéž komunitou“ (Neústupný 2010, 150). Z logiky věci přirozeně plyne, že soubor všech sídelních (komunitních) areálů ohraničený nevyužitými prostory je tak tím, co označujeme sídelní komorou, popř. enklávou apod. Takový model nás nutí i na základě empirických dat minimálně v teoretické rovině předpokládat komponenty (areály aktivit), které nebyly či dokonce nemohou být archeologicky prokázány. V tomto směru bych rád vzpomněl i hospodářský a duchovní význam lesa v představách Slovanů trvajících ještě dlouho do časů, kdy byly Čechy oficiálně křesťanskou zemí, jak nás informuje i Kosmas při popisu vlády knížete Břetislava II. (k tomu např. Profant – Profantová 2000). Různý pohled středověkého člověk na les byl nastíněn i v jiných pracích (např. Klimek 2009).

Pro plné uplatnění tohoto modelu je však potřeba podrobné zpracování jednotlivých regionů. Proto tato práce, jejímž úkolem je poznat vývoj osídlení spíše rámcově, pracuje hlavně s modelem empirických dat a jsem si tak vědom, že interpretace výsledného obrazu se může s použitím různých modelů lišit.

Velmi pěknou definici sídelních areálů nabízí také např. Martin Kuna: *„Sídelní prostor je množinou objektů a vztahů souvisejících se sídelními aktivitami lidí. Není to tedy již jen abstraktní prostor archeologických kultur a typů, ale prostor jednotek, které mají nějakou reálnou funkci v určitém sídelním systému.“ (Kuna a kol. 2004). To zkrátka znamená, že daný bod na mapě reprezentující danou lokalitu či jednotlivou sídelní komponentu vlastně hovoří o celém sídelním areálu, jehož rozsah však nejsme schopni stanovit. Z toho důvodu nejsou lokality v soupisu děleny na sídliště, pohřebiště, depoty apod., nýbrž daný bod reflektuje existenci celého sídelního areálu.*

2. SLEDOVANÉ ÚZEMÍ A JEHO PŘÍRODNÍ DANOSTI

Studovaná oblast, někdy mezi řečí označovaná též jako „plzeňská Mezopotámie“ byla vyčleněna na základě geografických vlastností jihozápadních Čech, s ohledem na hranice politické, administrativní, jakož i na vlastní možnosti této práce, přičemž do budoucna se počítá s rozšířením oblasti. Poznání jejích přírodních daností je zásadní pro pochopení vývoje raně středověkého osídlení.

V souladu s předpokladem, že osídlení sleduje vodní toky a postupuje podél nich, bylo coby těžiště zvoleno povodí významných řek: Mže, Radbuzy, Úhlavy Úslavy (Bradlavy), kteréžto se setkávají v srdci plzeňské kotliny za vzniku Berounky a k té se přidává Klabava. Začleněno bylo též povodí říčky Třemošné. Západní hranici tvoří současná česko-německá státní hranice, ze značné části tvořená pohořím Českého lesa. Na severu se pak de facto shoduje s umělou hranicí Plzeňského kraje¹. Jinak je tomu na jejím východním okraji, kde sledované území končí na řece Střele s jedinou výjimkou, kterou představují Plasy situované na jejím levobřeží, dále směrem k jihu pokračuje po Berounce k jejímu soutoku s Klabavou. Dále je pak hranice sledovaného území totožná s východní hranicí Plzeňského kraje až po Blatenskou pahorkatinu, jež pak představuje s ohledem na rozvodí řek jižní hranici sledovaného území. Oblast Prácheňska totiž, na rozdíl od zbývajících nezařazených regionů, s ohledem na směr toku řeky Otavy náleží již k Jihočeské sídelní oblasti neboli antropogeografickému celku (*Bašta – Baštová 1988a*, 11). Oproti Plzeňskému kraji tak prozatím byly vyjmuty regiony Kralovicko a Sušicko (=Prácheňsko).

Jihozápadní Čechy představují z hlediska morfologie značně různorodé prostředí. S jinak spíše vrchovitou krajinou kontrastuje výrazná sníženina v okolí západočeské metropole Plzně s cca 300-350 m n. m., kterou zhruba ohraničují Nýřany – Město Touškov – Třemošná – Starý Plzenec – Přeštice – Stod. Nejnižší polohu na sledovaném území představuje koryto Berounky při soutoku se Střelou (cca 270 m n. m.), které však již vytváří hluboký kaňon. Od Plzně se terén výrazně zvedá směrem

¹ Není totožný s označením regionu „Plzeňsko“, to představuje širší oblast kolem města Plzně.

k východu, k vrchovině Brd. Směrem k severu, a hlavně severovýchodu po říčku Třemošnou je stoupání pozvolné a nadmořská výška se pohybuje v rozmezí zhruba 350-400 m n. m. Odtud na sever, severozápad i západ se už výrazněji zdvíhá Plaská pahorkatina proříznutá tokem Mže a jejími přítoky. V okolí Stríbra (400 m n. m.) kolísá nadmořská výška v průměru mezi 400-500 m n. m. Ve směru severním a výrazněji severozápadním výška rychle roste s vrchy Tepelské vrchoviny (v rozmezí 550-700 m n. m.). Mezi ní a pohořím Českého lesa najdeme další snížení jdoucí v pásu severu - jih: Planá (506 m n. m.) – Tachov (480 m n. m.) – Bor (470 m n. m.) – Stráž (450 m n. m.). Tato oblast je oddělena Mezholezskou vrchovinou od Horšovskotýnské kotliny v trojúhelníku Hostouň – Domažlice – Holýšov, kde se nadmořská výška pohybuje v průměru mezi 350-450 m n. m. Jihovýchodně odtud leží Klatovská kotlina obklopená Švihovskou a Všerubskou vrchovinou a Blatenskou pahorkatinou se svými v průměru 400-450 m n. m. Od ní terén s tokem Úhlavy, narušující Švihovskou vrchovinu, klesá v podobě prolákliny přes Švihov (370 m n. m.) k Přešticím (345 m n. m.), kde ústí do Plzeňské kotliny. Nakonec tok Úslavy, jež pramení v Blatenské pahorkatině, prochází hlavně vrchovinou od Nepomuka (450 m n. m.) přes Blovice (390 m n. m.) a tato pro proláklina opět ústí do Plzeňské kotliny. Východně od Úslavy se již zvedají svahy Brd (Demek a kol. 2006).

2.1 Geologie a pedologie²

Geologie i pedologie sledovaného území jsou taktéž velmi rozmanité a jen jejich celkový popis by vydal na samostatnou práci, proto zde uvedu popis spíše rámcový...

V důsledku své polohy na soutoku velkých řek se na Plzeňsku přirozeně vyskytuje velké množství nivních sedimentů. V okolí soutoku Mže a Radbuzy najdeme též v podloží především stěrky a písky, na něž namnoze navazuje sediment hlinito-kamenitý. Místy se vyskytují ostrůvky spraše a sprašové hlíny. To vše v důsledku eroze téměř všudypřítomných jílovců, prachovců, pískovců a slepenců. Zvláště bohatá ložiska spraše a sprašových hlín provází tok Úslavy při jejím levobřeží od Blovic po Lobzy, dále pak leží v trojúhelníku Skvrňany – Kozolupy – Nýřany.

² Při popisu vycházím z Geovědních map ČGS (viz seznam elektronických zdrojů).

Vzdalujeme-li se od Plzně začínají se objevovat a postupně převládat fylity a břidlice. Zatímco směrem k Plasům přetrvávají pískovce, arkózy a slepence, směrem na severozápad a od Všerub už převládají břidlice a droby, zde se však objevují i vulkanity, totiž bazalt, andezitobazalt a tufy. Na západ se břidlice objevují od Bdeněvsi a Heřmanovy Huti. Celé Stříbrsko až Bezdrůžicko je tak tvořeno převážně zpevněnými sedimenty: drobami a břidlicemi a jejich metamorfity: fylity, fylitickými břidlicemi anebo metadrobami. V okolí Svojšína a na severním Stříbrsku ale lze narazit i na metamorfity vulkanické: metabazalt, metatufy, metatufity. Od Bezdrůžic na západ po Planou, na sever a severovýchod k Bezdřevu již drtivě převládá svor s pásem granitu. Na Stříbrsku i Bezdrůžicku najdeme několik vrchů (Vlčí Hora u Černošína, Hradišský vrch) tvořených terciárními vulkanity. Mezi Planou a Tachovem se nachází velká oblast s dominancí žuly a dioritu, jejíž enkláva vybíhá na východ až k Domaslavi. Na západ i jih od Tachova pak drtivě převažuje pararula až migmatit, které tvoří celé příhraničí. Žula pak převažuje i v oblasti mezi Tachovem a Borem, jakož i v okolí Stráže a mezi Benešovicemi a Mezholezy. Horšovskotýnsko bohatě tvoří pararula, břidlice a fylit. Tok Křakovského potoka provází výskyt rohovce, západně tok Radbuzy, Mračického i Černého potoka pak širé ostrovy dioritu, mezi nimiž leží nezpevněný sediment štěrků, písků a sprašové hlíny. Na Domažlicku bychom našli hlavně svor a pararulu, podobně jako v případně Hostouně, kde je však hojný i amfibolit, jež jde kolem ve dvou pásech od severu k jihu. Pro celou Horšovskotýnskou (Domažlickou) kotlinu jsou příznačná ložiska sprašové hlíny při vodních tocích. Za vrchy Švihovské vrchoviny tvořené metamorfity (rohovec) a magmatity (čedič, diorit) leží Klatovsko s dominantním zastoupením ruly, pararuly až migmatitu i granodioritu, na němž stojí samotné město Klatovy. I zde najdeme při vodotečích ložiska sprašové hlíny. Odtud k východu jde širý dlouhý pás granodioritu, na nějž na jeho severní straně navazuje pás granitu, které tvoří Nepomucko. K severu za užším pásem rohovce se již od Srb rozkládají plochy s geologickou charakteristikou blízkou širšímu okolí Plzeňska. Pouze v okolí Měcholup, Přeštic a na severovýchod od Dobřan sledujeme i bohatší výskyt bazaltu, andezitobazaltu a tuf. V okolí Štěnovického Borku se nachází i větší ostrov granodioritu a porfyru. Na Rokycansku jsou pak opět časté droby, prachovce a břidlice, jež převládají i na celém západním Rokycansku, na území

samotných Rokycan pak břidlice jílovité s tufy. Od nich k severovýchodu jde široký pás ryolitu a andezitu. Při Berounce a dolním toku Klabavy najdeme i nezpevněný sediment spraše a sprašových hlín, štěrků a písků.

Nejrozšířenější typ půdy představuje kambizemě, resp. její různé druhy: mesobazická – nejčastější druh (Stříbrsko, mezi Radbuzou až Úslavou, Rokycansko), modální (širší Plzeňsko), luvická (např. jižně od Dobřan), arenická (Třemošná, Dobřany), psefitická (Plzeň při soutoku Mže a Radbuzy) atd. V Plzeňské kotlině i jejím širším okolí jsou rovněž hojné hnědozemě, poněkud modální a luvické. Pro oblast Podčeskoleské pahorkatiny je taktéž příznačný větší výskyt pseudoglejů a luvizemí (Matušková a kol. 2014, 6-8). Pseudogleje se nachází v nemalé míře i na východním Rokycansku při svazích Brd. Další půdní typ, fluvizemě, vázané na vodoteče najdeme ve větších plochách na dolní toku Mže, na Radbuze v okolí Dobřan a také po celém toku Úhlavy.

2.2 Hydrologie

Území jihozápadních Čech je tvarováno tokem sedmi větších řek, které jsou tak klíčové i pro tuto práci: Mže, Radbuza, Klabava, Úslava (vodoteče IV. řádu), Úhlava (V. řádu) a Berounka (III. řádu). Tyto řeky jsou bohatě zásobovány přítoky větších říček, jakými jsou Úhlavka (Mžice) či Zubřina a bezpočtem menších potoků. Západnější části okresu Tachov a Domažlice se nacházejí v mírném srážkovém stínu Českého lesa, reliéfem ovlivněné odtokové poměry vedou k přirozenému výskytu zamokřených ploch (Matušková a kol. 2014, 7). Na většině sledovaného území (vyjma Českého lesa a Podčeskolesí) panují lepší odtokové poměry ve vrchovinné části, oproti horším v nižších polohách. Tato nevyrovnanost vede k náchylnosti na vznik povodní, v soutocích, v srdci Plzeňské kotliny. Tamním rizikem je pak spojování povodňových vln (Matušková a kol. 2014, 8 a 13), přičemž se mohou objevit po delších přívalových deštích i tzv. povodně bleskové.

Jednou z kulturně nejvýznamnějších řek západních Čech je Mže (*Misa*), jejíž jméno původně označovalo i tok Berounky až ke Zbraslavi. Protéká městy Tachovem, Stříbrem a Plzní, za jejímž historickým jádrem se setkává s Radbuzou. K jejím významnějším přítokům patří říčky Tichá a Úhlavka (Mžice), potoky Sedlišťský,

Úterský a Vejprnický. Délkou toku největší Radbuza přitéká z Horšovskotýnské kotliny přes Bělou, Horšovský Týn, Staňkov, Holýšov, Stod a Dobřany a v Plzni se setkává se Mží. Mezi významné přítoky jmenujme od Domažlic přitékající říčku Zubřinu, dále potoky Luční, Černý (Čerchovka) a Merklínský (Merklínka), před Doudlevcí u Plzně se do Radbuzy vlévá i řeka Úhlava, která přitéká od Klatov přes Švihov a Přeštice a je napájena například Chodskou Úhlavou, potoky Drnovým, Točnickým, a Poleňkou. Úslava se vine z Blatenské pahorkatiny přes Nepomuk, Blovice, Starý Plzenec a ústí v Plzni-Doubravce do Berounky. K jejímu toku se přidává od Spáleného Poříčí říčka Bradava a dále potoky Podházký, Olešenský či Kornatický. Od soutoku Mže s Radbuzou nese dnes tok název Berounka, krom řečené Úslavy k významným přítokům patří i od Všerub a Třemošné přitékající říčka Třemošná, u Chrástu se napojující řeka Klabava od Rokycan a u Liblína od Plas ještě řeka Střela. Klabava pramení v Brdech a mezi její významnější přítoky patří potoky Holoubkovský či Dvorský (Šára – Tesáříková 2006). Podzemní vodní zdroje se na většině sledovaného území jeví jako dostatečné.

2.3 Klimatologie

Západní a jihozápadní Čechy náleží v rozdělení klimatomorfologických zón a oblastí podle Jaromíra Demka (Demek 1983) do *Vlhké mírné lesní oblasti, Mírné humidní zóny*. Pro ni jsou příznačné následující vlastnosti: průměrná roční teplota 6-10°C, průměrné roční srážky 500-1000 mm, silný pohyb hmot, mírné až silné působení tekoucích vod, silná činnost lidské společnosti (Demek 1983, 62).

V důsledku vysoké morfologické variability se na sledovaném území setkáme i s vysokou variabilitou podnebí. Celé území spadá do intervalu klimatických oblastí CH7-MT11, definovaných Evženem Quittem (Quitt 1971):

MT11 - Jaro a podzim jsou mírně teplé a krátké, léto je dlouhé, teplé a suché, zima je mírně teplá, velmi suchá a krátká s krátkým trváním sněhové pokrývky, množství srážek 550-650 mm (Quitt 1971, 13). Plzeňsko až Plasko, Stříbrsko, širší okolí Nýřan, Stodu a Dobřan, bližší okolí Starého Plzeňce i Přeštic, západní a severní Rokycansko.

MT10 - Jaro a podzim jsou mírně teplé a krátké, léto je dlouhé, teplé a suché, zima je mírně teplá, velmi suchá a krátká s krátkým trváním sněhové pokrývky, množství srážek 600-700 mm (Quitt 1971, 13). Pás Kladruby až Domažlice, Horšovský Týn až k Přešticím, pravobřežní

Úhlavy Švihov až Klatovy, obepíná oblast MT11 od Přeštic k Blovicím a odtud kolem Starého Plzece po Kyšice, středojižní a středovýchodní Rokycansko po Mýto.

MT9 - Jaro je mírně teplé a krátké, léto je dlouhé, teplé, suché až mírně suché, podzim je mírně krátký a teplý, zima je mírná, suchá a krátká, množství srážek 650-750 mm (*Quitt 1971, 13*).

Západně od Svojšína, v pásu obepíná oblast MT10 přes Borovany a Zhoř k Domažlicím.

MT7 - Jaro je krátké a mírné, léto je mírné, mírně suché a normálně dlouhé, podzim je krátký a mírně teplý, zima je mírně chladná, suchá až mírně suchá a normálně dlouhá, množství srážek 650-750 mm (*Quitt 1971, 12*). Obepíná oblast MT11 od Černošína přes Pernarec a Všeruby po Manětín a oblast MT10 po celé východní i jižní straně, necelá jižní a východní část okresu Rokycany enkláva na Nepomucku.

MT5 - Jaro a podzim jsou mírné až dlouhé, léto je mírné až mírně chladné, suché až mírně suché, až krátké, zima je mírně chladná, suchá až mírně suchá, množství srážek 600-750 mm (*Quitt 1971, 12*). Východní část Podčeskoleské pahorkatiny, Hostouň – Domažlice, enkláva mezi Přešticemi a Blovicemi až po Blatenskou pahorkatinu, Podbrdsko.

MT4 - Jaro a podzim jsou mírné a krátké, léto je mírné, krátké, suché až mírně suché, zima je mírně teplá a suchá, množství srážek 600-700 mm (*Quitt 1971, 12*). Západní část Podčeskoleské pahorkatiny a Švihovské vrchoviny.

MT3 - Jaro i podzim jsou mírné, normálně dlouhé až delší, léto je krátké, mírné až mírně chladné, suché až mírně suché, zima je mírná až mírně chladná, suchá až mírně suchá a normálně dlouhá, množství srážek 600-750 mm (*Quitt 1971, 12*). Od Vlčí hory u Černošína a Úněšova na sever, Český les, Blatenská pahorkatina, Brdy.

CH7 - Jaro je dlouhé a mírně chladné, léto je velmi krátké až krátké, mírně chladné a vlhké, podzim je dlouhý a mírný, zima je dlouhá, mírně vlhká s dlouhým trváním sněhové pokrývky, množství srážek 850-1000 mm (*Quitt 1971, 11*). Vyšší oblasti Českého lesa a Brd.

Tento přehled je opět rámcový, jednotlivé regiony, ba dokonce i jednotlivá sídla mají svá jistá specifika daná i dalšími faktory, není však v možnostech této práce se jim všem náležitě věnovat. Přestože z českého prostředí již jsou díla sledující podnebí v raném středověku (např. *Brázdil – Kotyza 2000*), pro starší období 500-1000 tomu tak ještě není. Proto budu v tomto případě čerpat z evropského prostředí. Pro období raného středověku byla dle Wolfganfa Behringera (*Behringer 2010*) charakteristická dvě období „středověkého pesima a středověkého optima“. Pesimum, kdy průměrná roční teplota měla klesnout o 1-1,5 °C, mělo trvat zhruba od pátého do devátého století.

Optimum naproti tomu mělo znamenat průměrné teploty o až 2°C oproti „normálním létům“ 1931-1960 a trvat cca v letech 1000-1300 n. l. Oteplování mělo být patrné od devátého a desátého století (*Behringer 2010, 96-114*).

3. ROZSAH OSÍDLENÍ V OBDOBÍCH DLE ARCHEOLOGICKÝCH LOKALIT

V této kapitole je zevrubně rozebráno rozložení raně středověkých lokalit na sledovaném území a jejich vztah k přírodním podmínkám, jak bylo vysvětleno v úvodu této práce. Pro lepší přehlednost je rozprostření lokalit v klimatických oblastech zaneseno do grafu, je však nutné pamatovat na rozlohu jednotlivých klimatických oblastí (viz mapa 1).

Před přistoupením k popisu počátků osídlení v raném středověku přihlédneme k poslednímu osídlení v období pravěku. Ze závěru doby římské a doby stěhování národů se na sledovaném území objevují nálezy skupiny Přešťovice-Friedenhain. Tato skupina se vyskytuje v západních a jižních Čechách a bývá nejčastěji spojována s labsko-germánským kulturním okruhem. Vzniká ve stupni C3, charakteristické jsou pro ni velmi chudé žárové hroby (*Salač a kol. 2008, 171-172*). Její nositelé odcházejí již v první polovině 5. století do východního Bavorska (*Droberjar 2005, 37*). Ke konci 5. a v 1. polovině 6. století v Plzeňské kotlině však stále ještě sídlili zástupci labsko-germánského kulturního okruhu (*Metlička a kol. 2015, 152-153*), jak dokládají i nálezy spon typu Naumburg-Mochov (E1) a typu Poysdorf (E1/E2) z Plzně-Doudlevců (*Droberjar – Metlička – Řezáč 2011, 312*). Na sledovaném území v soupisu pro mladší dobu římskou až dobu stěhování národů najdeme celkem 33 lokalit: 22 pro mladší – pozdní d. římskou³, 9 pro d. stěhování národů a 7 lokalit není blíže chronologicky specifikováno. Kontinuitu pozoruji pouze u 3 lokalit. Naleziště jsou vesměs rozmístěna v Plzeňské kotlině či při jejím okraji v nadmořské výšce do 400 m n. m. Větší míra osídlení je vidět na území města Plzně, hlavně v historickém centru a v okolí Touškova a Nýřan. V obou obdobích vybíhá enkláva ke Stodu (Stod, Hradec u Stodu) a Přešticím (Oplot). Vyjma této oblasti ještě sledujeme nevelký ostrůvek nálezů mladší doby římské na severním Rokycansku.

³ S lokalitami datovanými do doby římské, ale s neurčenou fází nebylo pro jejich nejednoznačnost počítáno, tak jako u lokalit raně středověkých, nejsou však uvedeny ani v soupisu.

3.1 Nejstarší středověké osídlení

Nejstarší osídlení v raném středověku jihozápadních Čech je dosud málo poznáno. Větší práce se obvykle věnují hlavně oblastem s nejlepšími podmínkami a nejhustším osídlením ve východních, střední a severozápadních Čechách (např. Zeman 1976; Beranová – Krumphanzlová – Váňa a kol. 1984; Bláhová – Frolík – Profantová 1999), a regionálních rozborů a diskuzí počátků raně středověkého osídlení, známých i z jiných regionů (např. Bubeník 1988; Bubeník 1993a; Frolík 1980; Klápště 1994), v západních Čechách, až na pár výjimek (Doubová 1990; Břicháček 2002; Kuna – Profantová a kol. 2005), není mnoho. Území bylo považováno za dlouho neosídlené a nepříliš významné. Pražský typ na sledovaném území v podstatě chybí (Metlička a kol. 2015, 154). Ještě v sedmdesátých letech minulého století byly počátky tamního osídlení hledány až v 2. pol. 10. století, výjimku mělo tvořit jen Blovicko a severní Stříbrsko (Sláma 1971).

Z databází i publikací bylo zjištěno 10 katastrálních území, jejichž nálezy byly přiřazeny období tzv. časně slovanského osídlení: *Blovice, Hradec u Stoda + Střelice, Dolní Hradiště, Oplot, Plzeň, Smědčice, Štěnovice, Vochov a Vstíř*. Následná revize údajů přinesla překvapující výsledky:

1. Dataci lokalit do daného období na katastrech Hradec u Stoda + Střelice a Blovice se vůbec na základě literatury nepodařilo ověřit.
2. Datace lokalit do daného období na katastrech Dolní Hradiště, Smědčice a Štěnovice je minimálně rozporuplná. Lokalitu *Štěnovice – hradiště a torziště* sem řadí pouze SAS, kdežto AMČR k přechodu RS/VS (12./13. století). Lokality *Příkopy – Dolní Hradiště*⁴ (Beneš 1985, 29) a *Smědčice – pole Z od vsi* (Beneš 1984, 46) nesou od Antonína Beneše pouze označení „slovanská, středověk“.
3. Datace lokality do daného období na katastru Oplot se opírá o nález jediného takto datovatelného keramického střepu! Pochází ze sběrů Milana Řezáče na polykulturním nalezišti v letech 2000-2007 (AMČR, C-9000165A).

⁴ Leží těsně za hranicí sledovaného území, lokalita je uvedena pro přehled.

Z devíti zjištěných lokalit proto přikládám relevanci pouze třem, dvě z nich navíc nepocházejí z databází, nýbrž z literatury:

Lokalita *Plzeň – Karlovarská ulice* (PM) se nachází v nadmořské výšce cca 305 m n. m., klimatické oblasti MT11. S obdobím časně slovanského osídlení souvisí střepy v sekundární poloze nalezené v sondě B/65 (*Metlička 1996, 30-40*). Stejně je datován i sídlištní objekt. Nadřa Profantová, Martin Kuna, Dalibor Moravec, Libuše Haišmanová je řadí k fázi Roztoky III až přechod k období starohradištnímu, což chronologicky odpovídá zhruba druhé třetině 7. století (*Kuna – Profantová a kol. 2005, 79*).

Druhá lokalita, *Vstíř - západně od intravilánu* (PJ), leží v nadmořské výšce cca 330 m n. m., klimatické oblasti MT11. Byla zde roku 2004 odkryta obytná polozemnice se zbytky otopného zařízení (obr. 6:5). Objekt byl Pavlem Břicháčkem datován k přelomu 7./8. století (*Břicháček 2016, 139*).

Třetí lokalita, *Vochoř - východní břeh Dolního rybníka* (PS), je založena na nálezů střepů na polykulturním nalezišti v prostoru vypuštěného rybníka v rámci sběrů Milana Metličky a Milana Řezáče z roku 2008 (*Zelenka 2013, 298-299*).

I v případě, že bychom počítali s lokalitou v Oplotu tak nejstarší raně středověké osídlení nalézáme v oblasti Plzeňské kotliny, na rozloze nepřekračující prostor s výskytem nalezišť z doby stěhování národů. Vzhledem k pozdnímu příchodu obyvatel v raném středověku sledujeme sídelní hiát trvající přibližně jedno století. Raně středověká naleziště registrujeme pouze na dvou místech s nálezy z doby stěhování národů: 1) *Vochoř*, 2) *Hradec u Stoda + Střelice*. Zde mohla přetrvat otevřená krajina, v níž se nově příchozí usadili. K přetrvávání otevřené krajiny v místech osídlení z mladší doby římské se stavím skepticky. To může reflektovat např. osídlení samotného jádra Plzně. Zatímco nálezy z mladší doby římské se vyskytují na pravobřeží Mže, v prostoru dnešního historického jádra, nově příchozí se usadili na jejím levobřeží, přičemž na obou místech chybí nálezy doby stěhování národů.

Ačkoliv usazení obyvatel v západních Čechách bývá kladeno právě na přelom 7./8. století (*Břicháček 2002, 11*), nálezy z Plzně nabízejí i lákavou možnost posunutí jejich přítomnosti (ať již dočasné či trvalé) až k polovině 7. století. Na jihozápadě Čech se tak setkáváme s obdobím časně slovanského osídlení v pouze významovém smyslu slov, v počínající starší době hradištní...

3.2 Starohradištní období

Období je reprezentované plně zdobenou obtáčenou keramikou podunajského typu (Zeman 1976, 210). V 8. století jsou budována první mohylová pohřebiště (Lutovský 2001, 192) v Čechách a trvale a soustavně osidlovány výšinné polohy⁵ (Beranová – Lutovský 2009, 60,65-67), s podobným, ne-li totožným vývojem jako na jiných částech našeho území se setkáváme i v jihozápadních Čechách.

Na sledovaném území najdeme 28 lokalit příslušejících k tomuto období, z toho 9 výšinných s výskytem opevnění na katastrech: *Ostrov u Bezdrůžic (PS)*, *Bezemín (T)-Mydlovary (PS)*, *Krtín (T)*, *Darmyšl (T)*, *Bořice (D)*, *Bukovec (PM)*, *Žinkovy-Nepomuk-Vojovice (PJ)*, *Svržno (D)*, *Březina u Rokycan (R)*. Množina nadmořské výšky osídlení se pohybuje mezi 295-620 m n. m. Průměrná nadmořská výška činí 405,18 m n. m., bez výšinných poloh 339,75 m n. m. Nejnižše položená lokalita s příznačným názvem *Dolany u Plzně – pole V Dolíkách (PS)* se nachází na sníženině při levém břehu Berounky. Pokud nejsou nálezy splachy z vrcholu kaňonu, kde se rozkládá současná ves Dolany, a opravdu zde stávalo sídliště, museli zdejší lidé jistě často čelit povodním (viz kap. 2.2). Lokalitou naopak nejvýše položenou je *Krašov – sběry na poli u obce (PS)*. Nejvíce lokalit se drží v klimatické oblasti MT11, podstatně méně pak nalezneme v MT10, MT7 a MT3 a jedinou v zóně MT5.

Hlavním sídelním prostorem zůstává Plzeňská kotlina s největší koncentrací lokalit. Vzhledem k její morfologii není snad tolik překvapující, že zde vzniklo pouze jedno, resp. zde známe jediné, výšinné sídlo s opevněním: *Bukovec – Holý vrch (PM)*. Naleziště jsou víceméně rovnoměrně rozeseta na dolní toku Mže, v okolí Bukovce, Nýřan a soutoku Radbuzy s Úhlavou. Protikladem k Plzeňsku je tachovský okres, kde je starohradištní období známo pouze z výšinných poloh, což bezpochyby souvisí se stavem výzkumu. K nim patří uskupení v povodí Úterského potoka a lokality u Darmyšle a Krtína, které snad náleží k dalšímu uskupení v Domažlické kotlině, kde jsou však kupodivu vyjma lokality *Mašovice – SV od vsi* naleziště posazena na jejích okrajích namísto jejího vlídnějšího jádra. Severně od svahů Blatenské pahorkatiny jsou situovány dvě lokality: *Újezdec u Měcholup – Pod Horou* a *Žinkovy – Obrovo hradiště*.

⁵ Problematika výšinná poloha X hradiště rozebrána v samostatné kapitole 4.1.

Trojici lokalit pak najdeme i při středním toku Úhlavy. Posledně jmenované lokality působí vcelku roztroušeně, podobně jako na severu kraje naleziště *Krašov – sběry na poli u obce a Plasy – Pod Borem*, zde by snad mohly být na vině hranice sledovaného území, leč z mého soupisu (viz tab. 3) je zřejmé, že Kralovicko by bylo na mapě zcela bez jediného naleziště a je tak možné, že tehdy ještě zkrátka osídleno nebylo. Stejně tak schází doklady starohradištního osídlení v povodí říčky Třemošné, na horním až středním toku Mže (tj. na Tachovsku, Plánsku i Stříbrsku), na horní Úhlavě a vyjma *Obrova hradiště* kupodivu i při celém toku Úslavy.

Kontinuita do 9. a 10. století, do následující střední doby hradištní, se projevuje u 19 z 28 lokalit (tj. 67,86 %), na 17 z 22 sledovaných katastrů (tj. 77,27 %): *Bdeněves, Bezemín, Bořice, Bukovec, Darmyšl, Dolany, Mašovice, Plasy, Plzeň, Radobyčice, Soběkury, Svržno, Újezdec u Měcholup-Domažličky-Bolešiny⁶, Valcha, Vochov, Žinkovy-Nepomuk-Vojovice*, z toho na 7 z 8 výšinných poloh s výskytem fortifikace (tj. 87,50 %). Nejistou se jeví lokalita *Krtín – Hradišťanský vrch*. Výzkum Dary a Jaroslava Baštových prokázal tamní osídlení u konce starohradištního období (*Bašta – Baštová 1989a*, 86-87), ačkoliv např. Michal Lutovský uvádí zhruba 9. století (*Lutovský 2001*, 147), s ním souhlasí i Milan Metlička, podle něhož materiál z Krtína odpovídá spíše konci první poloviny 9. století (*Metlička 2008*, 113). Proto je s tímto sídlem potenciálně počítáno jak pro starší, tak pro střední dobu hradištní. Další lokalita, *Ostrov u Bezdružic – nad soutokem potoků*, byla zřejmě osídlena opravdu jen v období starohradištním a dále už nepokračovala (*Bašta – Baštová 1988a*, 16).

Mezi kontinuálními lokalitami se vrátím k *Vochovu*. Tamní sídelní krajina prošla v pravěku bohatým vývojem od neolitu (*Paolů – Zápotocká 2007*, 26) po dobu římskou a stěhování národů (*Salač a kol. 2008*, 15), a tak nepřekvapuje, že byla brzy osídlena i v raném středověku. Výzkum v roce 2001 odhalil tři zásobní jámy umístěné na mírném svahu nad původní osadou zjištěnou sběry. Tyto zásobní jámy byly prvními zjištěnými objekty svého druhu v jihozápadních Čech. Z obsažených artefaktů byla menší jáma datována do 8. století, dvě velké pak do počátku 9. století. Z vyzdvižených

⁶ Počítáno jako jeden katastr, jelikož jde o jednu lokalitu. Kontinuita byla hledána i na jednotlivých katastrálních územích. Takto provedeno i ve všech podobných následujících případech.

střepů se podařilo slepit čtyři nádoby, z nichž dvě jsou největší známé z té doby na našem území (Břicháček 2002, 15-16).

3.3 Středohradištní období

Oproti předchozímu období lze očekávat nárůst sídel, o němž psal například Pavel Břicháček (Břicháček 2002, 12). V průběhu 10. století pak došlo k významným státotvorným procesům (Sommer – Třeštík – Žemlička a kol. 2009, 89-90) pod vedením Přemyslovců, které by se měly do jisté míry projevit v archeologickém záznamu a ve vlastní sídelní struktuře.

Na sledovaném území jsem zjistil 79 lokalit, z toho 28 výšinných poloh, a z těch 26 s výskytem fortifikace na katastrech: *Okrouhlé Hradiště (T)-2x, Bezemín (T)-Mydlovary (PS), Lipno u Hunčic (PS), Radčice u Plzně (PM), Bukovec (PM), Hradec u Stoda (PJ), Hradiště u Plzně (PM), Starý Plzenec (PM), Tasnovice (D), Darmyšl (T), Věvrov (D), Svržno (D), Havlovice (D), Domažlice (D), Bořice u Domažlic (D), Smolov u Domažlic (D), Krtín (T), Žinkovy-Nepomuk-Vojovice (PJ), Nadryby (PS), Všeruby (PS), Malechov (K), Mítov (K), Strápole (R), Olešná u Radnic (R), Březina u Rokycan (R).*

Množina nadmořské výšky osídlení se pohybuje mezi 295-675 m n. m. Průměrná nadmořská výška činí 425,63 m n. m., nepočítaje výšinné polohy s valy pak 411,51 m n. m. Nejnižše položenou lokalitou zůstávají *Dolany – pole V Dolíkách*, nejvýše položenou se stává naleziště *Kokašice – Vrch „Čihadlo“ (T)*. Nejvíce osídlenou klimatickou zónou je nadále zóna MT11, značný podíl lokalit je však rozmístěn i v zóně MT10, zhruba osmina leží v MT7, o pár méně v MT5 a MT3, pouze jediná v MT4: *Planá u Mariánských lázní – středověké a novověké jádro obce (T)*.

Při pohledu na mapu středohradištního osídlení, vypracovanou na základě soupisu (viz mapa 3), evidujeme větší koncentrace nalezišť v blízkosti soutoků velkých řek v Plzeňské kotlině: Radbuzy s Úhlavou (32-35), Mže s Radbuzou (19, 20) a Berounky s Úslavou (21-23). Několik lokalit se soustřeďuje i při ústí řeky Klabavy (24, 25, 72, 73). Z tohoto období jsou známa i naleziště na území Rokycanska, totiž mezi Klabavou a Zbirožským potokem (71, 74, 75). První lokality se objevují při dolním toku Úslavy (36-38), dále na jih proti proudu však osídlení nejspíš nepostoupilo, na rozdíl od Úhlavy (39-41). Další uskupení se rýsuje při potocích

Dnešickém a Merklínce (42-45), spolu s nimi tvoří jihozápadní a západní hranici plzeňské oikumeny *Kostelec u Stříbra* (27) s *Hradcem u Stoda* (29) a snad i *Krtínem* (26). Překvapivě málo nalezišť pochází z vlidného, úrodného a vodou zásobeného okolí dnešních Nýřan (28, 30), zato na severu proniká plzeňské osídlení k říčce Třemošné (13). Významně se rozvinulo a postoupilo osídlení na Mži až po Stříbrsko (9-12, 15-18), poprvé se objevilo i v předhůří Českého lesa na říčce Tiché v *Plané* (1). Významné uskupení nalezišť se projevuje nadále na Úterském potoce a Hadovce (2-7), odkud se rozšiřuje na západ (8). Snad největším rozvojem ale prošla Domažlická kotlina, kde vznikla hned tři sídelní uskupení, a to na jejím severu v okolí Hostouně (46-51), na Horšovskotýnsku (52-56) a nakonec na Domažlicku (57-62). Dokladů osídlení přibýlo na jihu, nejen pod svahy Blatenské pahorkatiny, v oblouku od Klatovska po Nepomucko a dál (63-70). Osamoceně může působit naleziště *Plasy – Pod Borem* (14), leč to je dáno hranicemi sledovaného území. Osídlení v blízkosti pozdějších Plas náleželo k samostatné sídelní komoře zjištěné několika nalezišti na Kralovicku (*Kamenická 2005*). Naproti tomu prázdné zůstávají oblasti středního toku Úslavy, prostor mezi Domažlickem a Klatovskem, jakož i mezi *Darmyšlí* a *Planou*. Osídlení při většině toku Mžice (Úhlavky) a Třemošné můžeme spíše předpokládat na základě blízkosti jiných lokalit.

Hradiště jsou vcelku rovnoměrně rozeseta po osídlených oblastech, přičemž jich často bývá více v nevelké vzdálenosti. U některých výšinných sídel však zůstává otázkou, zda šlo o pouhé osady či opravdová hradiska a někde i trvalost či dočasnost tamního osídlení. To je podrobněji rozebráno v samostatné kapitole 4.1. Obezřetnosti je třeba mít především u hradišť *Malechov* (K), *Mítov* (PJ) a *Nadryby* (PS) kteréžto jsou do této doby datovány nálezem jediného střepu (*Metlička 2008, 21*). Navíc je třeba mít na paměti, že mnohá hradiska a výšinná sídla nemusela fungovat v tutéž dobu.

Kontinuitu osídlení evidují na 36 ze 79 lokalit (tj. 45,57 %), na 39 ze 71 katastrálních území (tj. 54,93 %), z toho na 11 z 24 hradišť (tj. 45,83 %). Z nich bude trochu problematická lokalita *Bezemín – Švédské šance*. Výzkum Jaroslava Kudrnáče prokázal osídlení hradiště v 8.-9. století (*Kudrnáč 1951*), Milan Metlička se na základě rozboru keramiky přiklání i k trvání až do 10. století (*Metlička 2008, 60*), s tím koresponduje nález mladohradištní keramiky v příkopu hradiště (*Nováček 1998*).

Podobně tomu může být s hradištěm *Darmyšl – Vrch Chlum* (T), kde byla objeven staro- až středohradištní keramika a horní část mladohradištního hrnce s vcelku bizarním umístěním, byla totiž zarostlá v kmeni stromu (*Bašta – Bašťová 1989b, 34*).

Ze soupisu je jasně patrný velký nárůst počtu lokalit, a to ve všech klimatických oblastech, v MT11 a MT10 dokonce na dvojnásobek! Tento jev jistě nebude dán stavem výzkumu. Tím se jen potvrzuje rozvoj a zahuštění sídel, na něž již bylo dříve poukázáno (*Břicháček 2002, 12; Beranová – Lutovský 2009, 224*). Osídlení se navíc rozšířilo do nových oblastí, zejména po toku Mže a na Rokycansko, pro většinu sledovaného území však platí především rozvoj sídelních regionů (uskupení) vytvořených již ve starohradištním období. Tento jev je nejlépe pozorovatelný na Domažlicku, kde se v místech jednotlivých nalezišť ze starší doby hradištní vznikají celá uskupení ve střední době hradištní.

3.4 Mladohradištní období

Od 2. poloviny 10. století se celé Čechy ocitají přímo v rukou Přemyslovců. V tomto období měl plynule pokračovat sídelní vývoj započatý v dřívějších obdobích, totiž postupně se zahušťovalo a oikumena se rozšiřovala i do méně příznivých poloh (*Beranová – Lutovský 2009, 324*). Knížecí správa výrazně zasáhla do sídelní struktury, včetně přemísťování a usazování obyvatelstva (k tomu např. *Sláma 1985*).

Zjistil jsem přesně 103 lokalit, z toho 19 výšinných poloh s výskytem fortifikace, a to na katastrech: *Okrouhlé hradiště* (T), *Luhov u Líštan* (PS), *Lipno u Hunčic* (PS), *Hradec u Stoda* (PJ), *Starý Plzenec* (PM), *Mířkov* (D), *Darmyšl* (T), *Tasnovice* (D), *Domažlice* (D), *Havlovice* (D), *Podzámčí-Oprechtice na Šumavě* (D), *Bořice u Domažlic* (D), *Smolov u Domažlic* (D), *Srbice u Kolovče* (D), *Přimda* (T), *Žinkovy-Nepomuk-Vojovice* (PJ), *Bezemín-Mydlovary* (T), *Hradiště nad Berounkou* (R), *Štěnovice* (PJ).

Množina nadmořské výšky je 295-840 m n. m., průměrná nadmořská výška jest 417,38 m n. m., bez hradišť 402,45 m n. m. *Dolany – pole v Dolíkách* (PS) zůstávají lokalitou nejnižše položenou, naopak *Přimda – Hrad Přimda* (T) zaujala pozici lokality nejvýše položené. Nejvíce nalezišť zůstává v klimatické zóně MT11, za ní MT10, zastoupení lokalit v ostatních zónách je proti nim sotva čtvrtinové.

Ačkoliv sídelní oikumena ve středo- i mladohradištním období může působit podobně, při podrobnějším pohledu na mapu mladohradištního osídlení (viz mapa 4) je oproti středohradištnímu osídlení patrné mnoho změn. Samotné jádro Plzeňské kotliny se vyprazdňuje a lokality se přesouvají ke Starému Plzenci (35-38,81-82) a k dolnímu toku Úslavy (39-41). Při soutoku Radbuzy s Úhlavou se nachází jediná lokalita (19), obdobně jako na téměř prázdném Nýřansku (28). Pár lokalit zbylo mezi soutokem Mže s Radbuzou a Klabavou (18,20-22,90). Dále na východ přibylo stop osídlení při Berounce (23-24,93-95) a Střele (6-7), v prostoru říčky Třemošné se tak však nestalo (5). Skromné je i množství lokalit v prostoru mezi řekami Berouňkou a Klabavou (88-92). Na Mži se předchozí rovnoměrné osídlení posouvá blíže ke Stříbrsku a rozvíjí se zejména v okolí dnešní Hracholuské přehrady (11-16), možná na úkor osídlení na Úterském potoce, kteréžto se jeví jako slábnoucí (2-4,84,97). Osídlení narůstá na Stříbrsku (8-10,86), uskupení lokalit se objevuje i v povodí Mžice/Úhlavky (25-27). Nejzápadnější lokalitou okresu Tachov již není *Planá* (1), nýbrž *Přimda* (44). Výrazným rozvojem i v tomto období prošla Domažlická kotlina, hlavně v regionu Horšovského Týna a Domažlic, které se spojují za zahušťováním prostoru sídly. Osídlení při Merklínce (70-72) se posouvá k jihu ke Klatovovsku, odkud již také známe více lokalit (74-78). Poslední skupiny tvoří lokality na Blatenské pahorkatině (79,80) a na Nepomucku (42-43,85). Na sledovaném území sledujeme úbytek hradišť v poměru k ostatním lokalitám. Více přežívají jen na Úterském potoce a v hojné míře i na Domažlicku, leč v Plzeňské kotlině zůstala pouze při jejích západních okrajích: *Lipno u Hunčic* (PS), *Hradec u Stoda* (PJ), a ve *Starém Plzenci* (PM), dále na východ se v tomto období s nimi již nesetkáme.

Kontinuálních lokalit do následujícího období je celkem 33 ze 104 (tj. 31,73 %) na 33 z 86 sledovaných katastrálních územích (tj. 38,37 %), 9 z 19 hradišť (tj. 47,37 %). Fakt, že kontinuita lokalit i na katastrálních územích mladohradištního období k pozdněhradištnímu je z celé doby hradištní nejnižší, je přinejmenším pozoruhodná. Je však třeba pamatovat, že ona nekontinuální sídla nezanikala a nepřesouvala se jen na konci, nýbrž i v průběhu celé mladší doby hradištní.

3.5 Přejchod raného a vrcholného středověku

První polovina 13. století je obdobím přechodu mezi raným a vrcholným středověkem. Již královské Čechy procházejí všestranným procesem středověké proměny (*Klápště 2005*), která zásadně změnila tvář české kulturní krajiny. V tomto období by tak již měla být pozorovatelná proměna sídelních forem (*Klápště 2009, 378*).

Na sledovaném území jsem pro toto pozoruhodné období zjistil 81 lokalit, z toho 13 opevněných poloh, hradišť (či hradů) na katastrech: *Přimda (T)*, *Stráž u Tachova (T)*, *Okrouhlé Hradiště (T)*, *Lipno u Hunčic (PS)*, *Hrádek + Brdo u Manětína (PS)*, *Mířkov (D)*, *Starý Plzenec (PM)*, *Smolov u Domažlic (D)*, *Srbice u Kolovče (D)*, *Mítov (PJ)*, *Podzámčí + Oprechtice na Šumavě (D)*, *Havlovice (D)*, *Štěnovice (PJ)*.

Množina nadmořské výšky činí 305-840 m n. m., nejnižše položeným nalezištěm se stává *Plzeň – Lochotínská ulice (PM)*, nejvýše položeným zůstává *Přimda – hrad Přimda (T)*. Průměrná nadmořská výška je 413,4 m n. m., bez hradišť 398,24 m n. m. Na naleziště je i nadále nejbohatší klimatickou oblastí MT11, po ní MT10. Oproti nim je zastoupení lokalit v ostatních zónách velmi nízké, v porovnání s předchozím obdobím výrazně klesl počet lokalit v oblasti MT5.

Při pohledu na mapu (viz mapa 5) opět vidíme, jak se sídelní situace v této přechodné době změnila. Zatímco v jádru Plzeňské kotliny při soutoku velkých řek a na Berounce mnoho změn nepozorujeme, jinak je tomu v jižní části Plzeňské kotliny. Stop osídlení na Úslavě (37-40), hlavně při *Starém Plzenci*, ubylo, kdežto v širším okolí Přeštic a Dobřan (31-36, 41-47) zaznamenaly nebývalý rozmach. Znovu se více projevilo osídlení v západní části plzeňské kotliny, na Nýřansku (27-29), podobně je tomu i na říčce Třemošné (14-16). Výrazně se mění koncentrace a rozmístění nalezišť na Mži. V okolí dnešní Hracholuské přehrady došlo k velké redukci (12-13), situace se nezlepšila ani na Úterském potoce (11). V tomto období vytváří lokality na Mži dvě uskupení, jednak na dolním toku u Plzně (23-26), jednak na Stříbrsku (6-10). Osamoceně stále působí *Planá (1)*, leč to se již netýká Přimdy, kde lokalit přibýlo (2-5). S dosud nejvýraznějším úbytkem lokalit z tohoto období se setkáváme v Domažlické kotlině, v kopcovitém pásu, v regionu Hostouně mizí až na jednu jedinou výjimku (49) docela. Byť méně, stále dost zůstává lokalit v regionech Horšovského Týna (48, 50-52)

anebo Domažlic (55-58), jsou navíc rovnoměrněji rozprostřena. Více než dřív se jich objevilo na Švihovské vrchovině (59-61). Další změna se udála na Klatovsku, kde krom samotného okolí města (62-63) se naleziště posunula po Úhlově na sever (64-67). Žádnou lokalitu jsem nezjistil ve vrších Blatenské pahorkatiny. Osídlení setrvává ve stejné míře na Nepomucku (68-69), na severu postoupilo dále po říčce Bradavě až na Mítovský potok, odkud již také známe první lokalitu (70). Lokality ze severu a severovýchodu sledovaného území zjevně reprezentují osídlení s těžištěm v sousedních oblastech (17-18, 74-75).

Opevněných sídel jsem napočítal 11, což je trvajících pokles z předchozích období. Na sledovaném území navíc nejsou rozmístěna rovnoměrně. V Plzeňské kotlině jsou dvě: *Starý Plzenec* a *Štěnovice*, při jejím západním okraji nade Mží leží ještě *Staré Lipno*. Na celém Stříbrsku až Bezdrůžicku zůstalo jediné: *Šipín*. Jejich největší počet provází západní hranici české země od *Přimdy* po hradiště *Příkopy u Oprechtic*, za čímž jistě stojí důvody strážní a bezpečnostní.

V této kapitole jsem na základě předvytvořeného soupisu a map popsal a charakterizoval známý archeologický záznam rozsahu a proměn osídlení sledovaného území od doby nejstaršího raně středověkého osídlení až k začátku vrcholného středověku. Místy jsem se pokoušel i nastínit jeho vývoj. Již zde mohu konstatovat, že od starší doby hradištní osídlení postoupilo do většiny zemědělsky příhodných oblastí, v dalších obdobích docházelo především k výraznému zahuštění osídleného území i k pomalému posunu do dosud neobývaných končin. Většina nalezišť zůstává v zónách MT11 a MT10, což zjevně neodráží jen fakt, že jde o zóny nejrozšířenější, nýbrž i fakt, že v nich stále byl dostatek prostoru, aby lidé nemuseli osídlovat ostatní zóny s horšími podmínkami a spíše sem přicházeli z jiných pohnutek. Před většími závěry však bude třeba nejprve přihlídnout k dalším dobovým skutečnostem...

4. VÝZNAMNÉ KOMPONENTY SÍDELNÍCH STRUKTUR

Pouhé sledování známých lokalit k poznání a interpretaci sídelního vývoje nestačí. Sídelní postup i struktura byly determinovány dalšími skutečnostmi, často klíčovými pro rozmístění sídelních forem. Proto bude jejich poznání důležitým prvkem pro teoretický model sídelního vývoje a interpretaci mapových podkladů. Ačkoliv bychom jich napočítali i více, pro nás budou zásadní tři: centra, dálkové cesty a církevní (resp. náboženské) instituce. Tyto komponenty budou záhy podrobně rozebrány, zde bych se však ještě zastavil u náboženských institucí. Raný středověk je totiž obdobím dvou náboženství, pohanského a křesťanského, v kapitole 4.3 se budu věnovat již jen církevním institucím, proto je myslím na místě se u pohanských zastavit nyní. Vždyť pohanské představy a praktiky na našem území přežívaly ještě dlouho poté, co se Čechy staly oficiálně křesťanskou zemí, jak nás informuje i Kosmas (*Chronica Boemorum*, vyd. 2012, 148-149) či patrně časově blízký Homiliář opatovický (*Homiliarum quod dicitur Opatovicense*)⁷.

Ze sledovaného území mi přímé doklady slovanského kultu známy nejsou, přesto jeho praktikování a s ním spojený výskyt svatyní – božišť musíme minimálně předpokládat. Je všeobecně známo, že Slované uctívali skály, háje neboli svatobory (*Profant – Profantová 2000*, 215-216), stromy, rostliny i zvířata, k nimž se mohli vázat různé nadpřirozené bytosti tzv. nižšího řádu (*Váňa 1990*, 142-150; *Galuška 2021*, 98-99). Raně středověká sídla v 6.-10. století se mohla vázat i k těmto posvátným místům a božišťům vznikajícím nejen při již existujících lidských sídlech, nýbrž i odloučeně na jakkoli zvláštních přírodních místech. Taková místa mohla být i jedním z motivů výběru dané výšinné polohy či hradiště k osídlení anebo pravděpodobněji vznikala božiště v jejich prostoru či blízkosti. Takové případy známe jak z území Moravy, např. Pohansko u Břeclavi (*Dostál 1975*, 103-110) a Valy u Mikulčic – Klášteřisko (*Klanica 1985*), tak z Čech, z Hradska u Mšena (*Šolle 1977*, 359) a samozřejmě Staré

⁷ Latinský text homiliáře přeložen v následujících dílech:

- *Doskočil, K. 1939*: Šest kázání z homiliáře opatovického. Praha.
- *Dynda, J. 2017*: Slovanské pohanství ve středověkých latinských pramenech. Praha.

Kouřimi (Šolle 1966; Profantová 2012). Na sledovaném území bylo uvažováno (pouze v hypotetické rovině) o kultišti na akropoli Bezemína či na protilehlém Šipíně, před vznikem samotného hradiště (Kudrnáč 1951, 190), i v souvislosti s výskytem pověstmi opředěných a významných pramenů v okolí, z nichž jeden nalézá se přímo na úbočí Šipína. Zajímavá je i lokalita *vrch Čihadlo* u Kokašic na Konstantinolázeňsku, kde v 1. polovině 20. století objevil Ludwig Bittner malou „olejovou nádobku“ (obr. 6:1), již měl datovanou k roku 1000 n. l. (Šaldová 1967, 19), nejspíše však náleží do 9. století (za dataci děkuji PhDr. Pavlu Břicháčkovi, CSc. ze ZČM). Jedná se prozatím o ojedinělý nález z lokality, ačkoli např. Rudolf Turek zde předpokládal dokonce existenci hradiště (Turek 1965, 115). Vzhledem k blízkosti vrchu Krasíkova, jehož osídlení bylo prokázáno i ve středohradištním období (Zelenka – Orna 2006), nabízí se zde lákavá možnost interpretace lokality coby rituální prostor. Jde ale zatím nanejvýš o hypotézu.

4.1 Centra a jejich zázemí

Mluvíme-li o raně středověkých centrech, máme na mysli hradištní aglomerace sestávající z pevného hradu a jeho „podhradí“, tj. sídel v jeho bezprostřední blízkosti, jako příklad uveďme Litoměřice (Zápotocký 1965; Žemlička 1979) nebo Starý Plzenec (Široký – Nováček – Kaiser 2004). Těmto hradištím byla přidělena široká škála funkcí, jež asi nejlépe popsali Magdalena Beranová a Michal Lutovský: „*Hradiště chránila obyvatelstvo v případě nebezpečí jako útočiště, byla i jakýmsi vojenským střediskem. Na hradištích bylo vždy centrum vlastního zemědělského hospodaření a řemeslného i obchodního okruhu. Odevzdávaly se tam dávky i kupecké poplatky a shromažďovaly se zásoby pro knížete a jeho družinu, která se postupně tam či onam přesunovala.*“ (Beranová – Lutovský 2009, 80). Jde tedy o funkce mocenské, správní, vojenské a samozřejmě rezidenční. Nebyla však jistě hradiště jako hradiště, zatímco jedna mohla sloužit jako hlavní centrum oblasti, jiná mohla mít především funkci strážní a útočištní. Hradiště navíc byla bezpochyby výrazným, těžko přehlédnutelným prvkem v krajině (připočteme funkci orientační), jež byl úctu budícím symbolem a prezentací již etablované elity, či dokonce nobility. Bylo rovněž poukázáno na možnou funkci kontroly zdrojů nerostných surovin argumentovanou jejich vzájemnou blízkostí (Bašta – Baštová 1988a, 25-26).

Trvající potíží u západočeských hradišť je stav jejich výzkumu, přestože jim byla věnována nemalá pozornost. Velkou prací v prospekci západočeských hradišť odvedli Dara a Jaroslav Baštovi, kteří zároveň prováděli sondáže na mnoha z nich za účelem datace jejich osídlení. Nejobsáhleji a nejuceleněji poznatky o těchto hradištích i výšinných sídlech zpracoval Milan Metlička (*Metlička 2008*). Dosud však bylo zkoumáno opevnění jen v několika případech (*Bezemín-T, Bukovec-PM, Hradec u Stoda-PJ, Hradiště u Plzně-PM, Okrouhlé Hradiště-T, Starý Plzenec-PM, Všeruby-PS, Soržno-D*), takže namnoze nelze ani říci, zda na dané lokalitě sledujeme výšinné sídlo v prostoru pravěkého hradiště, anebo skutečný raně středověký hrad (*Metlička 2008, 12*). I v tomto druhém případě pak často není známa doba vzniku a zániku hradiště, tedy jak se liší doba trvání jeho osídlení a doba existence a využití opevnění. Jak upozorňuje Milan Metlička, některá jsou navíc do příslušného období raného středověku datována jediným typickým zlomkem keramiky: *Malechov-K, Mítov-PJ, Nadryby-PS, Radkovice-PJ* (*Metlička 2008, 44*). Jediné datum získané přírodovědnými metodami, konkrétně dendrochronologií, pochází z opevnění předhradí v Hradci u Stoda. Při výzkumu v roce 2003 byl v tělese valu nalezen trám dochovaný v délce zhruba 1 m, který se podařilo vyzdvihnout a datovat do roku 870 n. l. (*Metlička 2018, 6*). Při sledování vývoje zdejších hradišť se tak musíme opírat o poznatky získané z jiných částí našeho území a moc nevidíme případná západočeská specifika ve vývoji hradišť.

S pravými hradišti v Čechách podle dosavadních archeologických poznatků můžeme počítat od druhé poloviny 8. století (k tomu *Bubeník 1999*). Těm patrně ve starohradištním období předcházela výšinná sídla chráněná buď pouze přirozeně přírodními útvary, nebo případně nějakou lehčí formou opevnění (*Beranová 2015, 143*) jako je palisáda s příkopem, popř. i kombinace palisády (dřevěné stěny) a hliněného náspu bez vnitřní konstrukce (*Tomková 2001, 549*), a to alespoň v přístupové části. V některých případech snad bylo využito zbytků pravěké fortifikace, které mohly být dodatečně upraveny. O těchto nejstarších způsobech opevnění se mi na sledovaném území nepovedlo zjistit nic konkrétnějšího. I v případě, že bylo opevnění zkoumáno, mohla navíc stopy starší fortifikace zahladit mladší stavba, což může (ale nemusí) být případ velkomoravských hradeb, jež nedávné archeometrické datování posunulo až do druhé poloviny 9. století (*Galuška 2021, 86-87*). I když průkazný materiál chybí,

můžeme o starších formách opevnění lokalit jako jinde (např. Vavák 2015, 103) teoreticky uvažovat s ohledem na jejich strategickou polohu, mnohde navíc vázanou na výskyt rud, a to nejen železných.

Na sledovaném území je do starohradištního období datováno osm výšinných poloh s výskytem opevnění: *Ostrov u Bezdržic (PS)*, *Bezemín (T)*, *Bořice (D)*, *Darmyšl (T)*, *Bukovec (PM)*, *Březina u Rokycan (R)*, *Žinkovy-Nepomuk-Vojovice (PJ)*, *Svržno (D)* a ještě *Krtín (T)*, o němž již byla řeč v kapitole 3.2, jeho zařazení je na pováženou. Všechna výše jmenovaná sídla podle Topografické mineralogie Čech Josefa Kratochvíla (*Kratochvíl 1957-1966*) nemají daleko k hojným nalezištím železa, zejména v podobě limonitu a pyritu, což není vzhledem k velkému rozšíření těchto minerálů až tak překvapivé. Zajímavějším zjištěním byl výskyt stříbrných rud u Krtína a Bezdržic (cca 5km od hradiště *Ostrov*) a zlata přímo pod *Obrovým hradištěm u Žinkov*, u *Všerub* a Bezdržic. Zatímco v případě *Obrova hradiště* může mezi výšinným sídlem a nalezištěm existovat souvislost (tím spíše, že je kontinuální do 11. století), v případě *Ostrovského hradiště* využití zmíněných nalezišť kovů krom železa nepředpokládám. Toto hradiště leží na přírodně dobře chráněné ostrožně nad soutokem Úterského a Blažimského potoka, osídleno bylo v době bronzové, halštatské a starohradištní (*Bašťová 1986, 15-19*). Pokud je mi známo, je právě *Ostrovské hradiště* jediné, jehož osídlení nepřekračuje starohradištní období, proto je ideálním kandidátem pro výzkum výšinných sídel této doby.

Ostrov u Bezdržic spolu se *Svržnem* a *Darmyšlí* platí dle Dary a Jaroslava Bašťových za nejstarší výšinná sídla, která byla chráněna přírodně a zbytky pravěkých-fortifikací. Na ně mají navazovat opevněná výšinná sídliště typu *Všeruby*⁸

⁸ Je s podivem, že ve zprávě v BZO o sondáži na lokalitě autorky výzkumu Dara Bašťová a Hana Svobodová uvádí pouze středohradištní nálezy (*Bašťová – Svobodová 1985*), stejně tak v článku v AR datuje Dara Bašťová hradiště „jednoznačně do mladší fáze středohradištního období“ (*Bašťová 1984*), zatímco v článku periodika SMP řadí táž autorka *Všeruby* ke starohradištním výšinným opevněným sídlům typologicky navazující na výšinná sídla nejstaršího horizontu (*Bašta – Bašťová 1988a*) ...

a *Nadryby*⁹ (*Bašta – Bašťová 1988a, 26*). Velký význam se přikládá hradišti *Bukovec u Plzně*, jakož kontrolnímu bodu na Berounce mezi západními a středními Čechami (*Beneš 1979*). Mohlo by jít o nejstarší pravé hradiště na sledovaném území (*Metlička 2008, 72*). Ten má být na základě horizontální stratigrafie spolu s *Bezeminem, Krtínem, Lipnem, Starým Plzencem* a *Žinkovy mladší* (*Bašta – Bašťová 1988a, 26*). Zde nutno podotknout, že jak *Lipno u Hunčic*, tak *Starý Plzenec* jsou datovány od středohradištního období, navíc plzeňské hradiště *Hůrka* snad vzniká až v 10. století po zániku *Bukovce* (*Beneš 1979, 12*). Naopak *Bezemin, Březina, Žinkovy* i *Bukovec* jsou datovány už do starohradištního období, tzn. jejich osídlení musí být minimálně stejně stará jako *Darmyšl* a *Svržno*, jež Baštovi datují k přelomu starší a střední doby hradištní (*Bašta – Bašťová 1990, 13-16*). V případě *Bořic* byl hledán počátek osídlení až na konci 9. století (*Břicháček – Metlička 1999, 263; Metlička 2008, 66*), leč výzkum roku 2010 prokázal starohradištní stáří lokality, zvláště významný zde byl i nález železné ostruhy (*Metlička 2013, 15*) z téhož období, která naznačuje přítomnost elit (*Profantová 2016*). Rovněž počátek osídlení *Tasnovic* je kladen k roku 800 (*Bašta – Bašťová 1990, 22*). Domnívám se tedy, že tyto jmenované lokality, tj. *Bezemin, Březina, Bukovec, Bořice, Žinkovy, Tasnovice(?)* a možná i diskutabilní *Krtín*, můžeme snad považovat za nejstarší hradiště a první opravdová centra na území jihozápadních Čech, počítaje i jejich regionální význam. Tomu může odpovídat i fakt, že se většina z těchto hradišť nachází v úplně jiné oblasti... Tento stav snad odpovídá počátkům či obecně starší fázi středohradištního období.

Ve střední době hradištní se s hradišti, lidově řečeno, roztrhl pytel, s čímž souvisí zdokonalení hradebních konstrukcí. V průběhu 9. století se totiž používala již roštová a komorová hradební konstrukce s kamennou plentou (*Tomková 2001, 553*). Roštová konstrukce byla rozpoznána kupříkladu na *Bezemině* (*Kudrnáč 1951, 189*) nebo v *Hradci u Stoda* (*Justová 1979, 171-172*), komorová konstrukce i v důsledku malého počtu výzkumů opevnění zatím zjištěna nebyla.

⁹ Podobně jako u *Všerub*, typologicky mají navazovat na výšinná sídla nejstaršího horizontu, ale sídlo je datováno až do středohradištního období, navíc jediným typickým zlomkem keramiky a nespíše nebylo ani dokončeno.

Ze sledovaných výšinných poloh s opevněním sem patří *Okrouhlé Hradiště–Hradištský vrch (T)*, *Okrouhlé Hradiště–Šipín (T)*, *Bezemín (T)*, *Lipno u Hunčic–Staré Lipno (PS)*, *Radčice u Plzně (PM)*, *Bukovec (PM)*, *Hradec u Stoda (PJ)*, *Hradiště u Plzně (PM)*, *Starý Plzenec–Hůrka (PM)*, *Tasnovice (D)*, *Darmyšl (T)*, *Věvrov (D)*, *Svržno (D)*, *Havlovice (D)*, *Domažlice–Hvízdalka (D)*, *Bořice u Domažlic (D)*, *Smolov u Domažlic (D)*, *Krtín (T)*, *Žinkovy–Obrovo hradiště (PJ)*, *Střapole (R)*, *Březina (R)*, *Olešná u Radnic – Planá–Radná (R)*, *Nadryby (PS)*, *Malechov (K)*, *Mítov (K)*. O Darmyšli a Svržně již řeč byla. Jejich existence se datuje do přelomu starohradištního a středohradištního období, v případě *Darmyšle* však vidíme její osídlení až do mladohradištního období. Na ně by časově mělo navazovat malé, trochu problematické hradiště *Nadryby*, které Dara Baštová považuje za nedokončené (Baštová 1987, 131). Lokality *Hradiště u Plzně* a *Okrouhlé Hradiště – Hradištský vrch* jsou sice opevněna, leč předpokládalo se, že šlo jen o sídliště. Zatímco u *Hradištského vrchu* (k. ú. O-H) se počítá se stavbou opevnění jen v období pravěku (Metlička 2008, 21), v případě *Hradiště u Plzně* výzkum roku 2013 přinesl nové poznatky o raně středověké přestavbě opevnění (Šmejda a kol. 2013, 39). Opevněná sídla byla též na *Starém Lipně* a *Domažlicích–Hvízdalce*, není však známo, zda bylo opevnění již a už středohradištní. Ani v případě *Kokašic–Krasíkova* a *ostrožny*, na níž stojí historické centrum města *Stříbra*, není známo, zda jde jen o výšinná sídliště. Jde o strategicky výhodné polohy s výskytem stříbra. Hledat v nich hradiště, jako se to dělo v případě *Stříbra* (Bašta-Baštová 1988a; Čtverák a kol. 2003), je sice velmi lákavé, nicméně raně středověké opevnění zatím nalezeno nebylo, mohlo však být zničeno pozdější výstavbou... U *Stříbra* navíc Pavel Břicháček podotýká, že ačkoliv se *ostrožna*, na níž město stojí, na první pohled jeví jako velice výhodná, její geologická morfologie jí činí pro vybudování hradiště naopak velmi nevhodnou. Vrchol *ostrožny* je totiž jako skalnatá mísa vyplněná sedimenty a v raném středověku by tak byl prostor dnešního náměstí příliš podmáčený (Břicháček, ústní sdělení). Proto jsou tato místa v soupisu označena jen nevýrazně, jako hradiště zcela hypotetická. Za opravdová centra 9. století můžeme označit hradiště se starohradištní fází: *Bukovec*, *Březina*, *Bezemín*, *Bořice*, *Žinkovy*, *Krtín (?)*, k nimž přibývají *Hradec u Stoda*, *Tasnovice*, *Střapole*, *Planá–Radná*, *Hradiště u Plzně* a možná i *Staré Lipno(?)*. Ve století 10. nastupují hradiště nová: *Šipín*, *Smolov*, *Havlovice*, *Starý Plzenec* (o tom také v 5. kapitole). *Tasnovické* hradiště bylo

kolem poloviny 10. století zničeno, ale záhy na tomtéž místě zas obnoveno (*Bašta – Bašťová 1990, 17-30*). Rovněž *Hradec u Stoda* má starší jednodílnou fázi z doby kolem roku 870 a mladší fázi dvoudílnou z 10. století (obr. 4), přičemž starší fáze zanikla násilně, kdežto mladší fáze přirozenou cestou. (*Metlička 2008, 97*).

Informace o zázemí středohradištních center v jihozápadních Čechách jsou stále kusé, byť byl již podrobněji dobře zpracován fond lokalit v některých regionech, např. v Domažlické kotlině (*Břicháček – Metlička 1999*). V tomto směru velmi přínosné poznatky přinesl nedávný výzkum reliéfu pomocí LIDAR v oblasti Úterského potoka a Hadovky (*Sokol – Kasl 2016*). O raně středověkém mohylníku přímo na předpolí *Bezemína* (obr. 1) se vědělo už dlouho (*Kudrnáč 1951; Svobodová 1992; Lutovský 2001*), překvapením se ale stal objev dalších tří mohylníků (4 skupin) i jiných antropogenních útvarů na jihu a západě od hradiště mezi ním, vsí *Bezemín, Rochlovem* a *Mydlovary*. První, dělený na dvě skupiny a druhý jsou v poloze *Horské domky*, třetí leží severněji v poloze *Obora*. Autoři výzkumu vznesli hypotézu o jejich raně středověkém stáří (být nevylučují ani pravěké) na základě stavby, náznaku uspořádání do řad i blízkosti k *Bezemínskému* hradišti a předpokládají, že spolu s mohylníkem na předpolí *Bezemína* mohlo jít o centrální pohřebiště oblasti (*Sokol – Kasl 2016, 143-145*). Já se však domnívám, vezmeme-li v úvahu vzájemnou vzdálenost všech těchto mohylových pohřebišť, a tedy relativní roztroušenost hypotetického centrálního pohřebiště, že jsou-li skutečně raně středověká, pak se spíše jedná o jednotlivá místní pohřebiště vesnických komunit ze zázemí hradiště. Velmi zajímavé byly úvahy autorů o vztahu a vzájemném respektování mohylových naspů a reliktních cest směřujících k hradišti (*Sokol – Kasl 2016, 145-148*). Posledním z jejich zjištění byl západněji položený areál s pozůstatky těžby (*Sokol – Kasl 2016, 143*), na kontrolu nalezišť rud bylo již dříve poukázáno jako na jeden z možných důvodů vzniku tamního hradiště (*Trnka 2006*).

Do mladohradištního období můžeme zařadit celkem 19 sídel s opevněním: *Okrouhlé hradiště – Šipín (T)*, *Luhov u Líššan – Vojenský tábor (PS)*, *Lipno u Hunčic – Staré Lipno (PS)*, *Hradec u Stoda (PJ)*, *Starý Plzenec – Hůrka (PM)*, *Mířkov – Vrch Rozsocha (D)*, *Darmyšl – Chlum (T)*, *Tasnovice (D)*, *?Domažlice – Hvízdalka (D)*, *Havlovice – Na Zámku (D)*, *Podzámčí-Oprechtice na Šumavě – hradiště Příkopy (D)*, *Bořice u Domažlic (D)*, *Smolov u Domažlic (D)*, *Srbice u Kolovče (D)*, *Žinkovy-Nepomuk-Vojovice – Obrovo hradiště (PJ)*,

Bezemín-Mydlovary (T), Štěnovice (P) Přimda – hrad (T), Hradiště nad Berouňkou (R). Leckterá z těchto sídel však v mladohradištním období (už) nebyla hradišti, natožpak centry! To se týká *Luhova* a *Darmyšle*, kterážto sídla byla v raném středověku zřejmě jen výšinnými sídlišti (Metlička 2008). Také lokality *Havlovice* a *Mířkov* patrně mezi dobová centra nepatří, o čemž svědčí jejich malá rozloha i blízkost většího hradiště, spíše tak v těchto případech šlo o strážišť. V případě *Bezemína* se jeho zánik předpokládá spolu se vznikem *Šipína* v 10. století (kupř. Lutovský 2001, 20; Slavíčková 2017, 16) nález mladohradištní keramiky v příkopu (Nováček 1998) vypovídá o mladším využívání lokality, neříká však nic o trvání hradiště. Ani v případě *Srbice u Kolovče* není nic jisté. Prozatím nelze říci, zda jsou tamní valy, dnes již rozorané do mezí, pozůstatkem už pravěkého nebo až raně středověkého opevnění (Bašta – Bašťová 1988b), přesto zjištění objektu s mladohradištní keramikou a železářskou struskou napovídá o větším významu místa (Bašta – Bašťová 1992). Středověkému stáří opevnění také silně napovídá přítomnost osamocené kostela se hřbitovem v prostoru hradiště a ves *Srbice* umístěná přímo pod hradištěm, která se mohla vyvinout z jeho zázemí, jako další možnost se nabízí velmožský či biskupský dvorec (kap. 4.3.1) využívající pravěké valy. Rovněž u lokality *Domažlice – Hvízdalka* není známo nic o jejím opevnění, pokud vezmeme v úvahu blízkost dvou hradišť, *Bořice* a *Smolova*, jeví se třetí hradiště zde pro 11. století jako nepřilíš opodstatněné. Nejmladším je snad malé, zato velmi dobře opevněné *Podzámčí*. Hradiště *Podzámčí – Příkopy* mělo snad především funkci vojenskou (Turek 1983, 178). Rudolf Turek datuje lokalitu už do 11. století (Turek 1967a, 206), to ale odmítá Milan Metlička, který ji naopak řadí do přelomu 12./13. století, spíše k 13. a samo hradiště počítá k hradům přechodného typu (Metlička 2008, 146).

Na základě dosavadního vysvětlení proto za sídla, která bychom mohli označit za regionální centra mladší doby hradištní považují: *Šipín, Staré Lipno, Hradec u Stoda, Starý Plzenec, Štěnovice, Tasnovice (?), Bořice, Smolov, Žinkovy* a možná také *Přimdu* a *Hradiště nad Berouňkou*. U *Přimdy* asi těžko povědět, jestli v této době byla jen strážním hradem, popř. nakolik plnila jiné úlohy výše uvedené. Většina hradišť pokračovala víceméně plynule z předchozího období, kromě *Starého Lipna, Štěnovic* a *Podzámčí*. Hradiště *Staré Lipno* má totiž v raném středověku dvě fáze: 1. fáze středohradištní, 2. fáze 11.-12. stol. (Bašta – Bašťová 1988, 14-15; Metlička 2008, 121; Slavíčková 2017, 51),

bylo tedy opuštěno a v 11. století znovu obnoveno. Jeho úloze centra napovídá koncentrace nalezišť v jeho okolí, které se sem zdánlivě přesouvají z dolní Mže (viz kapitola 3.4). Štěnovické hradiště snad fungovalo v 11.-13. století (Metlička 2008, 194). O Hradišti nad Berouňkou nelze říci nic určitého. Jeho okolí vydává hojné nálezy už z mladší doby laténské (Sklenář 1989, 23-24), pozornosti se mu dostalo už v časech počátků naší archeologie od pátera Václava Krolmuse a Matyáše Kaliny z Jäthensteinu (Sklenář 1992, 72). Sondáž provedená Františkem Frýdou v roce 1976 ve splachové vrstvě na západním svahu ostrožny vydala keramiku 12.-13. století (Frýda 1976). Lze předpokládat, že šlo o kontrolní bod nad Berouňkou, jehož osídlení zřejmě přetrvalo dodnes, jak napovídá i jméno sídla. V mladohradištním období naopak vyznívají hradiště Bořice, v 11. stol. (Břicháček – Metlička 1999, 263; Břicháček – Čechura 2011, 147), a Žinkovy někdy kolem přelomu 10./11. stol., přičemž rozložení nejmladších artefaktů je pouze na akropoli (Metlička 2008, 210). O něco déle asi přežilo hradiště Tasnovice, z nějž nejvíce nálezů náleží 11. století, ze závěru 12. a ze 13. století je již nálezů velmi málo a soustředí se kolem kostela sv. Vavřince (Bašta – Baštová 1990, 17-30). Ohledně doby existence dalšího z domažlických hradišť Smolov-Spáňov nepanuje shoda. Rudolf Turek předpokládal jeho zánik požárem v průběhu 11. století (Turek 1967b, 449), z pozdějších sběrů a nových vyhodnocení nalezeného materiálu lze posunout jeho osídlení i do 12. století (Bašta – Baštová 1990, 36; Břicháček – Metlička 1999, 267), na základě novějších nálezů dokonce až do 1. poloviny 13. století (AMČR, C-910723). Může zde ale opět být i rozdíl v době užívání sídla a době funkce opevnění, tedy užití sídla jako hradu, zdejšího centra. A konečně posledním centrem, které v období mladohradištním končí svou existenci je Hradec u Stoda, jehož nejmladší raně středověké doklady osídlení pocházejí z 12. věku (Čtverák a kol. 2003, 91), hradiště patrně dosloužilo ke konci 12. století (Justová 1979, 186).

Hradiště v Hradci u Stoda mělo značné zázemí s pohřebištěm rozkládající se hned za Touškovským potokem. Toto podhradí je doložené od střední doby hradištní a existuje dodnes, těžiště raně středověkých nálezů je v mladohradištním období (Justová 1979, 155-164, 186; Metlička 1997, 71). Ze sledovaných lokalit je nejlépe známo zázemí hradiště Hůrka, tedy aglomerace někdejší přemyslovské Staré Plzně. Základem bylo dvoudílné knížecí hradiště s kostely sv. Petra a sv. Vavřince (oba stály nejpozději

ve 12. století: (Kodera – Nováček – Široký 2002, 30). K němu se poté připojilo opevněné podhradí s brodem či mostem přes Úslavu a kostelem Panny Marie. Teprve poté, pravděpodobně od 11. století, se těžiště osídlení postupně přesouvá na levobřeží Úslavy. Ohnisky osídlení na levobřeží snad byly hned čtyři zde známé kostely: sv. Jana, sv. Blažeje, sv. Martina a sv. Václava (Široký – Nováček – Kaiser 2004, 798-809). Staroplzenecká aglomerace se rozložením i vývojem nápadně podobá pražské aglomeraci (Šolle 2002; Hajšman – Novobilský – Vogeltanz 2021, 188-195). Další sídlištní lokality leží cca 1,3 km severozápadně od kostela Panny Marie při bezejmenném potoce ústícím do Úslavy.

Z doby přechodu raného a vrcholného středověku, tj. zhruba 1. pol. 13. století, je známo 11 opevněných sídel: *Přimda – hrad (T)*, *Stráž u Tachova – Zámeček (T)*, *Okrouhlé Hradiště – Šipín (T)*, *Lipno u Hunčic – Staré Lipno (PS)*, *Hrádek + Brdo u Manětína (PS)*, *Mířkov – Vrch Rozsocha (D)*, *Starý Plzenec – Hůrka (PM)*, *Smolov u Domažlic (D)*, *Srbice u Kolovče (D)*, *Podzámčí + Oprechtice na Šumavě – hradiště Příkopy (D)*, *Havlovice – Na Zámku (D)*, *Hradiště nad Berounkou (R)*, *Štěnovice (PJ)*. Na konci 12. století je patrná další redukce hradišť a úpadek přeživších na začátku 13. století. Správní i hospodářský význam se zjevně počal přesouvat do nových typů sídel – různých předlokačních aglomerací. Detailnější rozbor těchto procesů ale dalece převyšuje možnosti této stati. Pevnostem *Přimda* a *Stráž-Zámeček* se budu věnovat v kapitole 4.2. Osídlení *Starého Lipna* pro toto období uvádí pouze SAS, ovšem nepodařilo se mi zjistit na základě čeho. Jeho trvání však předpokládám i s ohledem na toponomastickou dvojici *Staré Lipno – Lipno u Hunčic*, již bych jej ale nepovažoval za hradiště, resp. není oč se opřít. Obdobně těžké je posoudit, zda tehdy ještě sloužilo jako hradiště *Smolov* a jak je tomu v případě *Srbice u Kolovče* (viz výše). Další dvojice *Hrádek + Brdo u Manětína* a *Podzámčí – hradiště Příkopy* jsou spíše než hradišti hrady přechodného typu (Metlička 2008, 146). A nakonec *Havlovice*, *Mířkov-Rozsocha* a *Stráž* byly vzhledem ke své rozloze a umístění nejspíš strážišti či celnicemi (např. Bašta – Baštová 1990, 41), proto je mezi centra nepočítám. Z vyjmenovaných opevněných lokalit tak zůstaly jenom čtyři: *Šipín*, *Štěnovice*, *Starý Plzenec* a *Hradiště nad Berounkou*, přestože v případě *Šipína* také není charakter jeho využití v tomto období nijak jistý.

Vyjma uvedených opevněných poloh ale je třeba počítat i s narůstajícím významem předlokačních sídel neopevněných (?), jejichž velká chvíle měla teprve přijít. Na mysli mám rodící se města: *Stříbro, Kladruby, Domažlice, Tachov, Klatovy*. Na území budoucí Nové Plzně žádná předlokační aglomerace nebyla, jak plyne ze soupisu lokalit. Krom nich existovala další ne právě nevýznamná sídla: *Chotěšov, Dobřany, Přeštice, Planá, Horšovský Týn, Rokycany, Nepomuk*.

Pokusil jsem se zde nastínit raně středověkou centralitu jihozápadních Čech a její vývoj na základě dosud známých údajů, ale i různých teorií a hypotéz, což je myslím důležité mít na paměti. V tomto směru se tamní vývoj jeví jako velice dynamický s řadou velkých proměn nejen v důsledku vzniku a vývoje českého státu.

4.2 Dálkové obchodní cesty

Zemské stezky byly v minulosti spolu s většími řekami hlavními obchodními a dopravními tepnami. Jejich trasa často určovala význam sídel a měla tak zásadní dopad na jejich vzestup i úpadek. To je vidno na asi nejznámějším příkladu Prahy za knížete Boleslava I., řečeného Ukrutný (např. *Filip 1949; Beranová – Lutovský 2009, 191*), byť jako asi v případě Staré(ho) a Nové(ho) Plzně mohlo dojít i k posunu trasy jakožto důsledek založení nové aglomerace (*Vávra 1973, 31-100; Graclík 2017, 17*). Právě kvůli významu a dobrému komunikačnímu spojení mohly být zemské stezky osami sídelního postupu (např. *Nováček a kol. 2010, 127*). Dálkovým komunikacím proto byla a je věnována značná pozornost. Dnes tak již je k dispozici mnoho odborných děl, která se věnují výzkumu reliktních zemských stezek i rekonstrukcím jejich průběhu a větvení (př. *Hraše 1885; Klápště 1985; Černá – Velímský 1993; Meduna 1993; Profantová 1998...*). Tak je tomu i na území jihozápadních Čech (např. *Maur 2001; Bašta 1991; Široký – Nováček 1998...*).

Pro výzkum starých cest a jejich trasy byla již dokonce vypracována ucelená metodika Janem Martínkem a kolektivem dalších autorů (*Martínek a kol. 2013*). Výzkum starých cest by měl podle nich sestávat ze tří částí:

- I. *Tzv. Kabinetní výzkum* – spočívá ve studiu kartografie a ikonografie, poznání písemným, ba i toponomastických pramenů, definování bodů výchozích a průchozích (Martínek a kol. 2013, 30-32).
- II. *Terénní výzkum* – jeho úkolem je ověřit teoretickou část prostřednictvím archeologických pramenů pomocí pozemní i letecké prospekce, LIDAR a geofyzikálních metod (Martínek a kol. 2013, 32-33).
- III. *Zpracování a prezentace dat* ideálně v programu pracujícím s vektorovými mapami (Martínek a kol. 2013, 34-35).

To je základní přehled. Při výzkumu starých cest jsou hlavním archeologickým pramenem tradičně úvozy. Jejich velká výhoda spočívá v nápadnosti v terénu i vcelku dobré viditelnosti na mapách LIDAR, je však třeba v případě svahů dát pozor, aby nebyly zaměněny se strouhami, tekoucí voda se ale často stahuje i přímo do úvozů a za staletí může značně změnit jejich tvar. Jejich datování je možné buď metodou opticky stimulované luminiscence vzorků sedimentů (Martínek a kol. 2013, 33), hmotnými nálezy nebo sledováním jejich vztahu k existujícím i zaniklým sídlům a jednotlivým nemovitostem. Dalším dobrým vodítkem při rekonstrukci cest jsou hraniční kameny a smírčí kříže stojící i zaniklé, obvykle zakreslené na vojenském mapování jako orientační body (Tomáš 2001). Nejlépe však můžeme trasy cest sledovat rozmístěním center, strážišť a jiných významných sídel plnících funkci celnic, mýtnic a nabízející spočinutí a bezpečnost pro cestovatele (Meduna 1993, 108). Bývají od sebe vzdálena (hlavně v raném středověku) v délce přibližně jednodenního pochodu, tj. zhruba okolo 28-30 km (Široký – Nováček 1998, 59), což obecně platí i pro území Bavorska (Nitz 1991, 20-21). Snadno se zde však dostáváme do interpretačního kruhu, jak již upozornila Naďa Profantová, kdy sídlu přisuzujeme význam kvůli poloze na obchodní stezce, a přitom obráceně předpokládáme tamní průběh cesty právě kvůli blízkému významnému sídlu (Profantová 1998, 79). I z tohoto důvodu pak mohou pomoci místní jména, která bychom rovněž neměli zcela opomínat. Zvláště pozoruhodná jsou toponyma typu „Čihadlo“ a „Stráž“ a jejich odvozeniny, ačkoliv bohužel nelze povědět, kdy dané toponymum vzniklo.

Na většinu zmíněných indikátorů se můžeme víceméně spolehnout až od 12., případně 11. století. Zejména ve starších etapách doby hradištní je poznání zemských

stezek podstatně náročnější. Podle téže autorky až do konce 9. věku zřejmě procházela hlavní cesta přes naše území ze Saska přes Poohří, Pražskou kotlinu a východní Čechy na Moravu a do Panonie, jak usuzuje z nálezů luxusních kování (*Profantová 1998, 86*). Nález kopí z Poberouní spojuje s cestou na Plzeňsko, jejíž význam měl stoupnout v závěru 8. století, a kterou má nepřímo dokládat nález karolínského meče v Plzni-Doudlevcích (*Profantová 1998, 85*). To je však pro představu o tehdejších cestách stále vcelku málo, přesto se je ve vztahu ke známým lokalitám již na konci minulého století pokusil nastínit Jaroslav Bašta (*Bašta 1991*). Vědom si takřka identičnosti Domažlické kotliny a povodí Nábý v hmotné kultuře od 8. do poloviny 10. století (*Stroh 1954*), předpokládá, že hlavní spojení je třeba hledat přes Český les, například kolem Lysé hory a přes Všerubský průsmyk (*Bašta 1991, 66*).

Mapa starohradištních lokalit nám toho příliš neprozradí (mapa 2). Samozřejmě bychom snadno dokázali spojit řídké body například 20-22-23 a získali spojení mezi Sušickem a Plzeňskem, obdobně body 6-7-8-11-12-14-15-18 pro cestu kolem významnějších sídel *Svržna, Darmyšle* a *Krtína* přes Nýřansko k *Bukovci* u Plzně, leč takový postup se příliš nemá oč opřít. Nesmírně zajímavý je proto nález dvou bronzových kování poblíž Březí u Meclova roku 2008. Kování pocházejí pochází už ze 7. století (!) a archeologizována měla být v 8. století (*Profantová – Řezáč 2014*). Existenci jiné komunikace by mohla naznačovat výšinná sídliště *Ostrov u Bezdržic* a *Bezemín*, pokud tedy nebyly předmětem zájmu tamního obyvatelstva jen nerostné suroviny...

Mapa středohradištních lokalit už je sdílenější (mapa 3), musíme ale mít na paměti i změny sídelní struktury v závěru tohoto období související se vznikem raného přemyslovského státu a pokusit se odpoutat od dnes podvědomého vnímání pražské centrality... Význam západočeské, resp. plzeňské stezky měl stoupnout od konce 8. století (*Profantová 1998, 85*). Tomu může nasvědčovat vznik významného hradiště *Bukovec* kladený do téže doby (*Metlička 2008, 72*), jemuž se přisuzuje úloha strážní obchodní stezky do středních Čech při řece Berounce (*Beneš 1979*), nejinak tomu bude i u hradiště *Strápole*. Otázkou v tomto směru zůstává blízké hradiště *Nadryby* (viz kap. 4.1). Naší pozornosti by určitě nemělo uniknout ani hradiště *Březina*, neboť se nachází v zemědělsky nepříhodné oblasti. Je takřka jisté, že významná úloha hradiště spočívala v těžbě a zpracování v okolí hojných železných rud, o čemž svědčí

hojné nálezy kovářské strusky a zlomků železných předmětů (*Bašta – Bašťová 1988, 12*). V okolí hradiště se pak nachází hned tři polohy typu Čihadlo, jedno Čihadlo na SV, druhé Čihadlo na J a třetí „Čihátko“ ještě necelých 6 km na V. Oikonymum tohoto typu leží 13,7 km JV odsud mezi Malou Vsí a Zaječovem. Od něj za průsmykem u Obecnice na druhé straně Brd pokračuje celé vlákno toponym tohoto typu směřující přes Příbramsko k Vltavě. Hypoteticky bychom tak zde mohli uvažovat o spojnici mezi Poberouním a Povltavím. Pokud by tato Čihadla coby strážné body měla hlídat pouze jednotlivé sídelní celky, nacházeli bychom je jen na okraji sídelních komor či v bezprostředním okolí hradišť, jako je tomu u *Březiny*, u některých však musíme připustit i jejich úlohu sledování významných cest.

A jaká byla spojení Plzeňské kotliny s ostatními regiony jihozápadních Čech? I zde v čele poznání stojí domněnky založené na různých náznacích. Vzpomeneme-li křest čtrnácti českých knížat (pravděpodobně) ve franském Řezně 13. ledna 845¹⁰ (*Annales Fuldenses, 35*), budeme logicky hledat spojnici s tímto významným říšským městem. Nejpřímější cesta vedla přes Domažlickou kotlinu. V její jižní části by se za Všerubským průsmykem vinula nejspíše k místnímu centru, hradišti *Bořice*. Odtud by pokračovala podél Zubřiny a Radbuzy přes *Hradec u Stoda* na Plzeňsko. Doklady osídlení od soutoku Zubřiny s Radbuzou po Hradec u Stoda však nápadně chybí, z *Chotěšova* však pochází nález denáru Karla II. Holého (*Čechura – Břicháček 2020*). Do západní části Domažlické kotliny se pak vstupovalo přes Schwarzach, při horním toku Radbuzy, dále přes Velký Horšín a kolem dnešní Hostouně k hradišti *Tasnovice* (*Břicháček, ústní sdělení*)¹¹. Odsud pak cesta pravděpodobně mohla pokračovat po potoce Slatina k *Darmyšli*. Starší varianta stezky asi vedla přes *Svržno-Černý vrch* a u *Darmyšle* mohla odbočovat na *Krtín* a pokračovat přes *Hradec u Stoda*, který zřejmě významově *Krtín* nahradil, podél Radbuzy.

Nápadně vysoká koncentrace výšinných sídel se nacházela v povodí Úterského potoka. Zdá se, jako by si tamní obyvatelstvo vůbec nedělalo těžkou hlavu

¹⁰ *Kludowicus XIV ex ducibus Boemanorum cum hominibus suis christianam religionem desiderantes suscepit et in octavis theophaniae baptizari iussit.*

¹¹ Za informace děkuji PhDr. Pavlu Břicháčkoví, CSc. ze ZČM.

s náročnějšími přírodními podmínkami. Opět, jako u severu Domažlické kotliny, můžeme předpokládat, že krom nerostných surovin šlo místním o kontrolu zdejší stezky, o čemž svědčí objev 13 bavorských denárů z 1.½ 10. století (ukryty po 938) přímo pod svahy hradiště *Bezemín* roku 2016 (*Břicháček – Čechura 2021*). Rekonstrukce přesnějšího průběhu stezky je opravdovým oříškem. Nedaleko vrchu Krasíkov najdeme vrch Milkovské čihadlo, který mohl mít či vystřídat vícero funkcí, o cestách nám toho ale příliš nenapoví. Souhlasím s teorií Jaroslava Bašty o Horšovskotýnské, nebo výstižněji řečeno Sedmihorské spojce¹² (*Bašta 1991, 68-69*) směřující od *Bořic* na sever kolem *Věvrova* do Sedmihoří k *Darmyšli*. Tudy následně cesta vedla od *Darmyšle* podél Mžice (Úhlavky) na Stříbrsko a podél Úterského potoka, přes Manětínsko do severozápadních Čech. Mělo tedy jít o významnou spojku, jejímž dokladem mají být keramické nálezy severozápadočeské provenience na hradištích v *Bezemíně* a *Tasnovicích* (*Bašta 1991, 69*). Na této trase navíc najdeme hned dvě toponyma Strážitě: u *Věvrova* a při Mžici-Úhlavce u vsi Milevo. Leč i zde musím konstatovat, že středohradištní nálezy na Mžici stále chybí. Tuto trasu bychom mohli jen maličko poupravit na vedoucí od *Bezemína* nedaleko dnešních Bezdržic – Blažimi – Krs – Trhomného (!) – Nečtin – Manětína – vrchu Vladař – Chyší – Lubence a Vroutku, teoreticky k Rubínu, osídleném jak ve starší, tak i střední době hradištní (*Sklenář, K. – Sklenářová, Z. – Slabina, M. 2002, 428*). Čistě hypoteticky bychom mohli uvažovat o stezce od Úterského potoka při Hadovce na jinak poněkud osamocenou *Planou* coby napojení na Chebsko (*Nováček 1996*). To už je ale velké zapojení představitosti. Naopak pravděpodobněji můžeme předpokládat cestu od *Plané* při Mži na Plzeňsko, na což by mohlo případně upozorňovat výšinné sídliště/hradiště *Staré Lipno*. Horší situaci nacházíme na Klatovsku a pod svahy Blatenské pahorkatiny. I přes existenci centra na *Obrově hradišti u Žinkov*, není moc čeho se chytit při úvahách o tamním napojení na Plzeňsko. Možná že vedla stezka podél Úhlavy, na střední toku Úslavy pak není žádné lokality a celá oblast působí značně odděleně.

¹² Podle hřbetu Sedmihoří, kde leží lokality *Darmyšl* a *Mířkov - Vrch Rozsocha* a kteréžto jistě bylo i významným orientačním bodem.

Do podoby cest na konci 9. a začátku 10. věku silně zasáhly dramatické události na Moravě a v Panonii. Po vpádu Maďarů a zhroucení Velké Moravy, se hlavní obchodní trasa, tzv. transevropská magistrála vedoucí z arabských držav na Kyjev, odklonila od Dunaje do Čech (*Beranová – Lutovský 2009, 246*). Tím ohromně vzrostl význam stezky, již nadále nazýváme Řezenskou. V Čechách se také začal objevovat jantar. Do roku 1998 bylo podle Kateřiny Tomkové z celých jihozápadních Čech známo 21 předmětů vyrobených z jantaru (*Tomková 1998, 224*).

Po vzniku českého státu a knížecí hradské soustavy se model hlavních stezek mění na „všechny hlavní cestou vedou ku Praze“, tedy víceméně. Alespoň pro 10. století a možná i 11. bych předpokládal pokračování Sedmihorské spojky. Usuzuji tak jednak ze vzniku hradišť *Šipín*¹³ a Chyše, jednak podle nejnovějšího nálezů (2023) stříbrného denáru Otty III. (995-1002) na Smutečním vrchu ve *Stříbře*¹⁴ (obr. 6:2), byť nepopírám, že se sem mince vyražená v Mohuči mohla dostat i po nějaké spojnici přes Plánsko (viz níže). Z řečené Matky měst přicházela hlavní stezka podél Berounky a přes Rokycansko do *Starého Plzeňce*. Tam se následně rozcházela do třech hlavních stezek: Norimberské, Řezenské a Německé (Klatovské).

NORIMBERSKÁ STEZKA se pravděpodobně vyvinula ze starších cest při Mži, tedy ze spojníc 10. století mezi Plzeňskem, Stříbrskem a Plánskem. Její pomalý vzestup patrně zahájila potřeba přímého spojení s významnými centry v říši od 11. století (*Široký – Nováček 1998, 59*), spojená s účastí českých knížat na říšských sněmech (*Žemlička 1997, 55*). Spíš než s Norimberkem, šlo ještě o spojení s Bamberkem a Mohučí. V této době snad došlo i k růstu významu sídliště v *Plané* u Mariánských Lázní, kde byla zjištěna silná sídlištní vrstva z 11.-13. století u kostela sv. Petra a Pavla, předcházející jeho samotný vznik. Podařilo se též zjistit, že kolem kostela byl původně příkop, a že kamenné svatyni z 1. pol. 13. století pravděpodobně předcházela svatyně dřevěná (*Nováček 1998, 140*). S rostoucím významem stezky při Mži snad souvisí vznik nebo obnovení hradiště *Staré Lipno* v 11. století (*Metlička 2008, 121; Slavíčková 2017, 51*) a i samotný Norimberk vzniká a rozvíjí se v tomtéž věku. Zásadním počinem pro

¹³ Ačkoli bezpochyby mělo primárně spravovat sídelní komoru při Úterském potoce a Hadovce.

¹⁴ Zjištěno v místě uložení, v Městském muzeu ve Stříbře. Publ. v Numismatickém sb., (v tisku).

význam této stezky bylo založení kláštera v Kladrubech Vladislavem I. roku 1115 (Široký – Nováček 1998, 59). Snad nejvýznamnější klášter v západních Čechách vznikl na křižovatce cest a byl důležitým činitelem v kolonizaci oblasti k vrchům Českého lesa (Nováček a kol. 2010). Opomenout nesmíme ani založení pohraničních hradů v první polovině 12. století. Dosud se předpokládalo, že Kosmova zpráva z roku 1121¹⁵ (*Chronica Boemorum*, 194) se vztahuje k hradu Přimdě. Novější výzkumy však ukazují, že hrad nechal vystavět český kníže asi ve 20. letech 12. století (Sokol 2014, 55), oním zmiňovaným hradem by mohl být Starý Herštejn (Hajšman – Novobilský – Vogeltanz 2021, 182). Podobně tomu bude asi u hradu Tachova, jenž je spolu s Přimdou prvně zmíněn roku 1126 (*FRB II*, 205), kdy je měl nechat přestavět kníže Soběslav I. Vystavěny však mohly být už za knížete Vladislava I. V každém případě to hovoří pro důležitost Norimberské stezky, která měla již dokonce dvě větve: jižní přimdeckou a severní tachovskou. První jmenovanou využil na cestě do Polska roku 1124 biskup Ota Bamberský, který cestoval přes Vohenstrauß a Kladruby do Prahy (Pertz ed. 1856, 779). Na naše území vstupovala stezka nejspíše tak jako dnes přes Rozvadov a dále se vinula mezi vrchy k Přimdě. Odtud se šlo zřejmě přes Kundratice do Stráže (Široký – Nováček 1998, 64), jak napovídá samotné toponymum tohoto sídla. O to zajímavější byl objev neobvyklých zbytků čtvercové pevnůstky před Stráží zvané Zámeček či Nový hrad. Tento objekt tvořený valem a příkopem (obr. 5) byl používán od 2. pol. 12. do 13. století. Nejnověji je interpretován jako strážnice nebo celnice, popř. tzv. knížecí stanice (Sokol – Kasl 2019). Ze Stráže pokračovala přimdecká větev stezky přes Staré Sedlo a Brod u Stříbra do Kladrub. Tachovská větev překračovala hranici od Bärnau přes Pavlův Studenec dvěma cestami, buď přes Světce anebo přes Mýto přicházela k Tachovu. Tam bylo napojení na další stezku vedoucí k severovýchodu na Planou a na Teplou. Od západu se tachovská větev stezky táhla přes území sídel v následujícím směru: Damnov – Plezom – Lom – Benešovice – Láz – Kladruby (Široký – Nováček 1998,

¹⁵ Téhož roku vystavěli nějací Němci uvnitř hranic českých ve hvozďě, k němuž se jde přes řeku Bělou, hrad na strmé skále. Uplyšev o tom kníže Vladislav, vzal s sebou tři čtyry vybraných bojovníků, přepadl znenadání hrad a dobyl ho. (. . .)

65-66). Na východ pak Norimberská cesta vedla asi takto: Sekyřany – Přehýšov – Úherce – Líně – Dobřany – Štěnovice – Starý Plzenec (*Gracík 2017, 16*).

ŘEZENSKÁ STEZKA nabízela několik přístupů do Čech a měla více větví. Prvním přístupem byl tradičně Všerubský průsmyk, jímž se šlo ke Kdyni a hradišti *Smolov*. Druhým byl dodnes významný hraniční přechod Folmava, od níž vedla cesta ke Staré Pasečnici. Tam se mohla dělit na dvě větve: první šla kolem hradiště *Havlovice* podél Zubřiny do *Domažlic*, druhá přes Stráž (srovnej se *Stráží u Tachova*) a Nevolice ke hradišti *Smolov* (*Břicháček – Metlička 1999, 269-270*). Michaela Bendová ještě uvádí spojení ze Stráže do *Domažlic* (*Bendová 2012, 31-33*). Malé hradiště *Havlovice* bylo vzhledem ke své velikosti, poloze na zemské stezce, blízkosti hranice i dalších hradišť nejspíše strážním bodem. Ve 13. století však patrně ztratilo na významu a bylo opuštěno. U *Domažlic* se všerubská a folmavská větev spojily a následovaly tok Zubřiny k Radbuze. Třetí hraniční přechod se nacházel u Schwarzachu, Lysé hory a Starého Herštejna. Tudy cesta překonávala vrchy Českého lesa a scházela k Valtířovu či Pivoni. Obě tyto paralely se znovu scházely (splynuly) u Meclova, odkud vedla jedna cesta do Horšovského Týna. Od Staňkova pak Řezenská stezka opisovala tok Radbuzy: Holýšov – Hradec u Stoda – Chotěšov – Dobřany – Štěnovice – Starý Plzenec (*Břicháček – Metlička 1999, 269-270*). Pro 12. století popisuje ještě Jan Fridrich odklon hlavní větve, která měla jít z *Domažlic* do Horšovského Týna (*Fridrich 1984, 156-157*) Stranou však zůstaly dvě důležité lokality, a sice *Mířkov-vrch Rozsocha* a *Srbice u Kolovče*. Malá lokalita *Mířkov* zřejmě sloužila jako strážný bod (*Bašta – Baštová 1988, 21*). Je tedy možné, že by spojka *Domažlice – Darmyšl* (i dříve hypotetická) byla stále v provozu? Pokud by se na severu napojovala na Staré Sedlo nebo na *Stráž*, měli bychom zde funkční spojení mezi stezkou Norimberskou a stezkou Řezenskou. Podobně by tomu mohlo být u *Srbic u Kolovče*, které by tak ležely na spojnici Řezenské a Německé stezky...

NĚMECKÁ STEZKA, nebo též Klatovská, vedla přibližně ze Starého Plzeňce přes Přeštice a podél Úhlavy na Klatovsko (*Břicháček, ústní sdělení*)¹⁶. Tato cesta mohla pokračovat přes Janovice nad Úhlavou do Němec dvěma cestami, jednak přes Kdyni

¹⁶ Za upozornění na tuto cestu děkuji PhDr. Pavlu Břicháčkovi, CSc..

Všerubským průsmykem, jednak přes Nýrsko a Svatou Kateřinu. Trasu této stezky naznačují od 11. století nálezy depotů i jednotlivých ztrátových mincí českých i bavorských, např. *Želčany, Přeštice, Hodousice, Vřeskovice, Běhařov* (Pellerová 2021). Od Klatov můžeme též předpokládat cestu na Horažďovice (a na Prácheň) a Sušici.

4.3 Církevní instituce

Z hlediska sledování vývoje osídlení jsou pro nás důležitým zdrojem poznatků kostely a kláštery. Ve sledovaném období nám jde o kostely románské. Jejich výhodou je, že byly stavěny hlavně z kamene a v rámci možností se užívaly co nejdéle, a tak bývají většinou v mladších přestavbách zachovány dodnes. Dochovány bývají buď jako celá tělesa (části) stavby, př.: *Svojšín* (Varhaník 2012), v částech zdiva, př.: *Kladruby – bazilika* (Nováček 2010, 29-43), pouze v jednotlivých člancích a architektonických prvcích, př.: *Stráž u Tachova* (obr. 6:4) – k. sv. Václava (Široký – Nováček 1998, 62), nebo jen jako reliktů a negativů základového zdiva, př. kostely *Starý Plzeňec – Hůrka* (Horák 1907, 1908). Bývají navíc zmíněny v písemných pramenech. Při přípravě této práce jsem na sledovaném území narazil na 36 románských kostelů, které vznikaly (pozor na rotundu sv. Petra ve Starém Plzenci a kostel sv. Jakuba v Domažlicích) v 11.-1.pol. 13. století. Tyto stavby tak dokreslují představu o osídlení i tam, kde archeologické poznání zatím chybí (viz mapa 5), a to minimálně pro období přechodu raného a vrcholného středověku. Velmi dlouho byla za nejstarší dochovanou kamennou stavbu v západních Čechách považována staroplzeňská rotunda sv. Petra a Pavla, symbol Plzeňského kraje. Její stavba bývala nejčastěji kladena do závěru 10. století (Frýda – Hus 1989, 219), podle názorů jiných badatelů by ale mohla být budova mladšího data (Široký – Nováček – Kaiser 2004). V rotundě samé se nachází celkem tři vrstvy podlah: 1. z vápenné mazaniny, 2. z trojúhelné dlaždice, 3. dlaždice vyšehradského typu, (Kuthan a kol. 2018, 113-116; Nechvátal 1977).

Největší počet kostelů bychom našli ve staroplzeňské aglomeraci. Jejich počet je neobvyklý i na knížecí centrum kraje, čímž opět nacházíme podobnost s pražskou aglomerací (Široký – Nováček – Kaiser 2004). Na mapě 5 je vidět rozložení románských kostelů v jihozápadních Čechách. Svatostánky jsou rozloženy vcelku rovnoměrně podél říček a řek, výrazná koncentrace se projevuje v jižní části okresu Tachov v okolí

Stříbra a Přimdy a pravděpodobně souvisí s Norimberskou stezkou. Tak tomu může být i na jihovýchodě sledovaného území. Zatímco nepomucké kostely souvisí s tanním klášteřem, svatyně dále na jihu snad souvisí s již jednou zmíněnou cestou na Prácheň a do jižních Čech. Při některých tribunových kostelech, jako tomu bylo ve *Svojšíně* a patrně i *Všerubech*, můžeme předpokládat velmožské sídlo. To bylo stěžejní pro členy velmožské družiny, kteří se tak podíleli na řízení kolonizace příhraničních oblastí (*Klápště 2005, 70-77*).

4.3.1 Pražské biskupství

Stanovit rozsah statků raně středověké pražské diecéze na sledovaném území je vcelku obtížné. Přesto z dosavadních poznatků vyplývá, že vliv biskupství na vývoj osídlení byl pasivní. Na rozdíl od klášteřů se nezapojovalo do sídelního postupu, ale využívalo již existujících sídel. Z tohoto období známe dvě základny biskupské držby: Rokycany a Horšovský Týn, resp. Horšov. Obě základny byly zřízeny při Řezenské stezce, jistě tedy fungovaly jako odpočinkové stanice, zázemí, na cestách mezi pražskou a řezenskou diecézí. Mezi těmito stanicemi se pak nachází ještě knížecí hrady Starý Plzenec a Hradec u Stodu. V takovém případě je zajímavé, že v pramenech nenacházíme žádné zázemí při stezce od Starého Plzeňce do Bamberku a hlavně Mohuče, kde sídlilo Praze nadřízené arcibiskupství... Zůstává nedořešenou otázkou, zda tyto statky získalo biskupství již při svém založení roku 973 nebo až později prostřednictvím transakce nebo donací (*Fridrich 1984, 155-156; Láník 1982, 116*). Je rovněž zajímavé, že z obou míst známe příslušné arcijáhny, jen kolem jejich hlavních sídel vyvstávají jisté nejasnosti. Z let 1184-1192 se připomíná *Cristophorus Tinensis archidiaconus* tedy Kryštof z (Horšovského) Týna (*CDB I, č. 335, str. 306*), zatímco roku 1216 *Zcyzlaus archidiaconus de Hôrzcov, ergo Zdislav z Horšova* (*CDB II, č. 126, str. 116*).

V Rokycanech zase je nám z roku 1176 znám arcijáhen Zdeslav: *Sdezlaus archidiaconus Rokzanensis* (*CDB I, č. 285, str. 250-251*), ovšem např. Jan Fridrich (*Fridrich 1984*) poznamenává, že v Rokycanech žádné arcijáhensství nebylo, a že Zdeslav byl arcijáhнем ve Staré Plzni, tak jako později arcijáhen Přibyslav: *Pribizlaus archidiaconus Plisnensis* (*CDB II, č. 126, str. 116*) a podle Rokycan se jen psal, jakož podle významného biskupského statku.

4.3.2 Kláštery

Velmi důležitým prvkem raně středověké sídelní struktury byly kláštery. Pro jihozápadní Čechy je zvláště důležitých následujících pět: Kladruby, Plasy, Pomuk, Teplá a Chotěšov. Tyto panovnické i velmožské fundace totiž významně ovlivnily dosavadní sídelní podobu nejen ve svých regionech. Navíc nám poskytují důležité informace o starých sídlech, ač ve znění mladších falz. Zajímavé pro nás bude porovnání mapy církevních majetků na sledovaném území do roku 1200 s mapou pozdněhradištních archeologických lokalit (viz mapa 7). Vidíme, že se prameny písemné a archeologické spíše doplňují (respektují), než překrývají. Na tomto příkladu je tedy dobře patrné, jak důležité je pracovat s písemnými prameny, zvláště na území s ne tak dobrým archeologickým poznáním. Nicméně tato práce je zaměřena na dosavadní výpověď archeologie, srovnání s výpovědí písemných pramenů je důležité pro samotnou interpretaci.

KLADRUBSKÝ KLÁŠTER byl založen dle tradice r. 1115 knížetem Vladislavem I. (CDB I, 393; Kremer 1983; Nováček a kol. 2010, 9; Kuthan a kol. 2018, 229). Jeho zakládací listina je, jak známo, ale falzem ze začátku 13. století, její výpovědní hodnota pro 12. století je tak diskutabilní (Široký – Nováček 1998, 60; Kalous 2018, 41-42). To však zároveň znamená, že minimálně v období přechodu raného a vrcholného středověku již sídla, která jmenuje, musela existovat a máme tak výborný zdroj pro doplnění archeologického poznání té doby. Výhodou je také velká majetková držba, již byl klášter postupně nadán. Podrobný výčet sídel s překladem listiny verze A podává např. Jiří Čechura:

„Ve jménu svaté a nerozdílné Trojice. Dávám na vědomí všem synům svaté matky, že já, Vladislav, kníže český (...) Dávám dvanáct strážců kostela ve vsi Všekary. (...) Dávám také celý les mezi vodami Mží a Mžicí, ležící až do země teutonské, s výjimkou dvanácti vesnic, které tam byly zřízeny odedávna a jejichž jména jsou: Lom, Benešovice, Lobzy, Plezom, Málkovice, Malovice, Čečkovice, Skviřín, Bonětice, Staré Sedlo, Darmyšl, Prostiboř. Dávám tedy 25 celých vesnic: Kladruby, Vrbice, Láz, Hlupenovo, Zumlaz, Boječnice, Borovany, Milevo, Buková, Vatenice, Meclov, Močerady, Poděvousy, Doudlenovice, Milkov, Vlkýš, Podmokly, Hůrky, Štěpánovice, Mladotice, Kamýk, Cebiv. (...)“ (Čechura 2015, 22).

Takto bychom mohli pokračovat výčtem dalších desítek donací. Tento základní výčet nám ale bohatě postačí, abychom si všimli dvou zajímavých jevů:

1. Z katastrů většiny jmenovaných lokalit, a vlastně celkově z oblasti „mezi dvěma vodami Mží a Mžicí“ postrádáme archeologické prameny o raně středověkém osídlení datovatelné do období mladohradištního i přechodu RS/VS. To svědčí o celkově špatném stavu výzkumu v této oblasti, přestože kupř. z hlediska studia zemských stezek tento prostor není nedotčený.
2. Všimněme si, že kníže z donace vyňal sídla, na jejichž území byly nalezeny relikty cest, či zde předpokládáme průběh zemských stezek: *Darmyšl, Prostiboř, Staré Sedlo, Plezom, Benešovice a Lom*. Další z vyňatých vesnic tak mohou indikovat vývoj trasy ve 12. století, poloha mnohých ale naznačuje, že důvody k vynětí mohly být ještě i jiné jako vlastnická práva jiných osob, která musel kníže chtě-nechtě respektovat, např. *Skviřín*, odkud známe ve 13. století velmože (či vladyku apod.) Ratmíra, zakladatele rodu Švamberků.

Mohutnou majetkovou držbu kláštera v Kladrubech podrobně zpracoval a zmapoval Karel Nováček (*Nováček 2010*), proto nemá smysl zde vše opakovat. Jen zmíním, že mnohé statky darovali klášteru krom knížete právě západočeští velmožové. Ačkoliv byla díky některým takovým donacím klášterní držba značně roztráštěná, pro opatství to znamenalo karty, s nimiž mohlo hrát při obchodu s jinými velmoži v rámci budování ucelené klášterní domény. V tomto směru byli velice obratní a úspěšní cisterciáci na severovýchodě, v Plasích.

KLÁŠTER PLASY založil tehdy ještě kníže Vladislav II. roku 1144. Na rozdíl od výše zmíněných Kladrub nebyly Plasy příliš bohatě nadány, přesto si dokázaly během následujícího půlstoletí vybudovat úctyhodnou a relativně ucelenou majetkovou doménu. Vida tento vývoj docházím k závěru, že osídlení nebylo slabší než v okolí Kladrub, nýbrž zde panovník nedisponoval tolika majetky, neboť zdejší půda již byla v držení místních vladyků, a spíše než na kolonizaci, zde panovník spoléhal na činnost samotného kláštera v postupném získávání a správě již zabrané půdy. K tomu přičtíme fakt, že zde zeměpán nedal klášteru žádné celistvé volné

území ke kolonizaci, jako to učinil jeho otec Vladislav I. v Kladrubech. Tato schopnost tamních cisterciáků budovat celistvou majetkovou doménu je opravdu pozoruhodná. Mnoho ze vsí získali opravdu od okolních vladyků, jako to vidíme v případě velmožů z Potvorova.

KLÁŠTER (NE)POMUK, rovněž cisterciácký, vzniká zhruba v téže době, asi v letech 1144-1145. Osoba jeho zakladatele není známa, často se hovoří o bratru knížete Vladislava II., Jindřichu Přemyslovci (k tomu podrobně: *Charvátová 1998, 208-209*). To je velmi lákavé, zvláště když si uvědomíme, že oba cisterciácké kláštery na sledovaném území vznikají ve stejnou dobu jaksi zrcadlově k sobě, Plasy na severu, Pomuk na jihu. Jelikož i přes předvídatost tamních mnichů došlo k nešťastné ztrátě klášterních písemností, nelze bohužel sledovat vznik a vývoj klášterní majetkové držby, a tudíž postrádáme i většinu zpráv o existenci tamních sídel ve 12. století.

4.3.3 Rytířské řády

Na sledovaném území působil v této kategorii především řád Johanitů. Řádu daroval Vladislav II. území Manětína, a to od hranic Nečtin k hranicím majetku Plaského klášterství, včetně 4 vesnic (*CDB I, č. 246, s. 216 - 218*). Ani zde není jisté posoudit, jaké cíle tím panovník sledoval, počínání Johanitů v této oblasti se však velmi podobá mnichům v Plasích. Opět byla držba udělena na okrajovém území, vzdálená knížecím hradům, a i zde je soustavně, především donacemi budována ucelená majetková doména. Zde ale byla doména tvořena dvěma celky, okolím Manětína a okolím Krs. Zisk mnoha z těchto vsí byl velice náročný kvůli tzv. Petrovu procesu, leč to již pro nás není podstatné. Pozoruhodnější je prostor mezi těmi dvěma celky řádové držby. Co bránilo Johanitům oba celky propojit? Byla to cizí majetková práva, nebo neosídlení tohoto prostoru? Na straně druhé díky ziskům Johanitů vidíme, že i tamní kraj de facto již v Tepelské vrchovině byl už tehdy dobře osídlen.

Boháč 1979, Fridrich 1984, Nováček a kol. 2010, Svoboda 2006, Čechura 1979, Čechura 1988

5. VÝSLEDNÝ OBRAZ SÍDLENÍHO VÝVOJE

Poslední pravěké osídlení, tedy doby římské a stěhování národů, se soustředilo do oblasti širšího Plzeňska, méně nálezů pak pochází z Domažlické kotliny. V okresech Plzeň-sever a Klatovy vystupují již velmi sporadicky a v okrese Tachov chybějí docela. Sídlní aktivity v jihozápadních Čechách, zřejmě nepřilíš intenzivní (*Droberjar 2008*), jsou doložitelné nejdéle do poloviny 6. století. Z dosavadních poznatků, jež se mi podařilo shromáždit, vyplývá následný více než století trvající sídlní hiát.

Podle mapy potenciální přirozené vegetace by jihozápadních Čech pokrývaly acidofilní doubravy doplněné dubohabřinami na samotném Plzeňsku a lužními lesy při horním a středním toku Úhlavy a dolním toku Mže. Na vrších Tepelské vrchoviny, Českého lesa a Brd by rostly acidofilními bučiny a jedliny (*Neuhäuslová a kol. 1997*). Mohli bychom si zde položit otázku (ne)přetrvání otevřené či polootevřené krajiny po odchodích lidech, například v důsledku pastvy velkých sudokopytníků, jakými byli divoký tur (*Bos primigenius*) a zubr (*Bison bonasus*), kteří se ocitli bez tlaku člověka. Přírodovědná studie z roku 2021 prokázala, že zubři preferují otevřená stanoviště, kde „podstatně snižují hustotu i objem dřevin“ (*Kowalczyk – Kamiński – Borowik 2021*). Archeozoologické doklady zubra z našeho území jsou však extrémně vzácné, a navíc pocházejí pouze z raného a vrcholného středověku, což vede k úvahám, že se zubr u nás dříve ani nevyskytoval (*Kyselý 2005, 84*). Doklady praturů jsou známy z Polabí a Pomoraví, v západních i jižních Čechách prozatím chybí, leč je třeba pamatovat na neuspokojivý stav výzkumu sídlišť na sledovaném území, z nichž archeozoologický materiál především pochází, včetně hradišť, odkud ho bývá známo největší množství (*Kyselý – Meduna 2009*). Kvůli nešťastnému vymření pratura v 17. století není zcela známa etologie a stravovací návyky zvířete, které se mohou lišit od jeho domestikovaných potomků. Otázka otevřených prostor v krajině a jejich případného využití příchozími lidmi tak zůstane v tomto směru otevřena.

Nejstarší raně středověké nálezy v jihozápadních Čechách jsou na základě keramiky z *Plzně, Vstiše* a *Vochova* datovány do 2. 1/3 7. století až přelomu 7./8. století, což značí vcelku opožděný příchod slovanského obyvatelstva oproti jiným částem Čech. Přítomnost kultury s keramikou pražského typu fází Rožtoky I a II dosud nebyla

zjištěna, nejstarší nálezy již patří k podunajskému typu. Absence nejstarší slovanské keramiky zřejmě odráží skutečnost, že západní Čechy byly skutečně osídleny nejdříve v důsledku tzv. druhé vlny slovanské expanze (*Metlička a kol. 2015, 154*) vycházející z Podunají. Důvod tohoto zpoždění zůstává předmětem dohadů, Plzeňská a částečně i Domažlická kotlina totiž nabízí velmi vhodné podmínky pro zemědělství, blízké územím osídleným již první vlnou slovanských osadníků (viz kapitola 2). Považuji též za nepravděpodobné, že by za zpožděním stála obava z osídlení kontaktní zóny s německými zeměmi, jelikož Slované zjevně neměli potíže s obsazením území se zbytkovým odlišným obyvatelstvem, nebo s ním sousedící, o čemž svědčí i slovanské osídlení Horní Falce(!). Při tom je pozoruhodné, že nejstarší raně středověké lokality a lokality doby stěhování národů v *Plzni* a *Vochově* jsou umístěny poblíž, ovšem na jiném místě, což může vypovídat i o (ne)přežívání (polo)otevřených ploch v krajině.

Ve starohradištním období byla již Plzeňská kotlina rámcově osídlena. Odkud sem však tito lidé přišli? Nejlogičtěji bychom mohli usuzovat, že přišli podél Berounky ze středních Čech. Absence lokalit při Berounce na Kralovicku i severním Rokycansku dokládají, že nešlo o postupný, nýbrž o relativně rychlý, cílený zábor půdy přímo v srdci západních Čech. Osadníci též výrazně postoupili níže položenými oblastmi na jihozápad podél Radbuzy a Úhlavy. Zde narazili na západě a jihu na další dva proudy osadníků. Lidé západního proudu, přicházejícího patrně z území Horní Falce, zabrali Domažlickou kotlinu, zatímco lidé jižního proudu pronikali z jižních Čech přes Sušicko a Blatenskou pahorkatinu na Klatovsko a Nepomucko. Území při toku Úslavy, a horním až středním toku Mže rovněž, postrádají doklady starohradištního osídlení. O to více překvapující jsou sídla na zemědělsky daleko méně příhodném Bezdrůžicku při Úterském potoce, která se tak spolu s *Krašovem* vymykají zákonitostem ostatních sídel.¹⁷ Původ tamního osídlení je taktéž nesnadné určit. Některé keramické nálezy vykazují největší podobnost se severozápadem Čech, pročež bylo toto území často dříve spojováno s Lučany (*Kudrnáč 1951*) a podle Kosmy čtvrtou částí jejich země „v podkrají řeky Mže“ označovaným jako *Silvana* (*Kosmas – CB, 29*). Naproti tomu zvyk

¹⁷ Skutečnost, že jsou v této oblasti ze starohradištního období známa pouze výšinná sídla je jistě dáno stavem výzkumu.

pohřbívání pod mohylami ukazuje spíše na jižní Čechy, vzdáleností s nejméně geomorfologickými překážkami pak má nejbližší k Plzeňsku.

V jednotlivých jmenovaných oblastech dochází k budování výšinných sídel, a to na strategických polohách chráněných přírodně i (upravenými?) zbytky pravěkých fortifikací. Výšinná sídla sloužila jako pevné body osídlení a případně i jako sídla elit, jak napovídá starohradištní nález ostruhy z *Bořic* (*Metlička 2013, 15*). Na Plzeňsku jsou to *Březina* a *Bukovec*, na Bezručicku *Ostrov u Bezručic* a *Bezemin*, na Domažlicku *Svržno*, *Darmyšl*, *Bořice* a v nejižnější oblasti na Nepomucku *Žinkovy*, kde bylo nalezeno i luxusní nákončí (obr. 6:3; *Profantová – John 2021*). Podle Dary a Jaroslava Baštových vznikla výšinná sídla *Svržno* a *Darmyšl* až na přelomu starší a střední doby hradištní (*Bašta – Baštová 1990, 13-16*). V takovém případě je lákavé dát jejich vznik do souvislosti s již zformovanou Sedmihorskou spojkou (viz kap. 4.2). V souvislosti s tímto děním jsme tak svědky nárůstu společenské složitosti, k němuž muselo dojít ve starší a počínající střední době hradištní, vyvolané potřebami spravování nabytých zdrojů, organizace dálkového ochodu, a především mobilizace pracovní síly (*Tainter 1988/2022, 53*) nutné pro výstavbu regionálních center, jakými byla nejprve výšinná sídla a následně velká hradiště středohradištního období. Výstavba, a hlavně následná životaschopnost velkých hradišť byla podmíněna existencí dostatečného zemědělského zázemí i množství pracovní síly...

Nárůst počtu lokalit střední doby hradištní na více než trojnásobek oproti starší bezpochyby není důsledkem stavu výzkumu, nýbrž odrazem výrazného populačního růstu v tomto období. Ještě více než předtím je patrné rozložení sídel v jihozápadních Čechách do několika sociosedentárních celků (viz mapa 3), kteréžto tak svádějí k jejich ztotožnění s jednotlivými slovanskými kmeny. Základ těmto celkům dal kolonizační postup osadníků 7.-8. století. Nezůstane bez povšimnutí, že tyto celky se vzájemně respektují a mezi nimi najdeme prázdná území „nikoho“. Lidé z jednotlivých celků tedy uznávali hranice svého území a rozlišovali mezi „my“ a „oni“. V tomto směru se domnívám, že označovat lid sdílející elity, území a původ a vymežující se proti jiným takovým skupinám, není zcela marné za kmen alespoň pracovníě označovat. Pro zjednodušení popisu dějů tyto celky budu nadále pracovníě označovat: **Mžané** (celek Plzeňské kotliny), **Úteráčané** (celek Bezručicka a severního Stříbrska), **Radbuzané**

(celek Domažlické kotliny), **Prácheňané** (sídlní přesah zpoza Blatenské pahorkatiny). Příbytek obyvatelstva se v uvedených celcích projevil jednak zahuštěním sídelní sítě, jednak jejím rozšířením. V případě Mžanů se tyto děje projevíly hlavně podél velkých řek, kdežto kupříkladu z úrodného Nýřanska známe kupodivu jen dvě lokality. Zároveň se osídlení prostorově rozšířilo na západ po Mži až na Stříbrsko, po Radbuze na Stodsko i jihozápad po Úhlavě až k Merklínu a Ptenínu. Na významu očividně nabyla řeka Berounka i Rokycansko, snad pro obchodní napojení na Pražské a jiho-středočeské Povltaví. Úteráčané se podle dosavadních poznatků (které budou po zlepšení stavu výzkumu oblasti jistě přehodnoceny) rozšířili západním směrem při potoku Hadovce a podle mohylníku *Lhota* až do oblasti na severu od Černošína. Na severu a severozápadě jejich území ohraničovala Tepelská vrchovina, tudíž předpokládám, že v tímto směrem nesahalo daleko za Ovčí vrch a Milkovské čihadlo. Severovýchodním směrem snad sahalo k Blažimi, Krsům a Trhomnému (?), v souvislosti s hypotetickou stezkou do severozápadních Čech. Jde ale znovu jen o předpoklad. Netroufám si tvrdit, zda k tomuto uskupení patřila i poněkud osamocená *Planá u Mariánských Lázní*. Zda byli tehdy Úteráčané odnoží „Mžanů“ či „Lučanů“, anebo svébytnou entitou mezi těmito celky (k čemuž bych se osobně přikláněl), bude muset zodpovědět až další bádání. U Radbuzanů k rozšíření oikumeny oproti předchozímu období nedošlo (alespoň ne tak, aby nás o tom spravily hmotné prameny). Zato osídlení silně zhoustlo. Tam, kde ve starohradištním období byla jediná lokalita vidíme nyní uskupení lokalit, a to: Houstouňské, Horšovskotýnské a Domažlické. Zhuštění sídelní sítě je patrné i u Prácheňanů, kteří se dále na sever neodhodlali, přestože například řeka Úslava byla stále většinově neosídlena. Na začátku středohradištního období vznikla nejstarší pravá hradiště: *Bezemín, Březina, Bukovec, Bořice, Žinkovy, Tasnovice(?), Krtín(?)*, většina z výšinných sídel (viz kap. 4.1). V nich sídlily regionální elity, knížata, burcovaná událostmi 9. století k vyšším politickým počínům. I tím se jejich lid integroval s ostatními obyvateli Čech do onoho *gens Bohemorum* mezi dvěma významnými politickými celky, totiž Franskou říší a Velkou Moravou. V průběhu 9. století byla zbudována další hradiště, mladší generace: *Hradec u Stodu, Hradiště u Plzně, Štěpale, Planá-Radná*, možná i *Staré Lipno*, všechna u Mžanů a můžeme je dát do kontextu rozvoje dálkového obchodu a sídelní sítě.

V mladohradištního období došlo k velkým strukturálním změnám v osídlení, které se promítly do rozložení lokalit. Kontinuita osídlení na katastrálních územích byla ze starší do střední doby hradištní cca 77 %, kdežto ze střední do mladší jen 54 %. Jistě není náhodou, že většina dosud sloužících hradišť v 10. století končí, jako *Dolní Hradiště*, *Strápole* či *Březina*, nebo jsou po zánikovém horizontu znovu obnovena, př.: *Tasnovice*, *Hradec u Stoda*, *Staré Lipno* (?). Některá byla zničena a nahrazena novými centry, jmenujme *Bezemín* > *Šipín*; *Bukovec* > *Starý Plzenec*; *Bořice* > *Smolov* (obr. 3). Zánik tolika starých hradišť a výstavba nových v tak krátkém čase značí zásah velké síly. Můžeme je jistě spojit s úplným ovládnutím západních Čech Přemyslovci za Boleslava I. To také vypovídá o tom, kde bylo osídlení natolik významné, že se zde kníže rozhodl investovat do výstavby opěrného bodu své moci. Z první zmínky o Plzni z roku 976 v kronice Dětmara z Meziboru už je dosti zřejmé panství Boleslava II. nad sledovaným územím (Nováček 2004, 44). Dobře jsou tyto změny vidět na zmizení prázdných prostor mezi někdejšími sídelními celky během mladohradištního období... Významnou motivací k pevné vládě nad západními Čechami byla nepochybně Řezenská stezka, toho času součást transevropské magistrály odkloněné na Čechy a Malopolsko v důsledku divokých událostí v Panonii. I proto jistě vzniká v Domažlicích tak významná aglomerace sestávající z hradišť *Smolov*, *Bořice*, *Havlovice* a sídla *Domažlice-Hvízdalka*. Byl zde postaven i snad jeden z nejstarších kamenných kostelů v jihozápadních Čechách (obr. 2), sv. Jakuba Většího (Břicháček – Čechura 2011). Rozvoj je patrný v celé Domažlické kotlině, kde došlo k dalšímu výraznému zahuštění sídel. Nejvyšší postavení ale získalo hradiště *Starý Plzenec* jakož hlavní hrad celé provincie. Pod něj spadala centra druhého řádu: *Šipín*, *Hradec u Stodu*, *Tasnovice*, *Žinkovy*, *Smolov*, *Staré Lipno*, *Štěnovice* a *Hradiště nad Berounkou*. Nejpozději za vlády knížat Oldřicha a Břetislava I. ustoupila mocenská funkce a hradiště se stala plnohodnotnými správními centry (Žemlička 2009, 180-181). K nim se přesouvají těžiště osídlení, zejména v Plzeňské kotlině nejsou mladohradištní lokality již nikterak rovnoměrně rozmístěny (viz mapa 4), místo toho se stahují na východ ke *Starému Plzenci* a na západ ke *Starému Lipnu* a na Stříbrsko. Úbytek lokalit v oblasti Úterského potoka, kde bychom čekali více lokalit, než dříve snad naopak znamená postupný úpadek významu tohoto regionu, není-li to jen odraz stavu výzkumu. Takový stav je

zřejmý na území mezi říčkou Třemošnou a Střelou, kde jsem našel jen pár lokalit pro mladší i pozdní dobu hradištní, ačkoliv byl tento prostor dle písemných pramenů nejpozději ve 12. století rámcově засídlen (srovnej mapy 4-7).

V období mladohradištním též vznikají neopevněná(?) sídla svým významem přesahující běžná venkovská sídliště, a to často při obchodních stezkách. Mezi tato sídla řadím *Domažlice, Stříbro, Klatovy, Dobřany*, a později i *Přeštice-Vícov* a *Kladruby*. Zatímco první dvě jmenovaná mají už fázi středohradištní, *Dobřany* vznikají ve druhé půli 10. století a dál procházejí znamenitým vývojem. Archeologicky jsou odsud známa i rovinná kostrová pohřebiště a nálezy kovářské strusky (*Zelenka 2021*).

Jisté informace o dění v 11. a 12. století můžeme vyvodit z dobových písemných pramenů či pozdějších falz, leč s velkou mírou věrohodnosti. V 11. století postupovala kolonizace ještě asi vcelku samovolně, kdežto ve 12. století už vidíme její podporování mocnými. Věříme-li kladrubským falzům, pak se do konce 11. století osídlení rozšířilo na tehdejší Mžici (Úhlavce) a Výrovském potoce (T), do poloviny 12. století i na sever při Střele, Manětínském a Výrovském potoce (PS) do Tepelské vrchoviny. Stejně tak byl osídlen prostor mezi Domažlickem a Klatovskem. Rokycansko bylo dle nečetných archeologických lokalit osídleno spíše řídce. Situace na Úslavě je trochu složitější, neboť zde nemáme nač usuzovat kvůli ztrátě archiválií kláštera Pomuk.

Důležitým počinem bylo i budování západočeské církevní provincie. Během 11. století vznikla i v souvislosti s biskupskými statky arcijáhenství v tehdejší Plzni (popř. Rokycanech) a Horšově (popř. Horšovském Týně), jakož i druhá generace kamenných kostelů¹⁸ nejvíce v prostoru knížecích hradů: *Hradec u Stodu, Štítary* předpokládáme i na *Šipíně* a možná k nim patří i kostely v *Plzni-Doubravce, Bijadlech* (*Nováček 2004*) a *Kladrubech* (*Nováček 2010*). V tomto díle měly pokračovat krom pražského biskupství i další církevní instituce, které v jihozápadních Čechách zakotvily ve 12. století... Jako první byl založen klášter v Kladrubech v místě staršího kostelíka roku 1115 nad Norimberskou stezkou zformovanou asi na přelomu 11./12. století. Z panovníkovi donace je vcelku jasné, co tím Vladislav I. sledoval. Opatství mělo dosídlit půdu až k německé hranici, než se tak stane pod taktovkou jiných

¹⁸ Prvními by měly být rotunda sv. Petra ve Starém Plzenci a kostel sv. Jakuba Většího v Domažlicích.

z druhé strany Českého lesa, což kníže musel řešit roku 1121. Když byla půda v držení kláštera, nemohl si na ni činit nárok cizí feudál skrze dosídlence. Tento cíl odráží i darování újezdů Kurojedského a Krašovského. Benediktini navíc budovali na venkově kostely (Nováček 2010). V případě cisterciáckých klášterů v Plasích a Nepomuku tomu bylo trochu jinak. Podle rychlého nabytí majetku plaského řeholního domu je zjevné, že byly tyto kláštery zřízeny v místech, kam kolonizace rámcově již pronikla, přičemž nadále docházelo k zahušťování sídelní sítě spojené s budováním klášterních grangií (Charvátová 2013, 178-186). Všimněme si, že kláštery vznikly v krajích bez správního knížecí centra, v okrajových oblastech plzeňské provincie. Šlo o území dříve buď neosídlena vůbec, nebo tak řídké, že se zkrátka nevyplatilo zde budovat správní centrum, které by se nejspíše stejně neuživilo. Dosídlení těchto prostor však vyvolalo potřebu nějaké správní instituce, tedy s nadsázkou řečeno: odkud bylo do Prahy daleko, tam aby bůh nebyl vysoko. Kláštery navíc různými cestami získávaly půdu od místních velmožů/vladyků, kteří svou často rovněž územně nekompaktní majetkovou držbu mohli vybudovat právě nedávnou kolonizací. Za příklad uveďme postupná darování od rodu z Potvorova. Podobně jako u cisterciáků tomu zřejmě bylo v případě Johanitů, kteří drželi i jednotlivé kostely, např. kostel Panny Marie ve Stříbře („*parrochiam sancte Marię ad Argentariam*“) ve zmínce z roku 1183 (CDB. I, 402, str.419).

Zvrat přichází s pozdní dobou hradištní. Dosud jsme viděli postupný a vcelku rychlý nárůst počtu lokalit. Tento vývoj bychom proto očekávali i dále, zvláště vezmeme-li v úvahu probíhající kolonizaci a stabilní vývoj společnosti. Z výpisů lokalit v této práci (tab. 8 a 10) vidíme, že lokalit pozdněhradištního období je o pětinu méně než z období mladohradištního. To by nás nemuselo tak zaskočit, vezmeme-li v úvahu délku trvání mladší a pozdní doby hradištní, o to zajímavější je nízká archeologicky zjištěná kontinuita osídlení nejen na lokalitách ($\pm 32\%$), ale i na katastrálních územích ($\pm 38\%$)! Zvláště pokud vzpomeneme, kolik sídel již známe z písemných pramenů 11. a 12. století (vč. mladších falz). Tento jev lze snad vysvětlit tím, že v tomto období byla značná část vsí soustředěna, „stabilizována“, v místech dnešních vesnických jader v procesu středověké proměny (Klápště 2005, 217-222). V důsledku jejich trvajících zástavby by se nálezy z RS/VS nedostávaly tak snadno „na světlo světa“. V takovém případě by ale bylo záhodno zamyslet se nad obcházením

archeologického dozoru při výstavbě inženýrských sítí... Během psaní této práce jsem narazil na spoustu vesnic, které jsou známy z písemných pramenů pro starší období, avšak bez nálezů 13. století, namátkou: Cebiv, Nečtiny, Čižice, Metelsko a další. Ostatně to výborně dokládá i mapa 7 v příloze této práce.

V pozdní době hradištní je vidno (viz mapa 5) větší množství lokalit v západní a jižní části Plzeňské kotliny, což patrně značí rozvoj těchto regionů. Podobný rozvoj při řece Úhlavě, zejména v okolí Přeštic snad souvisí s Německou stezkou. Nápadný je naproti tomu úbytek lokalit na širším Stříbrsku. Osídlení zřejmě postupovalo odtud k vrchům Českého lesa i při Norimberské stezce poměrně pomalu a dlouho zůstávalo řídké, snad pro horší klimatické podmínky (mapa 1). Jelikož stál v Přimdě knížecí hrad a u Stráže i celnice (*Stráž-Zámeček*) a byli tam tedy lidé pověřeni jejich provozem a stráží nad stezkou, pak by měl být v širším okolí i dostatek lidí pro produkci dostatku zemědělských přebytků k jejich vyživení. Změny se děly i v rámci sítě správních center. Některá z hradišť jako *Hradec u Stoda* nebo *Bořice* už dosloužila. Naproti nim se vzráhala jiná významná sídla, emporia, jejichž velká chvíle už byla za dveřmi, např. *Stříbro*, *Staré* a *Nové Kladruby*, *Klatovy*, *Domažlice*... Nutno podotknout, že ve *Stříbře* (nomen omen) se již ve 12. století stříbro opravdu těžilo, jak plyne jednak ze zprávy před r. 1188: „*argenti ... de argentaria super Mzea*“ (CDB. I, 318, str. 290), což je nejstarší zpráva o těžbě stříbra u nás (Kumpera 2004, 60), jednak ze starých důlních děl v ostrožně, na níž vzniklo královské horní město.

Fenoménem konce 12. a počátku 13. století jsou venkovské románské kostely. Přestože některé z fundací byly dílem panovníka, př. *Bijadla*, *Stříbro*, nebo církevních institucí, př. *Horšov*, *Přeštice-Vícov(?)*, *Holostřevy*, v mnohých z nich můžeme spatřovat prosazující se místní elity, které měly dostatečné prostředky k jejich zbudování. Není však pochyb o jejich i dřívější početnosti, vzhledem k množství darů, jichž se západočeské kláštery dočkaly, u řady staveb je tak možnost, že měly ještě kamenné anebo dřevěné předchůdce (Klápště 2005, 59-60). Stavba kamenného kostela ve dvorci, krom toho, že byla místem posledního útočiště pro napadení, značila prestiž a společenský vzestup stavitele (Sajbt 2016, 128). Nepřekvapí tedy, že některá ze sídel s románským kostelem se objevují v predikátech osobností 13. století: *Ratmír ze Skviřína* (CDB. II, 252, str. 242); *Mutina* a *Dobrohost z Bukovce* (CDB. I, 279, str. 246);

Beneda ze **Svojšína** (*tamtéž.*) Držkraj, syn Budivoje ze **Švihova** (*RB. I, č. 1133, str. 534*), Hrdibor ze **Všerub** (*CDB. II, 366, str. 399*). Ačkoliv to nebyli velmožové tak významní, řekněme „kalibru“ Hroznaty Tepelského nebo Vítka z Prčice, i jejich rody lze sledovat dál do vrcholného středověku, v němž mnohé sehrály důležitou roli: Ratmír ze Skviřína je zakladatelem rodu Švamberků, Beneda ze Svojšína rodu Zmrzlíků. Jiné jako rod Držkrajův se vytrácejí. V bližším či vzdálenějším okolí předpokládaných dvorců, jež zahrnovaly románské kostely, vznikla později ve 13. až 14. století pevná kamenná šlechtická sídla, značící vzestup těchto rodů. Skviřín > hrady Bor u Tachova, Krasíkov; Svojšín > hrady Volfštej a Třebel (viz *Klápště 2005, 125-127*); Bukovec > tvrz Hostouň. K nim patří ještě nejzajímavější Všeruby, kde byl hned vedle někdejšího dvorce, který nadále sloužil jako předhradí, zbudován nevelký hrad. Zvláštní typy sídel představují lokality *Brdo u Manětína* a *Podzámčí-Příkopy* (též Starý Rýzmbek). Obě lokality jsou chápány jako hrady tzv. přechodného typu, dočasná sídla šlechty, jež si záhy rovněž postavila kamenné hrady: Brdo > Rabštejn, Příkopy > Rýzmbek.

Do 13. století osídlení proniklo do většiny zemědělsky příhodných území, na jehož postupu se podílely církevní instituce i vzmáhající se místní velmožové. Spíše stranou zájmu (možná na pár výjimek) stály svahy Brd a Českého lesa, který tvořil takřka pustý hraniční hvozď jen na několika místech proražený zemskými stezkami. Osídlení obtížně pronikalo i do Tepelské vrchoviny tvořící hranici s Chebskem, čemuž však napomohlo založení kláštera premonstrátů při stezce blahoslaveným Hroznatou. Centry osídlení byla již královská hradiště doplněná místními emporii, jež měla brzy převzít roli opor královské moci v majetkově stále pestřejších západních Čechách...

ZÁVĚR

Hned na úvod závěru musím zdůraznit, že výsledný obraz sídelního vývoje, k němuž jsem se v průběhu psaní této práce dobral, není přesným obrazem minulosti, ba ani tak dosavadního stavu výzkumu, jako autorova přístupu k informacím, resp. jejich dřívějšího zpracování. Už při tvorbě soupisu jsem narazil na řadu nesrovnalostí, s nimiž jsem si musel nějak poradit a někdy se i přiklonit k té či jiné verzi. Soudobý stav archeologického poznání zkoumané oblasti pro studium vývoje osídlení sice byl dle původního předpokladu, díky obdivuhodné práci dosavadních badatelů, v podstatě dostačující, nicméně nejvíce jej vystihuje slovo nerovnoměrnost. Jednak je to nerovnoměrnost prostorová v rámci různého stavu poznání jednotlivých regionů, (jak ukázalo srovnání rozložení archeologických lokalit a církevního majetku v kraji) jednak nerovnoměrnost tematická. Jeden jev je probádán lépe než jiný, což musí badatel při syntéze dat vyvažovat. V tomto směru by bylo záhodno se hlouběji zamyslet nad metodologií tohoto zkoumání.

Zmapování lokalit v jednotlivých obdobích ukazuje značnou dynamiku sídelního vývoje hovořící o demografickém růstu i strukturálních změnách. Lokality se více časově i prostorově doplňují, než na sebe navazují. Ve starohradištním období šlo o rychlý zábor zemědělsky příhodné půdy, vtiskl podobu rozložení osídlení v prostoru nejméně do vzniku českého státu. Povaha sídelního postupu v dalších obdobích již byla jiná. Třebaže trvale byla osídlena především zemědělsky příhodná území, hranice sídelních celků nebyly dány ani tak velkými geomorfologickými útvary jako blízkostí jiného sociosedentárního celku. Rozsáhlé osídlení na severním Stříbrsku-Bezručicku a při Blatenské pahorkatině ve střední době hradištní pak svědčí o tom, že lidé byli ochotni se z jistých pohnutek smířit i s náročnějšími podmínkami a nižšími zemědělskými výnosy. Tehdy docházelo především k zahušťování sídelní sítě na zabraném území a budování mocenských základů při obchodních stezkách. Do neosídlených prostor prosakovali osadníci jen pozvolna. Náhlé změny v centralitě s nástupem období mladohradištního signalizující proměnu mocenské situace dobře koreluje se vznikem českého státu s Přemyslovci v čele a jejich budováním hradecké soustavy. Spíše samovolný rozvoj sídelní sítě v 11. století spojený

s prolnutím někdejších sídelních celků přešel ve 12. století v státem podporovaný projekt, kdy se v jihozápadních Čechách usadily církevní řády, ježto v krátké době získaly ohromnou držbu. Oproti očekávání byla úroveň kontinuity mezi mladší a pozdní dobou hradištní překvapivě nízká. Ačkoliv jsem se snažil tento úkaz hypoteticky objasnit v kapitole 5, je jisté, že kromě stavu výzkumu se zde zrcadlí i další proměny venkovského osídlení. Krom hlavních správních center postupně nabývala na významu neopevněná (?) emporia, z nichž mnohá se měla záhy stát novými oporami panovníkovi moci i kvůli rychle se vzrůstajícím šlechtickým rodům.

Svůj primární cíl přispět k bádání o vývoji osídlení v západních Čechách, které přes svůj nepopíratelný význam bohužel spíše zaostávají za jinými kraji naší vlasti, jsem, domnívám se, naplnil. Podal jsem hrubý obraz sídelního vývoje na základě archeologického bádání s přihlédnutím k písemným pramenům a klíčovým dobovým skutečnostem. Pro podrobnější poznání vývoje bude třeba jednak dalších výzkumů přímo v terénu, jednak důkladnějšímu rozboru situace v jednotlivých regionech. Zvláště pro zmíněnou prostorovou nerovnoměrnost úrovně archeologického poznání spatřuji naději na doplnění dat v onomastických pramenech. K pochopení vývoje osídlení na sledovaném území by také mohlo významně přispět jeho srovnání se sídelním vývojem v sousedních krajích, jak v Čechách, tak v Bavorsku a sledování vzájemných kontaktů těchto krajů. To vše jsou možnosti na rozšíření mého hrubého obrazu sídelního vývoje, které dalece přesahují možnosti této práce.

Všude, kde badatel nevidí odpověď, tam se mu otevírá příležitost.

SEZNAM LITERATURY

- Bašta, J. 1991: Otázka zemských stezek na Domažlicku ve světle archeologických nálezů. Studia mediaevalia Pragensia 2, 61-73.*
- Bašta, J. – Bašťová, D. 1988a: K problematice počátků a vývoje slovanských hradišť v západních Čechách. Studia mediaevalia Pragensia 1, 9-31.*
- Bašta, J. – Bašťová, D. 1988b: Dokument C-TX-198803107. Západočeské muzeum v Plzni, p.o.. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-TX-198803107>.*
- Bašta, J. – Bašťová, D. 1989a: Krtín, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1986-87, 86-87.*
- Bašta, J. – Bašťová, D. 1989b: Darmyšl, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1986-87, 34.*
- Bašta, J. – Bašťová, D. 1990: Slovanské osídlení v povodí horní Radbuzy. Sborník západočeského muzea v Plzni, Historie, 5, 5-58.*
- Bašta, J. – Bašťová, D. 1992: Srbice, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1988-89, 143-144.*
- Bašťová, D. 1984: Šipín a Všeruby – nové hradištní nálezy z Plzeňska. Archeologické rozhledy 36, 498-511.*
- Bašťová, D. 1986: Pravěké osídlení povodí Úterského potoka. Archeologické rozhledy 38, 3-31.*
- Bašťová, D. 1987: Nadryby, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1984-85, 131.*
- Bašťová, D. – Svobodová, H. 1985: Všeruby, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1982-83, 202.*
- Bendová, M. 2012: Archeologický průzkum Řezenské stezky. Diplomová práce uložena v Katedře archeologie ZČU-FF.*
- Beneš, A. 1979: Hradiště Bukovec. Naučná lesnická cesta Zábělá, 5-14.*
- Beneš, A. 1984: Smědčice, okr. Rokycany. Výzkumy v Čechách 1984, 46.*
- Beneš, A. 1985: Dolní Hradiště, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1985, 29.*
- Benešová, K. – Mencl, V. – Soukupová, H. 1978: Předrománská a románská architektura v západních Čechách. Plzeň.*
- Beranová, M. 2015: Slované. Praha.*
- Beranová, M. – Kubačák, A. 2010: Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě. Praha.*
- Beranová, M. – Lutovský, M. 2009: Slované v Čechách. Archeologie 6.-12. století. Praha.*
- Bláhová, M. – Frolík, J. – Profantová, N. 1999: Velké dějiny země Koruny české I. Do roku 1197. Praha – Litomyšl.*
- Behringer, W. 2010: Kulturní dějiny klimatu. Od doby ledové po globální oteplování. Praha – Litomyšl.*
- Beranová, M. – Krumphanzlová Z. – Váňa Z. (red.) a kol. 1984: Čechy v době slovanské. Archeologie o vzniku a počátcích českého státu: teze. Praha.*
- Boháč, Z. 1979: Pozemková držba pražského arcibiskupství v době předhusitské. Historická geografie 18, 165-204.*
- Brázdil, R. – Kotyza, O. 2000: History of weather and climate in the Czech lands. Brno.*
- Břicháček, P. 2002: Počátky osídlení západních Čech. Pěší zóna 46, 11-14.*

- Břicháček, P. 2016: Raně středověký objekt ve Vstiši (okr. Plzeň-jih), Archeologie západních Čech 11, 135-140.*
- Břicháček, P. – Čechura, M. 2011: Kostel sv. Jakuba většího v Domažlicích a jeho postavení v místní raně středověké sídelní aglomeraci. Archeologie západních Čech 2, 56-72.*
- Břicháček, P. – Čechura, M. 2021: Nález denárů Liutpoldovců z Bezemína (okr. Tachov). Numismatický sborník 35/1, 22-33.*
- Břicháček, P. – Hereit, P. 2016: Nové raně středověké nálezy z povodí Radbuzy. Výběr z povrchových sběrů z let 1998-2006. Archeologie západních Čech 10, 64-73.*
- Břicháček, P. – Metlička, M. 1999: Domažlická sídelní aglomerace v raném středověku. Archeologie ve středních Čechách 3, 259-282.*
- Bubeník, J. 1988: K raně středověkému osídlení severozápadních Čech, jeho strukturám a centrům. Studia Mediaevalia Pragensia 1, 51-52.*
- Bubeník, J. 1993a: Nejstarší osídlení a počátky dějin Sázavy, Sázavsko 1993, 26-37.*
- Bubeník, J. 1993b: Příspěvek k poznání rozsahu a rozvoje osídlení Čech ve starší až střední době hradištní. Archeologické rozhledy 45, 57-71.*
- Bubeník 1994: K problémům periodizace a chronologie staršího úseku vývoje raně středověké hmotné kultury v Čechách. Archeologické rozhledy 46, 54-64.*
- Bubeník, J. 1999: Poznámky o nejstarších hradištích raného středověku v Čechách. Archeologické rozhledy 51, 631-648.*
- Čechura, J. 1979: Hospodářský vývoj plaského kláštera v době přemyslovské. Historická geografie 18, 233-306.*
- Čechura, J. 1988: Vývoj pozemkové držby kláštera v Teplé v době předhusitské. Minulost Západočeského kraje 24, 205-228.*
- Čechura, J. 2015: Kladruby 900, lidé – život – doba. Domažlice.*
- Čechura, J. – Břicháček, P. 2020: Denár Karla II. Holého nalezený v Chotěšově. Numismatické listy/ Numismatic papers 75, 24-29.*
- Černá, E. – Velímský, T. 1993: Česko-saské kontakty a problematika středověkých cest přes Krušné hory a Děčínské stěny. In: Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et Historica 1., Čechy a Sasko v proměnách dějin, Ústí nad Labem, 359- 372.*
- Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.*
- Demek, J. 1983: Obecná geomorfologie, II. část. Praha.*
- Demek, J. a kol. 2006: Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny. Brno.*
- Dostál, J. 1975: Břeclav – Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec. Brno.*
- Doubová, M. 1990: Příspěvek k počátkům slovanského osídlení Plzeňska. In: Příspěvky k archeologii západních Čech. Zprávy Československé archeologické společnosti ČSAV, Suppl. 11, Praha, 28-54.*
- Droberjar, E. 2005: Věk barbarů: české země a stěhování národů z pohledu archeologie. Praha.*
- Droberjar, E. 2008: Aktuální stav výzkumu labsko-germánských sídlišť doby římské a doby stěhování národů v Čechách. In: E. Droberjar – B. Komoróczy – D. Vachútová (ed.), Barbarská sídliště -*

chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů, Brno, 11-21.

Droberjar, E. – Metlička, M. – Řezáč, M. 2011: Západní Čechy a dálkové kontakty v době římské a stěhování národů na základě nálezů římských a germánských spon. In: E. Droberjar (Ed.), Archeologie barbarů 2010: hroby a pohřebiště germánů mezi Labem a Dunajem, Olomouc, 307-321.

Eisner, J. 1966: Rukověť slovanské archeologie. Praha.

Filip, J. 1949: Praha pravěká. Praha, stavební a umělecký vývoj města. Praha.

Frolík, J. 1980: Chrudimsko v raném středověku. (Dipl. práce). Praha. FF UK.

Frýda, F. 1976: Hradiště, okr. Rokycany, NZ M Plzeň, č. j. 100/83.

Fridrich, J. 1984: K nejstarším dějinám Horšovského Týna do počátků husitské revoluce. In: Minulostí Západočeského kraje XX. Plzeň.

Gája, R. 2008: Románské emporové kostely v Čechách a jejich zakladatelé. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin.

Galuška, L. 2021: Slované – stopy předků. O Moravě v 6.-10. století. Brno.

Graclík, Ch. 2017: Archeologický průzkum Norimberské cesty (úsek Tachov – Bärnau) s využitím dat leteckého laserového skenování. Nepubl. rkp. bkl. práce uložený na Katedře archeologie FF ZČU. Dostupné z: <https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/11025/27771/1/Bc%20Norimberska%20stezka%20Graclik%201.pdf>.

Hajšman, J. – Novobilský, M. – Vogeltanz, J. 2021: Kudy na hrady v Plzeňském kraji. Plzeň.

Horák, B., 1907: Hradiště Plzeňské. Památky archeologické a místopisné XXII, s. 437-448.

Horák, B., 1908: Hradiště Plzeňské. Památky archeologické a místopisné XXIII, s. 161-166.

Hraše, J. K. 1885: Zemské stezky, strážnice a brány v Čechách. Nové město nad Metují.

Charvátová, K. 1998: Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142-1420. 1.svazek, Fundace 12. století. Praha.

Ježek, M. 2007: Jaroměřsko v raném středověku. Archeologické rozhledy 59, 523-570.

Justová, J. 1979: Slovanské hradiště v Hradci u Stoda a Stodsko v raném středověku. Památky archeologické 70, 131-212.

Kalista, Z. 1970: Plzeňsko na úsvitě českých dějin. Minulostí západočeského kraje VII, 299-320.

Kalous, D. 2018: Creating bonds, creating memories. Monasteries Kladruba and Opatovice in twelfth century and their forgeries. Studia mediævalia Brunensia 65, 37-50.

Kamenická, E. 2005: Nové nálezy středohradištního osídlení na Kralovicku. In: M. Metlička (ed.), Archeologie doby hradištní v Čechách, Plzeň, 122-125.

Klanica, Z. 1985: Náboženství a kult, jejich odraz v archeologických pramenech. In: Velká Morava a počátky československé státnosti, 107-139. Praha, Bratislava.

Klápště, J. 1985: Raně středověké Mostecko a síť dálkových cest. Archeologické rozhledy 37, 502-515.

Klápště, J. 1994: Paměť krajiny středověkého Mostecka. Most.

Klápště, J. 2005: Proměna českých zemí ve středověku. Praha.

Klápště, J. 2009: Osídlení českých zemí na sklonu přemyslovské epochy. In: P. Sommer - D. Třeštík - J. Žemlička a kol., Přemyslovci, budování českého státu, Praha, 378-393.

Klimek, T. 2009: K dobovým náhledům na les českého středověku. Literární kliše nepřátelského prostředí. Český časopis historický 4/107, 733-768.

Kodera, P. - Nováček, K. - Široký, R. 2002: Starý Plzenec, kostely sv. Vavřince a sv. Kříže na Hůrce, rkp. zprávy uložený v ZIP o.p.s. Plzeň.

Kosmas: Chronica Boemorum. (překlad: M. Bláhová, K. Hrdina). Praha, 2012.

Kowalczyk, R. - Kamiński, T. - Borowik, T. 2021: Do large herbivores maintain open habitats in temperate forests?. Forest ecology and management. Dostupné online [2024-05-20]: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378112721003984#ab005>.

Kratochvíl, J. 1957-1966: Topografická mineralogie Čech I-VIII. Praha.

Kremer, V. V. 1983: Dějiny kláštera kladrubského v době románské. Sborník Okresního muzea v Tachově, 17, 1-19.

Kudrnáč, J. 1951: Slované v západních Čechách. Archeologické rozhledy III, 185-190.

Kumpera, J. 2004: Dějiny západních Čech: od pravěku do poloviny 18.století. Plzeň.

Kuna, M. 2007: Archeologie pravěkých Čech 1. Pravěký svět a jeho poznání. Praha.

Kuna, M. a kol. 2004: Nedestruktivní archeologie. Praha.

Kuna, M. - Profantová, N. a kol. 2005: Počátky raného středověku v Čechách. Praha.

Kuthan, J. a kol. 2018: Dílo knížat a králů z rodu Přemyslovců. Praha.

Kyselý, R. 2005: Archeologické doklady divokých savců na území ČR v období od neolitu po novověk. Lynx, mammaliologický časopis 36, 55-101.

Kyselý, R. - Meduna, P. 2009: O zvířeti velkém jako slon, mezi jehož rohy si mohou sednout tři muži, Pratur ve středověku Čech a Moravy - historická a archeozoologická analýza. Památky archeologické 100, 241-260.

Láník, J. 1982: Vývoj pozemkové držby pražského arcibiskupství od 10. do 14. století. Historická geografie 20. Praha.

Lutovský, M. 2001: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.

Lutovský, M. a kol. 2023: Raně středověké mohyly v Čechách. Archeologie ve středních Čechách - supplementum 2. Praha.

Matušková, A. a kol 2014: Geografie plzeňského kraje. Plzeň.

Maur, E. 2001: Řezenská cesta a zemské stezky na Domažlicku, Západočeský historický sborník 7, 5-40.

Meduna, P. 1993: Cesty ve středověku středověk v cestách. In: Mediaevalia Archaeologica Bohemica, Památky archeologické Supplementum 2. Praha.

Meduna, P. - Černá, E. 2015: Settlement structure of the early Middle Ages in northwest Bohemia: investigations of the Pětipsy basin area. Antiquity 247/65, 388-395.

Merhautová, A. 1971: Raně středověká architektura v Čechách. Praha.

Metlička, M. 1996: Starohradištní objekt s pražnicí z Plzně - Lochotínské ul. In: Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie 13, 30-40.

- Metlička, M. 1997:* Hradec u Stoda, okr. Plzeň-jih. Výzkumy v Čechách 1993-1995, 71.
- Metlička, M. a kol. 2005:* Archeologie doby hradištní v Čechách. Plzeň.
- Metlička, M. 2008:* Pravěká a raně středověká hradiště v západních Čechách. Magisterská práce uložena v Ústavu pro archeologii UK v Praze-FF, signatura Preh-Dp-296/II.
- Metlička, M. 2013:* Bořice u Domažlic. Výzkumy v Čechách 2010, 15.
- Metlička, M. a kol. 2015:* Pravěk a raný středověk jihozápadních Čech: katalog expozice Pohledy do minulosti Plzeňského kraje: archeologie od počátku do 10. století. 1. vydání. Plzeň.
- Metlička, M. 2018:* Hradec u Stoda, okr. Plzeň-jih, Stavba splaškové kanalizace - III. etapa, září 2017 až květen 2018. (Nálezová zpráva). [cit. 2023-07-31]. Dostupné online: http://www.ou-hradec.cz/ostatni/vyzkum_iii_etapa.pdf.
- Nechvátal, B. 1977:* Raně středověká dlažba z rotundy sv. Petra na Starém Plzenci. In: Památky a příroda 9. Praha.
- Neuhäuslová, Z. a kol. 1997:* Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky. Praha. Dostupné online: <https://pladias.cz/download/vegetation>.
- Neústupný, E. 2010:* Teorie archeologie. Plzeň.
- Nitz, H.-J., 1991:* Mittelalterliche Raumerschließung und Plansiedlung in der westlichen regio Egere als Teil des historischen Nordwaldes, Oberpfälzer Heimat 35, 7-55.
- Nováček, K. 1996:* Městská archeologie v Tachově - výsledky a perspektivy, Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie XIII, 92-110.
- Nováček, K. 1998:* Hlášení Západočeského muzea v Plzni č.j. 19/98, strojopis.
- Nováček, K. 1998:* Planá, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1996-97.
- Nováček, K. 2004:* Západní Čechy v 10. až 13. století. In: *J. Kumpera (red.), Dějiny západních Čech I (Od pravěku do poloviny 18. století)*, Plzeň, 44-64.
- Nováček, K. 2010:* Kladrubský klášter 1115-1421 Osídlení-Architektura-Artefakty. Plzeň.
- Pavů, I. - Zápotocká, M. 2007.* Archeologie pravěkých Čech 3. Neolit. Praha.
- Pellerová, A. 2021:* Numizmatické nálezy 10.-13. století v západních Čechách. Nepubl. rkp. bkl. práce uloženy na Katedře archeologie FF ZČU. Dostupné z: <https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/11025/47509/1/Pellerova%20-%20Bakalarska%20prace.pdf>.
- Pertz, G. H. ed., 1856:* Herbordi vita Ottonis episcopi Bambergensis. Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum XII. Hannover.
- Píč, J. L. 1909:* Starožitnosti země české III. 1. Čechy za doby knížecí. Praha.
- Profant, M. - Profantová, N. 2000:* Encyklopedie slovanských bohů a mýtů. Praha.
- Profantová, N. 1998:* Problém importů a rekonstrukce cest v 8.-9. století. *Archæologia historica* 23, 79-88.
- Profantová, N. 2012:* Pohanský idol z Kouřimi, Česká republika. *Studia mythologica Slavica* 15, 79-90.
- Profantová, N. 2016:* Ostruhy jako doklady přítomnosti elity v 8. a 9. století v Čechách. *Archaeologica historica* 41, 7-40.
- Profantová, N. - John, J. 2021:* Železné nákončí karolínského typu z hradiště u Libětic. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 34, 255-266.

Profantová, N. – Řezáč, M. 2014: Raně středověké kování a část přezky z Meclova-Březí. Archeologie západních Čech 7, 71-77.

Quitt, E. 1971: Klimatické oblasti Československa. Brno.

Sajbt, J. 2016: Raná šlechta a její sídla na příkladech památek románské architektury západních Čech a Pojizeří. Nepubl. rkp. rig. práce z Historického ústavu FF UHK. Dostupné online: https://www.academia.edu/78724401/Ran%C3%A1_%C5%A1lechta_a_jej%C3%AD_s%C3%ADdla_na_p%C5%99%C3%ADkladech_pam%C3%A1tek_rom%C3%A1nsk%C3%A9_architektury_z%C3%A1padn%C3%ADch_%C4%8Cech_a_Pojize%C5%99%C3%AD?uc-sb-sw=32188667.

Salač, V. (ed.) 2008: Archeologie pravěkých Čech 8. Doba římská a stěhování národů. Praha.

Sklenář, K. 1989: Rokycansko. Sborník Západočeského muzea v Plzni – Historie 4, 23-24.

Sklenář, K. 1992: Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870. Praha.

Sklenář, K. – Sklenářová, Z. – Slabina, M. 2002: Encyklopedie hradišť v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.

Sláma, J. 1971: K počátkům slovanského osídlení západních Čech. Archeologické rozhledy 23, 725-736.

Sláma, J. 1985: K některým ekonomickým a politickým projevům raně středověkého přemyslovského státu. Archeologické rozhledy 37, 334-342.

Slavičková, L. 2017: Slovanská hradiště v Plzeňském kraji. Nepubl. rkp. bkl. práce. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/11025/27864>.

Sokol, P. – Kasl, F. 2016: Mohylové hroby a předpolí hradiště Bezemín (okr. Tachov). Archeologie západních Čech 11, 141-150.

Sokol, P. – Kasl, F. 2019: Opevnění Nový hrad (Zámeček) u Stráže (okres Tachov), Zeměpanská strážnice a celnice z přelomu 12. a 13. století. Archæologia historica 44, 2, 627-663.

Sommer, P. – Třeštík, D. – Žemlička, J. (ed.) 2009: Přemyslovci. Budování českého státu. Praha.

Stroh, A. 1954: Die Reihengräber der karolingisch-ottonischen Zeit in der Oberpfalz. Kallmünz Opf.

Svoboda, M. 2006: Majetek johanitského řádu v Čechách ve 12. - 16. století. Rkp. disertační práce, FF MU. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/nb93h/>. [2024-05-16].

Svobodová, H. 1992: Bezemín, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1988-89, 15.

Šaldová, V. 1967: Pravěk Stříbrska. Stříbro.

Šára, P. – Tesaříková, P. 2006: Školní atlas. Česká republika a Evropa. Brno.

Široký, R. – Nováček, K. 1998: K počátku Norimberské cesty na Tachovsku, Archæologia historica 23, 59-7.

Široký, R. – Nováček, K. – Kaiser, L. 2004: Zapomenutá Plzeň. Počátky města pod přemyslovským hradem. Archeologické rozhledy 56, 798-827.

Šmejda, L. a kol. 2013: Dokument C-TX-201302252. Západočeská univerzita v Plzni - Filozofická fakulta. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-TX-201302252?lang=cs>.

Šolle, M. 1966: Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách. Praha.

Šolle, M. 1977: Hradsko u Mšena. Část I. Od pravěku do doby slovanské a otázka Canburgu franských letopisů. Památky archeologické 68, 323-393.

- Šolle, M. 2002: Pilznensis provincia (Příspěvek k otázce založení města Plzně), Sborník Západočeského muzea v Plzni - Historie 16, 164-166.
- Tainter, J. A. 1988: Kolapsy složitých společností. Druhé vydání v českém jazyce. Přeložil Stanislav Pavlíček. Praha: Dokořán, 2022.
- Tomáš, K. 2001: Kamenné kříže Čech a Moravy. Praha.
- Tomková, K. 1998: Jantar a komunikace v raně středověkých Čechách. Archæologia historica 23, 223-231.
- Tomková, K. 2001: Ke studiu opevnění v raně středověkých Čechách. Archeologie ve středních Čechách 5, 547-560.
- Trnka, R. 2006: Hradiště Bezemín. Hláška 7/3 - Zpravodaj klubu Augusta Sedláčka, 35-37.
- Turek, R. 1965: Slovanské osídlení Plzeň. Arch. stud. mat. II, 115.
- Turek, R. 1967a: Hradisko Příkopy u Kdyně na Domažlicku, k problému tvrzí na sklonku raného středověku. Sborník Národního muzea, řad A-historie, 203-208.
- Turek, R. 1967b: Smolovské hradisko a problém Tuhoště. Archeologické rozhledy 19, 445-471.
- Turek, R. 1983: Role jihozápadních Čech v bojích Břetislava I. s Jindřichem III. Minulostí západočeského kraje XIX, 163-180.
- Váňa, Z. 1990: Svět slovanských bohů a démonů. Praha.
- Varhaník, J. 2012: K vzájemnému vztahu západní věže a lodi románských podélných kostelů. Archæologia historica 37/2, 507-512.
- Vavák, J. 2015: Včasnostredoveké hrady na juhozápade Malých Karpát. Ich vznik, význam a úloha. In: Hradiská - svedkovia dávných čias, P. Jenčík - V. Struhár (red.), Dolná Mariková, 101-126.
- Vávra, I. 1973: Řezenská a Norimberská cesta. Historická geografie 11, 31-100.
- Zápotocký, M. 1965: Slovanské osídlení na Litoměřicku. Památky archeologické 56, 205-391.
- Zelenka, A. 2013: Vochov, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 2010, 298-299.
- Zelenka, A. 2021: K počátkům a středověkému vývoji města Dobřan. Archeologie západních Čech 12, 57-91.
- Zelenka, A. - Orna, J. 2006: Dokument C-TX-201007771. Západočeské muzeum v Plzni, p.o.. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/C-TX-201007771?lang=cs>.
- Zeman, J. 1976: Nejstarší slovanské osídlení Čech, Památky archeologické 67, 115-235.
- Žemlička, J. 1979: Litoměřická kastelánie a její postavení v raně středověkých Čechách. Litoměřicko 15, 37-52.
- Žemlička, J. 1997: Čechy v době knížecí. Praha.
- Žemlička, J. 2009: Společnost v područí státu. In: P. Sommer - D. Třeštík - J. Žemlička (eds.) , Přemyslovci - budování českého státu, Praha, 165-218.

SEZNAM ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ

AMČR [cit. 2023-08-10]: Archeologická mapa České republiky. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/home>.

AMČR: Záznam C-9101723 [cit. 2023-08-01]. Archeologická mapa České republiky. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/results?q=Smolov&page=0&entity=dokument&sort=datestamp%20desc>.

SAS. ISAD.NPU [cit. 2023-08-10]: Státní archeologický seznam. Informační systém o archeologických datech. Dostupné z: <https://isad.npu.cz/>.

Geovědní mapa 1:50 000 [cit. 2023-06-03]: Geovědní mapa 1:50 000. Dostupné z: <https://mapy.geology.cz/geocr50/>.

Neuhäuslová, Z. a kol. 1997: Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky. Praha. Dostupné online: <https://pldias.cz/download/vegetation>.

SEZNAM ARCHIVNÍCH PRAMENŮ

Annales Fuldenses. Ed. F. Kurze (MGH SS rer. Germ. 7), Hannover 1891. Dostupné online z: <https://archive.org/details/annalesfuldenses00einhuoft/page/34/mode/2up>.

Fontes rerum Boemiarum II. Kosmův letopis český s pokračovateli. Praha 1874. Dostupné online z: https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&action=jdi&cat=11&bookid=1119&page=205&action_button=%F0%9F%93%96%EF%B8%81.

Erben. K. J.: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars 1, Annorum 600-1253, 1855. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:5e7f6400-6222-11dd-8c55-000d606f5dc6?page=uuid:88c92abd-a6bd-4f95-b579-63b487be4ccf>.

Friedrich, G.: Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Pragae: Sumptibus comitorum Regni Bohemiae, Tomus I, 1907. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:c22668c9-95e1-4454-9713-657529cded39>.

Friedrich, G.: Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae. Pragae: Sumptibus comitorum Regni Bohemiae, Tomus II, 1912. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1243>.

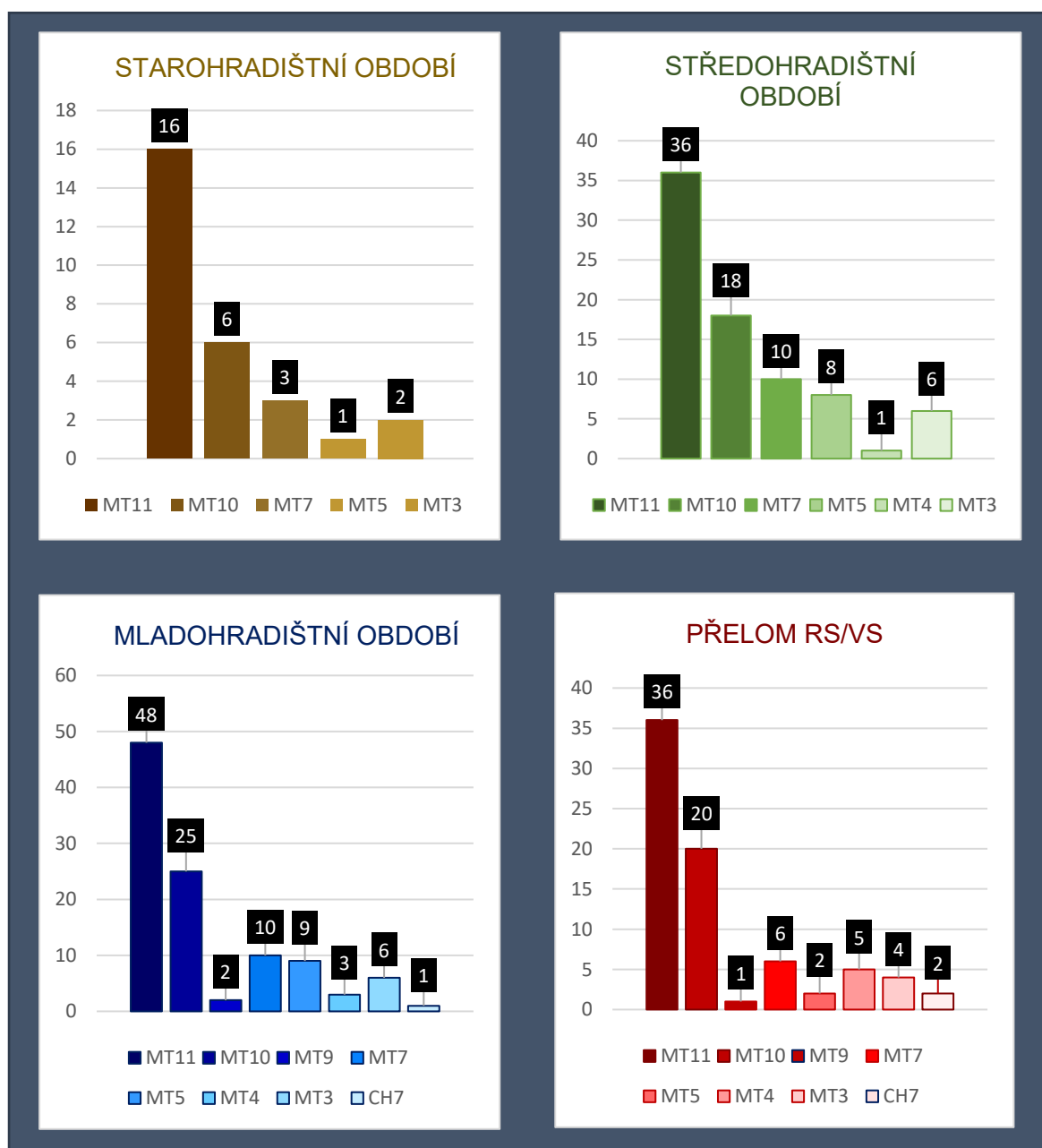
Chronica Boemorum. Ed. Československý spisovatel, překlad: K. Hrdina, M. Bláhová. Praha 2012.

PŘÍLOHY

periodizace SAS	AMČR	absolutní chronologie
časně slovanské období	RS1	± 550-650
období starohradištní	RS2	± 650-800
období středohradištní	RS3	± 800-950
období mladohradištní	RS4	± 950-1200
období pozdněhradištní	RS/VS	± 1200-1250

Tabulka 1 - Periodizace raného středověku

Absolutní chronologie podle: Archeologický atlas AMČR, dostupné z [2023-03-12]: https://www.archeologickyatlas.cz/downloads/Aatlas_archeologica_obdobi.pdf.

Tabulka 2 - Zastoupení lokalit v klimatických oblastech

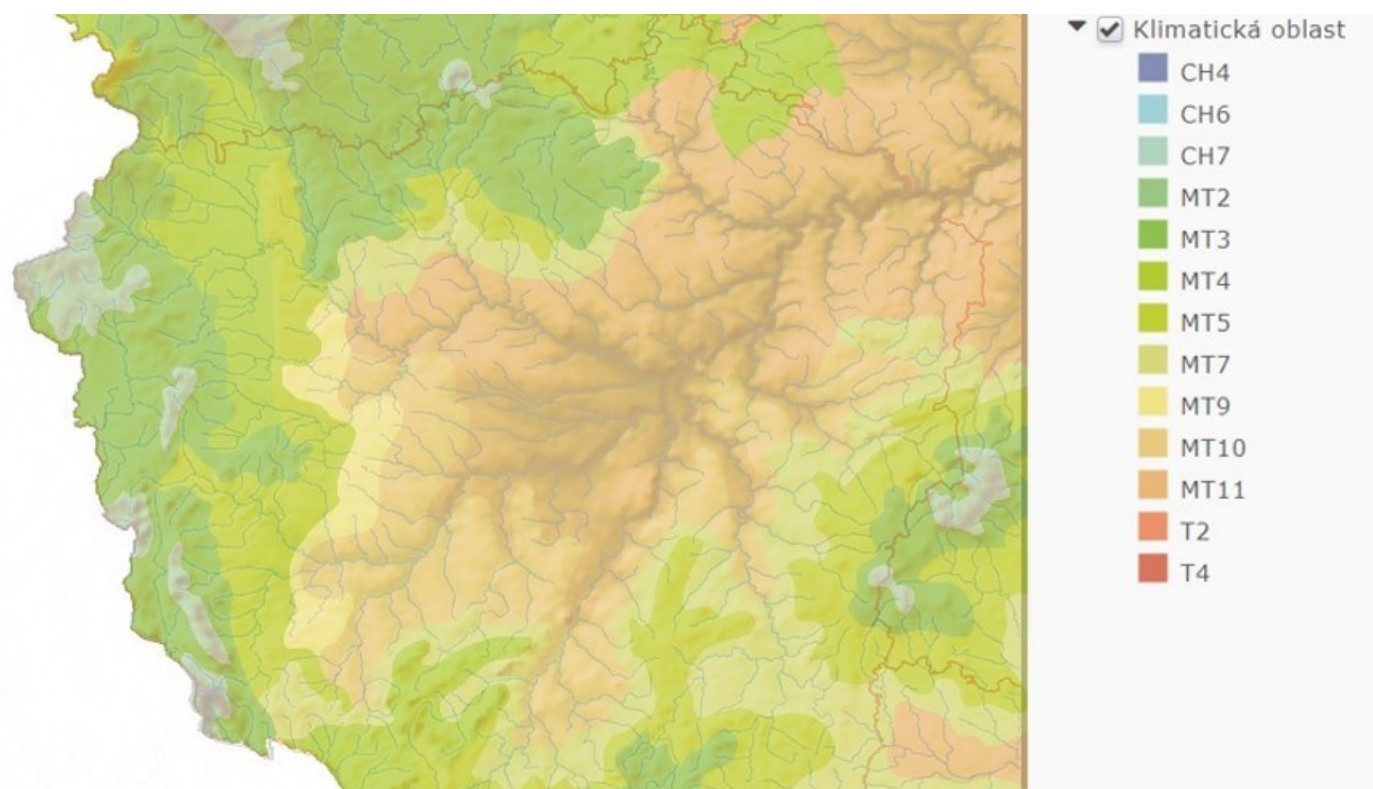
SOUPIS RANĚ STŘEDOVĚKÝCH LOKALIT V JIHOZÁPADNÍCH ČECHÁCH

LOKALIZACE		DOBA OSÍDLENÍ							POZNÁMKA
K.Ú. + OKRES	NÁZEV ÚAN katg. I v SAS	RaSt	ČSIO	ObHr	StaHr	StřHr	MaHr	Ra-Vr	
B	Babina (okres Plzeň-sever)								
	Bdeněves (okres Plzeň-sever)								
	Bdeněves (okres Plzeň-sever)								
	Běhařov (okres Klatovy)								
	Bezručice (okres Tachov)								
	Bezemín (okres Tachov) + Mydlovary (okres Plzeň-sever)								Nováček 1998 - mladohr. v příkopu od pol 8. a po 9. století
	Bezemín (okres Tachov) + Mydlovary (okres Plzeň-sever)								
	Bezvěrov I + II (okres Domažlice)								
	Blovice (okres Plzeň-jih)		?						AMČR: C-9150407A, bezověmé
	Bolešiny (okres Klatovy)								
	Bor Malý (okres Klatovy)								kostel cca 1200
	Bor Malý (okres Klatovy)								
	Bor Velký u Horažďovic (okres Klatovy)								
	Bor Velký u Horažďovic (okres Klatovy)								
	Bořice u Domažlic (okres Domažlice)								
	Boubín (okres Klatovy)								
	Brod nad Tichou (okres Tachov)								
	Březina u Rokycan (okres Rokycany)								
	Březina u Rokycan + Osek u Rokycan (okres Rokycany)								
	Bříza Horní + Žilov (okres Plzeň-sever)								
	Bukovec (okres Plzeň-město)								
	Bukovec (okres Plzeň-město)								
	Butov (okres Tachov)								
	Butov (okres Tachov)								13. století - Metlička
Č	Čepice (okres Klatovy)								
	Černíkov (okres Klatovy)								
	Černošín (okres Tachov)								RS2 (Lutovský)
	Čerňovice (okres Plzeň-sever)								
	Čivice (okres Plzeň-sever)								
D	Darmyšl (okres Tachov)								RS2-3 (Lutovský), RS4 (AMČR)
	Dobřany (okres Plzeň-jih)								
	Dobřany (okres Plzeň-jih)								
	Dolany u Plzně (okres Plzeň-sever)								
	Domažlice (okres Domažlice)								
	Domažlice (okres Domažlice)								
	Domažlice (okres Domažlice)								
	Doubravka (okres Plzeň-město)								
	Doubravka (okres Plzeň-město)								
	Druztová (okres Plzeň-sever)								
E	Ejповice (okres Rokycany)								řadové pohřebiště
H	Havlovice (okres Domažlice)								10. a 11. století, pak 13. stol.?
	Hejná (okres Klatovy)								
	Hlince (okres Plzeň-sever)								
	Hlohovičky (okres Rokycany)								
	Hodousice (okres Klatovy)								
	Hodyně u Dřevce (okres Plzeň-sever)								
	Holýšov (okres Plzeň-jih)								
	Horažďovice (okres Klatovy)								
	Horažďovice (okres Klatovy)								
	Horažďovice (okres Klatovy)								
	Horažďovice (okres Klatovy)								
	Horšín Velký (okres Domažlice)								
	Horšov (okres Domažlice)								u románského kostela
	Horšovský Týn (okres Domažlice)								
	Horšovský Týn (okres Domažlice)								
	Horšovský Týn (okres Domažlice)								
	Hradec u Stoda + Střelice (okres Plzeň-jih)								
	Hradec u Stoda (okres Plzeň-jih)								
	Hradec u Stoda (okres Plzeň-jih)								
	Hradec u Stoda (okres Plzeň-jih)								
	Hrádek u Manětína + Brdo u Manětína (okr. Plzeň-sever)								
	Hradiště Dolní (okres Plzeň-sever)		!						A. Beneš - "slovanské" (BZO 1985)
	Hradiště nad Berounkou (okres Rokycany)								
	Hradiště Okrouhlé (okres Tachov)								
	Hradiště Okrouhlé (okres Tachov)								Metlička - ve středověku ne hrad
	Hradiště u Kasejovic (okres Plzeň-jih)								
	Hradiště u Plzně (okres Plzeň-město)								Šmejda - val datován do RS3
	Humpolec u Sušice (okres Klatovy)								
	Hydčice Malé (okres Klatovy)								
	Hydčice Velké (okres Klatovy)								
	Hydčice Velké (okres Klatovy)								
	Hydčice Velké (okres Klatovy)								
	Hydčice Velké + Hejná (okres Klatovy)								řadové pohřebiště
CH	Cheznovice (okres Rokycany)								
	Chlumčany u Přeštic (okres Plzeň-jih)								
	Chockov + Bujesily + Liblín (okres Rokycany)								
	Chotěšov (okres Plzeň-jih)								
	Chotiměř u Blížejova (okres Domažlice)								
	Chrást u Plzně (okres Plzeň-město)								ojedinelý nález
	Chrást u Plzně (okres Plzeň-město)								

P	Pačejov + Olšany u Kvášovic (okres Klatovy)	Buxiny									
	Planá u Mariánských Lázní (okres Tachov)	Město Planá - středověké a novověké jádro obce									
	Plánice (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce									hradiště podle SAS
	Plánice (okres Klatovy)	NA CEVICI									
	Plasy (okres Plzeň-sever)	Plasy - klášter									
	Plasy (okres Plzeň-sever)	Pod Borem - Plasy									RS2 - ojedinelý nález
	Plzeň (okres Plzeň-město)	Z od železnič.zast.Bílá Hora									
	Plzeň (okres Plzeň-město)	Plzeň, Lochotínská ul.									ZSV Malice
	Plzeň (okres Plzeň-město)	Plzeň, Karlovarská ulice									
	Plzeň (okres Plzeň-město)	Plzeň, Veleslavínova ul. 7 čp. 70									
	Plzeň (okres Plzeň-město)	Doudlevec, vodárna Pod Homolkou									
	Pňovany (okres Plzeň-sever)	sídlíště JV od obce									
	Pňovany (okres Plzeň-sever)	V od polohy "U Chotěšoviček"									
	Podmokly nad Berouňkou (okres Rokycany)	Podmokly - intravilán									
	Podmokly nad Berouňkou (okres Rokycany)	Podmokly - pole u pokladu									
	Podzámčí + Oprechtice na Šumavě (okres Domažlice)	hradiště "Příkopy"									11. století (R. Turek), sběry 13. st.
	Poleň + Zdeslav (okres Klatovy)	ZSV Kačí důl									RS4-NO
	Potvorov (okres Plzeň-sever)	Potvorov - nález v místě fary, tvrzíště									románský kostel
	Pozorka u Kladrub (okres Tachov)	Pozorka - nad myslivnou									
	Pozorka u Kladrub (okres Tachov)	Pozorka - u dvora Žďár									
	Předenic (okres Plzeň-jih)	Předenic - hroby									
	Předenic (okres Plzeň-jih)	Pole v poloze Za Klickovými									sousedí s lok. "Na Zlemankách"
	Předenic (okres Plzeň-jih)	pole "Na Zlemankách"									sousedí s lok. "Za Klickovými"
	Přehýšov (okres Plzeň-sever)	Přehýšov - ppč.49									
	Přehýšov (okres Plzeň-sever)	Na Honech									
	Přehýšov (okres Plzeň-sever)	Přehýšov - v obci - kostr. hroby									
	Přehýšov (okres Plzeň-sever)	Na Pískách									
	Přešín (okres Plzeň-jih)	vrch Maštýř									nejisté, možná jen eneolit
	Přeštice (okres Plzeň-jih)	Přeštice									
	Přeštice (okres Plzeň-jih)	Vícov									
	Přimda (okres Tachov)	Hrad Přimda									
	Přimda (okres Tachov)	Kostel sv.Jiří									
	Příšov (okres Plzeň-sever)	Příšov - jádro vsi									
	Ptenín (okres Plzeň-jih)	JZ od obce nad Pteninským mlýnem									
R	Rabí (okres Klatovy)	hrad Rabí a středověké a novověké jádro obce									
	Radčice u Plzně (okres Plzeň-město)	les "V Jamách"									nenalezena datace valu (?)
	Radkovice u Příchovic (okres Plzeň-jih)	vrch Jindřín									ojed. nález., Metlička ne hrad
	Radnice u Rokycan (okres Rokycany)	Radnice									
	Radobyčice (okres Plzeň-město)	Radobyčice									
	Radonice u Milavčí (okres Domažlice)	Radonice - jádro vsi									
	Rokycany (okres Rokycany)	Rokycany - jádro města									
	Rokycany + Kamenný Újezd u R. (okres Rokycany)	Pod vrchem Kotel									ojedinělý nález S-záušnice
Ř	Řesanice (okres Plzeň-jih)	Pohřebiště Řesanice - Na posváří a okolí									pohřebiště
S	Sedlec u Starého Plzně (okres Plzeň-město)	Sedlec									
	Sklená Huť (okres Rokycany)	Hradiště Bílá skála									není v AMČR, Metlička 2008
	Smědčice (okres Rokycany)	Smědčice - obecní lom									pohřebiště
	Smědčice (okres Rokycany)	Smědčice - pole Z od vsi									A.Beneš 1984, AMČR (C-9159359A)
	Smolov u Domažlic (okres Domažlice)	Hradiště Spáňov - Smolov									přem. centrum obl. Tuhošť ?
	Snopoušovy (okres Plzeň-jih)	Snopoušovy									
	Soběkury (okres Plzeň-jih)	Poloha Na Pískách, areál ZSV Tuřany									
	Srbice u Kolovče (okres Domažlice)	Hradiště u kostela Sv. Víta									val z většiny již rozorán
	Srby u Horšovského Týna (okres Domažlice)	Srby - hradištní pohřebiště									
	Staňkov Dolní (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce									
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec - sídlíště									
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec-sběr-plocha A									
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec - Vrchlického ul., mateřská školka									
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec - hradiště "Hůrka"									
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec - sběry									
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	sídlíště "Malá Strana"									
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Traf U sv. Blažeje									
	Stráž u Tachova (okres Tachov)	Pole 600 m S od Nového hradu.									
	Stráž u Tachova (okres Tachov)	Nový hrad nebo Zámeček.									čtvercová pevnost s příkopem
	Střapole (okres Rokycany)	hradiště Na Hradišti									
	Stříbro (okres Tachov)	Stříbro - středověké a novověké jádro obce									hradiště? Opevnění nedoloženo.
	Stříbro (okres Tachov)	U mostu.									
	Studená u Chříče (okres Plzeň-sever)	Na lomu, V jamách, Na pískách - Studená									
	Sušice nad Otavou (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce									
	Sušice nad Otavou (okres Klatovy)	POD SVATOBOREM									z RS3 ojedinelý stěp
	Svéradice (okres Klatovy)	NA KOSTELÍKU									
	Svéradice (okres Klatovy)	V NÁLŠÍ									
	Svojše + Srní II + Paště (okres Klatovy)	Čeňkova pila									mladohr. žár. hrob?! 1 nádoba
	Svojšín (okres Tachov)	kostel sv. Petra a Pavla									dendrodataby 1059/1060
	Svržno (okres Domažlice)	Svržno - hradiště "Černý vrch"									opevnění asi jen v době žel.
	Sytno (okres Tachov)	Sytno - severní část vsi.									
Š	Šlovice u Plzně (okres Plzeň-jih)	Šlovice-sběr									RS/VS podle AMČR
	Štáhlavice (okres Plzeň-město)	Štáhlavice-sběr									
	Štáhlavy (okres Plzeň-město)	Štáhlavy-sběr									
	Štáhlavy (okres Plzeň-město)	Štáhlavy-sběr-plocha 2									
	Štěnovice (okres Plzeň-jih)	Štěnovice - hradiště a tvrzíště									RS1 (SAS), 12./13. st. (AMČR)
	Štěnovice (okres Plzeň-jih)	Štěnovice - sídlíště ?									
	Štěnovice (okres Plzeň-jih)	Poloha V potocích, VSV okraj obce									ojedinělý nález keramiky?
	Štěpánovice u Klatov (okres Klatovy)	Tvrziště Újezd									
	Štítary nad Radbuzou (okres Domažlice)	Štítary - hradiště									
	Švihov u Klatov (okres Klatovy)	"Poříčské díly"									
	Švihov u Klatov (okres Klatovy)	TVRZ - HRBITOVNÍ KOSTEL SV.JILJÍ									

T	Tasnovice (okres Domažlice)	Hradiště v poloze "Sv. Vavřinec"								Šípín - srovněj
	Těchoděly (okres Plzeň-sever)	Pole p. Schwalbeho, na svahu ke Mži								už J. Böhm, nálezy neznámé
	Těnovice (okres Plzeň-jih)	Těnovice - hroby								2 nádoby (žár. hroby)
	Těškov (okres Rokycany)	hrad Radeč								už Krolmus, ztraceno
	Touškov Město (okres Plzeň-sever)	za ulicí Na Tržišti, areál bývalé pily								
	Trpisty (okres Tachov)	Trpisty - "U cihelny"								
	Týnec u Janovic nad Úhlavou (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce								
	Týnec u Plané (okres Tachov)	SV část lesa nad vsí.								mohylník
U	Újezdec u Měcholup + Domažličky + Bolešiny (o. Klatovy)	„POD HOROU“								
	Únehle (okres Tachov)	Únehle - "Vraní vrch" (= V křídlech?)								zdroj: ARGE 29/2020
	Ústaleč + Zavlekov (okres Klatovy)	HRADIŠTĚ NA VRCHU HRADEC								rámcově do 10.-11. století
	Ústí nad Mží (okres Tachov)	Kóta "Na spáleníšti".								AMČR tu RaS nezná
	Útušice (okres Plzeň-jih)	Útušice - sídliště								
V	Valcha (okres Plzeň-město)	nádrž České údolí								
	Vejprnice (okres Plzeň-sever)	Vejprnice - zahrada čp.7								
	Vejprnice (okres Plzeň-sever)	Vejprnice - v obci								
	Věvrov (okres Domažlice)	Věvrov - hradiště								1 střep, jinak nedatováno
	Víska Malá u Klatov + Luby (okres Klatovy)	ZS-V Týn (Bříza, Březko)								
	Vlkonice (okres Klatovy)	Vlkonice								
	Vodokry (okres Plzeň-jih)	? - neznámé (JV od obce, poblíž silnice)								kostrové pohř. (PA VIII, 151)
	Vochov (okres Plzeň-sever)	východní břeh Dolního rybníka								M. Řezáč, AMČR (C-9106931A)
	Vochov (okres Plzeň-sever)	Vochov - kolem staré cihelny								
	Volšovy (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce Volšovy								
	Vránov (Domažlice)	? - nepublikované sběry - Břicháček								nepublikováno, AZČ 11/2016, 139
	Vřeskovice (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce								
	Vstíš (okres Plzeň-jih)	Vstíš - západně od intravilánu								nejst. slovan. objekt v ZČ (?), 7./8.st.
	Všepadly (okres Domažlice)	Košence VI								
	Všeruby u Plzně (okres Plzeň-sever)	Všeruby, 1,9 km VJV od kostela sv. Ducha								
	Všeruby u Plzně (okres Plzeň-sever)	Kočí vrch - Všeruby								
	Všeruby u Plzně + Kunějovice (okres Plzeň-sever)	Všeruby								
	Výrov u Kralovic (okres Plzeň-sever)	ZSO Horní Sechutice								
	Výrov u Kralovic (okres Plzeň-sever)	Výrov u Kralovic, JV od obce								
Z	Záluží (okres Plzeň-jih)	Nad Rybníkem								
	Zbiroh (okres Rokycany)	Zbiroh								
Ž	Žákava (okres Plzeň-jih)	Žákava								
	Želčany (okres Plzeň-město)	Želčany - depot								dep. denárů: Oldřich, Břetislav
	Žichovice (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce								
	Žinkov + Nepomuk + Vojovice (okres Plzeň-jih)	Hradiště "Na Peklích" (Obrovo hradiště).								zánik přelom 10. a 11. st.

Tabulka 3 - Soupis raně středověkých lokalit v jihozápadních Čechách

Mapa 1 - Klimaticko-geografická mapa

Zdroj: Klimatická mapa 1:500 000 [cit. 2023-06-18]: Klimatická mapa 1: 500 000. Dostupné z: <https://dpp.hydrosoft.cz/hvmap.dll?MU=001&MAP=7623&lon=15.4589425&lat=49.7953893&scale=1500000>.

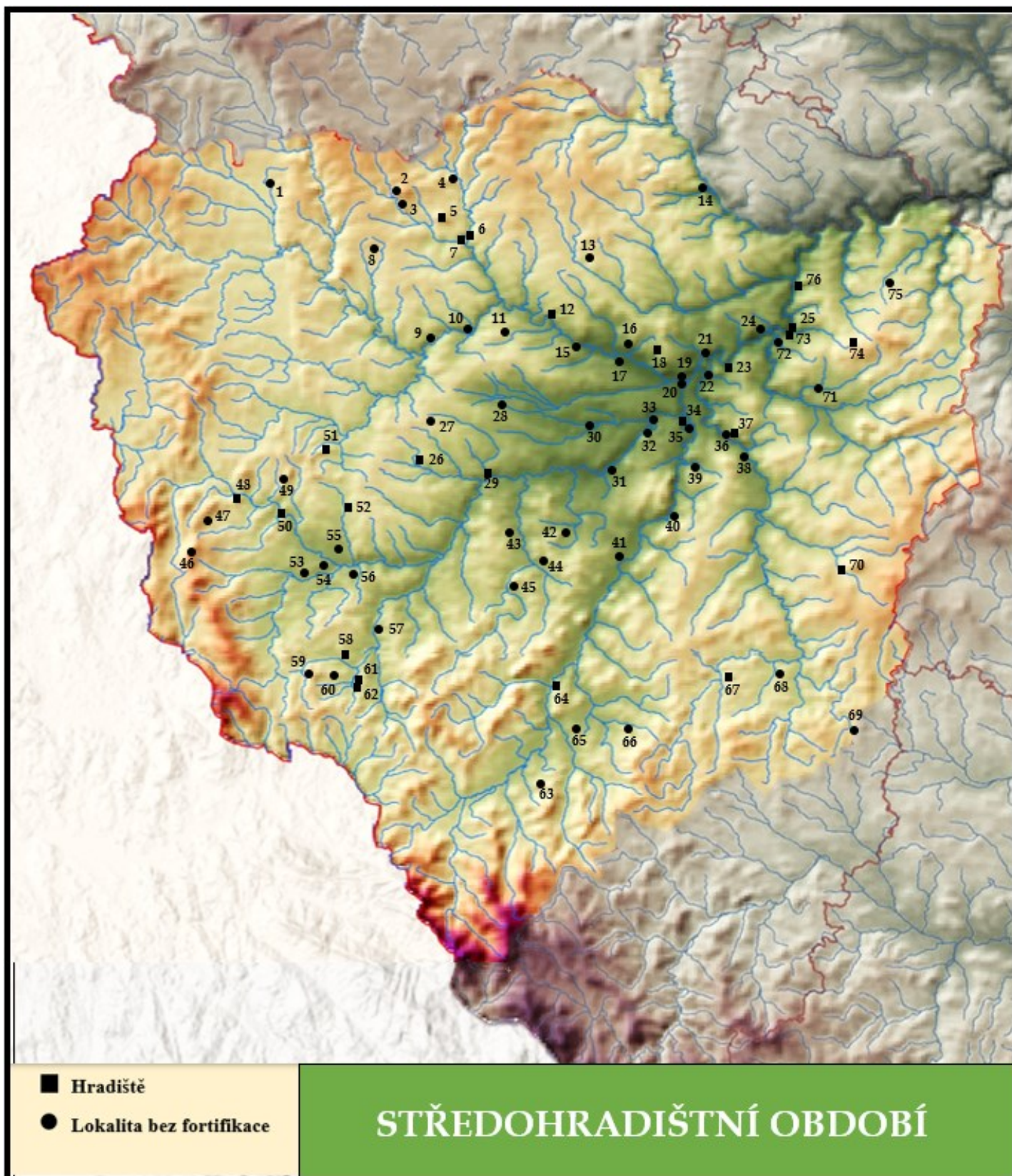
Mapa 2 - Prostorové rozložení starohradištních lokalit

1	Krašov (okres Plzeň-sever)	sběry na poli u obce Krašov	620	MT3
2	Ostrov u Bezdrůžic (okres Plzeň-sever)	Ostrov u Bezdrůžic - nad soutokem potoků	355	MT11
3	Bezemín (okres Tachov) + Mydlovary (okres Plzeň-sever)	Švédská šance též "Brandl" nebo "Pohřebiště"	460	MT7
	Bezemín (okres Tachov) + Mydlovary (okres Plzeň-sever)	mohylové pohřebiště	455	MT7
4	Plasy (okres Plzeň-sever)	Pod Borem - Plasy	335	MT11
5	Svržno (okres Domažlice)	Svržno - hradiště "Černý vrch"	550	MT5
6	Darmyšl (okres Tachov)	Vrch Chlum.	605	MT3
7	Krtín (okres Tachov)	Hradišťanský vrch.	445	MT10
8	Mašovice u Meclova (okres Domažlice)	Mašovice - SV od vsi	380	MT10
9	Bořice u Domažlic (okres Domažlice)	Poloha "Na Hradišti"	450	MT10
10	Záluží (okres Plzeň-jih)	Nad Rybníkem	380	MT11
11	Nýřany + Úherce u Nýřan (okres Plzeň-sever)	Průmyslová zóna Nýřany - Úherce	355	MT11
12	Bdēněves (okres Plzeň-sever)	Bdēněves - nález v obci	325	MT11
13	Vochoř (okres Plzeň-sever)	východní břeh Dolního rybníka	325	MT11
	Vochoř (okres Plzeň-sever)	Vochoř - kolem staré cihelny	325	MT11
14	Plzeň (okres Plzeň-město)	Plzeň, Lochotínská ul.	305	MT11
	Plzeň (okres Plzeň-město)	Plzeň, Karlovarská ulice, kat. č. 10795	305	MT11
15	Valcha (okres Plzeň-město)	nádrž České údolí	315	MT11
16	Radobyčice (okres Plzeň-město)	Radobyčice	320	MT11
17	Bukovec (okres Plzeň-město)	Holý vrch	370	MT11
18	Dolany u Plzně (okres Plzeň-sever)	pole V Dolíkách	295	MT11
19	Chrást u Plzně (okres Plzeň-město)	Čp. 101, chladárna M. Herciga	340	MT11
20	Předence (okres Plzeň-jih)	Pole v poloze Za Klicovými	390	MT11
21	Soběkury (okres Plzeň-jih)	Poloha Na Pískách, areál ZSV Tuřany	380	MT11
22	Švihov u Klatov (okres Klatovy)	"Poříčské díly"	370	MT10
23	Újezdec u Měcholup + Domažličky + Bolešiny (o. Klatovy)	„ POD HOROU “	435	MT10
24	Žinkovy + Nepomuk + Vojovice (okres Plzeň-jih)	Hradiště "Na Peklích" (Obrovo hradiště).	545	MT7
25	Březina u Rokycan (okres Rokycany)	Hradiště	610	MT10
	- KAT. 1: rovinná/výšinná lokalita bez výskytu raně středověké či jiné fortifikace			
	- KAT. 2: výšinné sídlo s nedoloženou, pouze hypotetizovanou raně středověkou fortifikací			
	- KAT. 3: výšinné sídlo s výskytem dřevohliněné fortifikace, leč nepravděpodobného raně středověkého stáří			
	- KAT. 4: hradiště s potvrzeným či předpokládaným raně středověkým stářím fortifikace			

Tabulka 4 - Starohradištní lokality podle čísla v mapě

TACHOV	Bezemín (okres Tachov) + Mydlovary (okres Plzeň-sever)	Švédská šance též "Brandl" nebo "Pohřebiště"	3
	Bezemín (okres Tachov) + Mydlovary (okres Plzeň-sever)	mohylové pohřebiště	
	Darmyšl (okres Tachov)	Vrch Chlum.	6
	Krtín (okres Tachov)	Hradišťanský vrch.	7
PLZEŇ-SEVER	Bdēněves (okres Plzeň-sever)	Bdēněves - nález v obci	12
	Dolany u Plzně (okres Plzeň-sever)	pole V Dolíkách	18
	Krašov (okres Plzeň-sever)	sběry na poli u obce Krašov	1
	Nýřany + Úherce u Nýřan (okres Plzeň-sever)	Průmyslová zóna Nýřany - Úherce	11
	Ostrov u Bezdrůžic (okres Plzeň-sever)	Ostrov u Bezdrůžic - nad soutokem potoků	2
	Plasy (okres Plzeň-sever)	Pod Borem - Plasy	4
	Vochoř (okres Plzeň-sever)	východní břeh Dolního rybníka	
	Vochoř (okres Plzeň-sever)	Vochoř - kolem staré cihelny	13
PLZEŇ-MĚSTO	Bukovec (okres Plzeň-město)	Holý vrch	17
	Chrást u Plzně (okres Plzeň-město)	Čp. 101, chladárna M. Herciga	19
	Plzeň (okres Plzeň-město)	Plzeň, Lochotínská ul.	14
	Plzeň (okres Plzeň-město)	Plzeň, Karlovarská ulice	
	Radobyčice (okres Plzeň-město)	Radobyčice	16
Valcha (okres Plzeň-město)	nádrž České údolí	15	
DOMAŽLICE	Bořice u Domažlic (okres Domažlice)	Poloha "Na Hradišti"	9
	Mašovice u Meclova (okres Domažlice)	Mašovice - SV od vsi	8
	Svržno (okres Domažlice)	Svržno - hradiště "Černý vrch"	5
PLZEŇ-JIH	Předence (okres Plzeň-jih)	Pole v poloze Za Klicovými	20
	Soběkury (okres Plzeň-jih)	Poloha Na Pískách, areál ZSV Tuřany	21
	Záluží (okres Plzeň-jih)	Nad Rybníkem	10
	Žinkovy + Nepomuk + Vojovice (okres Plzeň-jih)	Hradiště "Na Peklích" (Obrovo hradiště).	24
KLATOVY	Švihov u Klatov (okres Klatovy)	"Poříčské díly"	22
	Újezdec u Měcholup + Domažličky + Bolešiny (o. Klatovy)	„ POD HOROU “	23
ROKYCANY	Březina u Rokycan (okres Rokycany)	Hradiště	25

Tabulka 5 - Starohradištní lokality podle okresů

Mapa 3 - Prostorové rozložení středohradištních lokalit

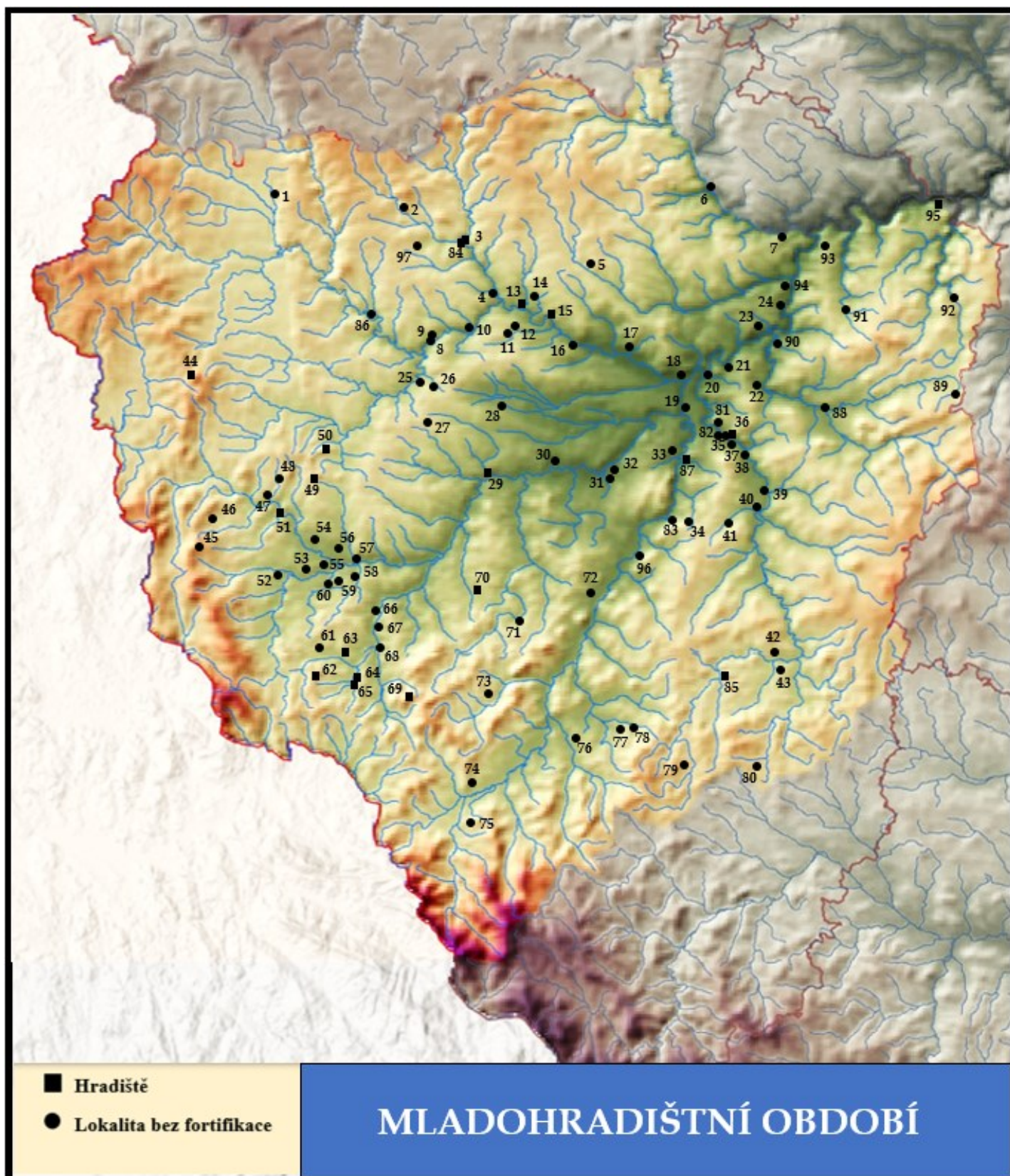
1	Planá u Mariánských Lázní (okres Tachov)	Město Planá - středověké a novověké jádro obce	510	MT4
2	Kokašice (okres Tachov)	Vrch "Čihadlo".	675	MT3
3	Kokašice (okres Tachov)	Krasíkov - Švamberk- zřícenina hradu.	635	MT3
4	Bezručice (okres Tachov)	JV okraj obce, v areálu ČOV	540	MT5
5	Hradiště Okrouhlé (okres Tachov)	Hradištský kopec	625	MT5
6	Hradiště Okrouhlé (okres Tachov)	Šipín - kostel sv.Barbory a hradiště.	440	MT7
7	Bezemín (okres Tachov) + Mydlovary (okres Plzeň-sever)	Švédská šance též "Brandl" nebo "Pohřebiště".	460	MT7
	Bezemín (okres Tachov) + Mydlovary (okres Plzeň-sever)	mohylové pohřebiště	455	MT7
8	Černošín (okres Tachov)	Mohylník Lhota (Harnholz)	525	MT7
9	Stříbro (okres Tachov)	Stříbro - středověké a novověké jádro obce	400	MT11
10	Butov (okres Tachov)	vodní nádrž Hracholusky	355	MT11
11	Přovany (okres Plzeň-sever)	V od polohy "U Chotěšoviček"	425	MT11
12	Lipno u Hunčic (okres Plzeň-sever)	Lipno - hradiště v poloze " Staré Lipno"	400	MT11
13	Všeruby u Plzně (okres Plzeň-sever)	Kočičí vrch- Všeruby	480	MT7
14	Plasy (okres Plzeň-sever)	Pod Borem - Plasy	335	MT11
15	Bdeněves (okres Plzeň-sever)	Bděníves - Za školou	325	MT11
	Bdeněves (okres Plzeň-sever)	Bděníves - nález v obci	325	MT11
16	Malesice (okres Plzeň-město)	Malesice - poloha "U Drátovny "	320	MT11
17	Vochov (okres Plzeň-sever)	Vochov - kolem staré cihelny	325	MT11
18	Radčice u Plzně (okres Plzeň-město)	les "V Jamách"	385	MT11
19	Plzeň (okres Plzeň-město)	Plzeň, Lochotínská ul.	305	MT11
20	Plzeň (okres Plzeň-město)	Plzeň, Veleslavínova ul. 7 čp. 70	310	MT11
21	Bukovec (okres Plzeň-město)	Holý vrch	370	MT11
22	Doubravka (okres Plzeň-město)	Doubravka, zahrádkářská kolonie a okolní pole	305	MT11
23	Plzeň (okres Plzeň-město)	Z od železnič.zast.Bílá Hora	335	MT11
24	Dolany u Plzně (okres Plzeň-sever)	pole V Dolíkách	295	MT11
25	Nadryby (okres Plzeň-sever)	Kořečnický mlýn	340	MT11
26	Krtín (okres Tachov)	Hradištský vrch.	445	MT10
27	Kostelec u Stříbra (okres Tachov)	hradiště Alfrédov	440	MT10
28	Přehýšov (okres Plzeň-sever)	Přehýšov- v obci - konstr. hroby	370	MT11
29	Hradec u Stoda (okres Plzeň-jih)	Hradec - slovanské hradiště	360	MT11
	Hradec u Stoda (okres Plzeň-jih)	Hradec - pohřebiště/sídlště	350	MT11
30	Líně (okres Plzeň-sever)	Na Dlouhých	340	MT11
31	Dobřany (okres Plzeň-jih)	Dobřany- sídlště " v okolí sv. Víta"	325	MT10
32	Litice u Plzně (okres Plzeň-město)	Pod Dubovou horou	320	MT11
33	Valcha (okres Plzeň-město)	nádrž České údolí	315	MT11
34	Hradiště u Plzně (okres Plzeň-město)	výšinné opevnění Hradiště	615	MT11
35	Radobyčice (okres Plzeň-město)	Radobyčice	320	MT11
36	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	sídlště "Malá Strana"	340	MT11
37	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec - hradiště "Hůrka"	430	MT11
38	Sedlec u Starého Plzeňce (okres Plzeň-město)	Sedlec	340	MT11
39	Štěnovice (okres Plzeň-jih)	Poloha V potocích, VSV okraj obce	345	MT11
40	Předence (okres Plzeň-jih)	pole "Na Zlemankách"	375	MT10
41	Přeštice (okres Plzeň-jih)	Přeštice	355	MT11
42	Soběkury (okres Plzeň-jih)	Poloha Na Pískách, areál ZSV Tuřany	380	MT11
43	Holýšov (okres Plzeň-jih)	Čelákovská hora	445	MT10
44	Merklín u Přeštic (okres Plzeň-jih)	pole v poloze U Pohodnice	390	MT10
45	Ptenín (okres Plzeň-jih)	JZ od obce nad Ptenínským mlýnem	410	MT10
46	Horšín Velký (okres Domažlice)	Poloha "Kněžská"	550	MT3
47	Bezvěrov I + II (okres Domažlice)	Ostrov - jádro vsi, extravičan J od vsi	585	MT3
48	Svržno (okres Domažlice)	Svržno - hradiště "Černý vrch"	550	MT5
49	Mělnice (okres Domažlice)	Mělnice - asi 1km S od vsi	490	MT3
50	Tasnovice (okres Domažlice)	Hradiště v poloze "Sv. Vavřinec"	465	MT5
51	Darmyšl (okres Tachov)	Vrch Chlum.	605	MT3
52	Věvrov (okres Domažlice)	Věvrov - hradiště	470	MT5
53	Meclov (okres Domažlice)	Poloha "Nad Křížkem"	400	MT5
54	Mašovice u Meclova (okres Domažlice)	Mašovice - SV od vsi	380	MT10
55	Horšov (okres Domažlice)	zahrada domu čp.2	390	MT10
56	Horšovský Týn (okres Domažlice)	Horšovský Týn - J od obce	395	MT10
57	Milavče (okres Domažlice)	Milavče - V od vsi	410	MT10
58	Domažlice (okres Domažlice)	Poloha "Hvízdalka"	445	MT10
59	Havlovice (okres Domažlice)	poloha "Na Zámku"	570	MT7
60	Nevolice (okres Domažlice)	Nevolice - intravičan	475	MT5
61	Bořice u Domažlic (okres Domažlice)	Poloha "Na Hradišti"	450	MT10
62	Smolov u Domažlic (okres Domažlice)	Hradiště Spáňov - Smolov	440	MT10
63	Týnec u Janovic nad Úhlavou (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce	500	MT7
64	Malechov (okres Klatovy)	hradiště Malechovská Hůrka	460	MT10
65	Klatovy (okres Klatovy)	Klatovy	405	MT10
66	Újezdec u Měcholup + Domažličky + Bolešiny (o. Klatovy)	„ POD HOROU ”	435	MT10
67	Žinkovy + Nepomuk + Vojovice (okres Plzeň-jih)	Hradiště "Na Peklích" (Obrovo hradiště).	545	MT7
68	Nepomuk (okres Plzeň-jih)	Intravičan města Nepomuk	445	MT7
69	Řesanice (okres Plzeň-jih)	Pohřebiště Řesanice - Na posváří a okolí	580	MT7
70	Mítov (okres Plzeň-jih)	Na hradě	535	MT5
71	Litohlavy + Osek u Rokycan (okres Rokycany)	Litohlavy - JV od obce	395	MT11
72	Smědčice (okres Rokycany)	Smědčice - obecní lom	330	MT11
73	Střapole (okres Rokycany)	hradiště Na Hradišti	340	MT11
74	Březina u Rokycan (okres Rokycany)	Hradiště	610	MT10
75	Hlohovičky (okres Rokycany)	mohylník u Hlohoviček	445	MT11
76	Olešná u Radnic (okres Rokycany)	Planá-Radná hradiště	320	MT11

- KAT.1: rovinná/výšinná lokalita bez výskytu raně středověké či jiné fortifikace
- KAT.2: výšinné sídlo s nedoloženou, pouze hypotetizovanou raně středověkou fortifikací
- KAT.3: výšinné sídlo s výskytem fortifikace, leč jejího nepravděpodobného raně středověkého stáří
- KAT.4: hradiště/výšinné sídliště s potvrzeným či předpokládaným raně středověkým stářím fortifikace

Tabulka 6 - Středohradištní lokality podle čísla v mapě

TACHOV	Bezručice (okres Tachov)	JV okraj obce, v areálu ČOV	4	
	Bezemín (okres Tachov) + Mydlovary (okres Plzeň-sever)	Švédská šance též "Brandl" nebo "Pohřebiště".	7	
	Bezemín (okres Tachov) + Mydlovary (okres Plzeň-sever)	mohylové pohřebiště		
	Butov (okres Tachov)	vodní nádrž Hracholusky	10	
	Černošín (okres Tachov)	Mohylník Lhota (Harnholz)	8	
	Darmyšl (okres Tachov)	Vrch Chlum.	51	
	Hradiště Okrouhlé (okres Tachov)	Šipín - kostel sv.Barbory a hradiště.	6	
	Hradiště Okrouhlé (okres Tachov)	Hradišský kopec	5	
	Kokašice (okres Tachov)	Vrch "Čihadlo".	2	
	Kokašice (okres Tachov)	Krasíkov - Švamberk- zřícenina hradu.	3	
	Kostelec u Stříbra (okres Tachov)	hradiště Alfrédov	27	
	Krtín (okres Tachov)	Hradišťanský vrch.	26	
	Planá u Mariánských Lázní (okres Tachov)	Město Planá - středověké a novověké jádro obce	1	
	Stříbro (okres Tachov)	Stříbro - středověké a novověké jádro obce	9	
PLZEŇ-SEVER	Bdeněves (okres Plzeň-sever)	Bděněves - Za školou	15	
	Bdeněves (okres Plzeň-sever)	Bděněves - nálež v obci		
	Dolany u Plzně (okres Plzeň-sever)	pole V Dolíkách	24	
	Líně (okres Plzeň-sever)	Na Dlouhých	30	
	Lipno u Hunčic (okres Plzeň-sever)	Lipno - hradiště v poloze " Staré Lipno "	12	
	Nadryby (okres Plzeň-sever)	Kořečnický mlýn	25	
	Plasy (okres Plzeň-sever)	Pod Borem - Plasy	14	
	Pňovany (okres Plzeň-sever)	V od polohy "U Chotěšoviček"	11	
	Přehýšov (okres Plzeň-sever)	Přehýšov- v obci - kostr. hroby	28	
	Vochoř (okres Plzeň-sever)	Vochoř - kolem staré cihelny	17	
	Všeruby u Plzně (okres Plzeň-sever)	Kočičí vrch- Všeruby	13	
PLZEŇ-MĚSTO	Bukovec (okres Plzeň-město)	Holý vrch	21	
	Doubravka (okres Plzeň-město)	Doubravka, zahrádkářská kolonie a okolní pole	22	
	Hradiště u Plzně (okres Plzeň-město)	výšinné opevnění Hradiště	34	
	Litice u Plzně (okres Plzeň-město)	Pod Dubovou horou	32	
	Malesice (okres Plzeň-město)	Malesice - poloha "U Drátovny "	16	
	Plzeň (okres Plzeň-město)	Z od železnič.zast.Bílá Hora	23	
	Plzeň (okres Plzeň-město)	Plzeň, Lochotínská ul.	19	
	Plzeň (okres Plzeň-město)	Plzeň, Veleslavínova ul. 7 čp. 70	20	
	Radčice u Plzně (okres Plzeň-město)	les "V Jamách"	18	
	Radobyčice (okres Plzeň-město)	Radobyčice	35	
	Sedlec u Starého Plzeň (okres Plzeň-město)	Sedlec	38	
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec - hradiště "Hůrka"	37	
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	sídlíště "Malá Strana"	36	
	Valcha (okres Plzeň-město)	nádrž České údolí	33	
	DOMAŽLICE	Bezvěrov I + II (okres Domažlice)	Ostrov - jádro vsi, extravilán J od vsi	47
Bořice u Domažlic (okres Domažlice)		Poloha "Na Hradišti"	61	
Domažlice (okres Domažlice)		Poloha "Hvízdalka"	58	
Havlovice (okres Domažlice)		poloha "Na Zámku"	59	
Horšín Velký (okres Domažlice)		Poloha "Kněžská"	46	
Horšov (okres Domažlice)		zahradka domu čp. 2	55	
Horšovský Týn (okres Domažlice)		Horšovský Týn - J od obce	56	
Mašovice u Meclova (okres Domažlice)		Mašovice - SV od vsi	54	
Meclov (okres Domažlice)		Poloha "Nad Křížkem"	53	
Mělnice (okres Domažlice)		Mělnice - asi 1km S od vsi	49	
Milavče (okres Domažlice)		Milavče - V od vsi	57	
Nevořice (okres Domažlice)		Nevořice - intravilán	60	
Smolov u Domažlic (okres Domažlice)		Hradiště Spáňov - Smolov	62	
Svržno (okres Domažlice)		Svržno - hradiště "Černý vrch"	48	
Tasnovice (okres Domažlice)		Hradiště v poloze "Sv. Vavřinec"	50	
Věvrov (okres Domažlice)		Věvrov - hradiště	52	
PLZEŇ-JIH		Dobřany (okres Plzeň-jih)	Dobřany- sídlíště " v okolí sv. Víta "	31
		Holýšov (okres Plzeň-jih)	Čelákovská hora	43
	Hradec u Stoda (okres Plzeň-jih)	Hradec - slovanské hradiště	29	
	Hradec u Stoda (okres Plzeň-jih)	Hradec - pohřebiště/sídlíště		
	Merklín u Přeštic (okres Plzeň-jih)	pole v poloze U Pohodnice	44	
	Mítov (okres Plzeň-jih)	Na hradě	70	
	Nepomuk (okres Plzeň-jih)	Intravilán města Nepomuk	68	
	Předenice (okres Plzeň-jih)	pole "Na Zlemankách"	40	
	Přeštice (okres Plzeň-jih)	Přeštice	41	
	Ptenín (okres Plzeň-jih)	JZ od obce nad Ptenínským mlýnem	45	
	Řesanice (okres Plzeň-jih)	Pohřebiště Řesanice - Na posváří a okolí	69	
	Soběškury (okres Plzeň-jih)	Poloha Na Pískách, areál ZSV Tuřany	42	
	Štěnovice (okres Plzeň-jih)	Poloha V potocích, VSV okraj obce	39	
	Žinkovy + Nepomuk + Vojovice (okres Plzeň-jih)	Hradiště "Na Peklích" (Obrovo hradiště).	67	
KLATOVY	Klatovy (okres Klatovy)	Klatovy	65	
	Malechov (okres Klatovy)	hradiště Malechovská Hůrka	64	
	Týnec u Janovic nad Úhlavou (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce	63	
	Újezdec u Měcholup + Domažličky + Boleslavy (o. Klatovy)	„ POD HOROU “	66	
ROKYCANY	Březina u Rokycan (okres Rokycany)	Hradiště	74	
	Hlohovičky (okres Rokycany)	mohylník u Hlohoviček	75	
	Litohlavy + Osek u Rokycan (okres Rokycany)	Litohlavy - JV od obce	71	
	Olešná u Radnic (okres Rokycany)	Planá-Radná hradiště	76	
	Smědčice (okres Rokycany)	Smědčice - obecní lom	72	
	Střápole (okres Rokycany)	hradiště Na Hradišti	73	

Tabulka 7 - Středohradištní lokality podle okresů

Mapa 4 - Prostorové rozložení mladohradištních lokalit

1	Planá u Mariánských Lázní (okres Tachov)	Město Planá - středověké a novověké jádro obce	510	MT4
2	Kokašice (okres Tachov)	Krasíkov - Švamberk- zřícenina hradu.	635	MT3
3	Hradiště Okrouhlé (okres Tachov)	Šípín - kostel sv.Barbory a hradiště.	440	MT7
4	Trpísty (okres Tachov)	Trpísty - "U cihelny"	440	MT11
5	Všeruby u Plzně + Kunějovice (okres Plzeň-sever)	Všeruby	425	MT7
6	Plasy (okres Plzeň-sever)	Plasy - klášter	325	MT11
7	Koryta (okres Plzeň-sever)	Koryta - středověké osídlení	395	MT11
8	Stříbro (okres Tachov)	U mostu.	360	MT11
9	Stříbro (okres Tachov)	Stříbro - středověké a novověké jádro obce	400	MT11
10	Butov (okres Tachov)	vodní nádrž Hracholusky	355	MT11
11	Pňovany (okres Plzeň-sever)	V od polohy "U Chotěšoviček"	425	MT11
12	Pňovany (okres Plzeň-sever)	sídlíště JV od obce	410	MT11
13	Luhov u Líštán (okres Plzeň-sever)	Luhov - lokalita " Vojenský tábor"	390	MT11
14	Luhov u Líštán (okres Plzeň-sever)	Luhov - " U ovčína"	415	MT11
15	Lipno u Hunčic (okres Plzeň-sever)	Lipno - hradiště v poloze " Staré Lipno"	400	MT11
16	Bdeněves (okres Plzeň-sever)	Bdeněves - nález v obci	325	MT11
17	Malesice (okres Plzeň-město)	Malesice - poloha "U Drátovny "	320	MT11
18	Plzeň (okres Plzeň-město)	Plzeň, Lochotínská ul.	305	MT11
19	Plzeň (okres Plzeň-město)	Doudlevec, vodárna Pod Homolkou	315	MT11
20	Doubravka (okres Plzeň-město)	Doubravka, sv. Jiří	305	MT11
21	Bukovec (okres Plzeň-město)	Bukovec, jádro obce	310	MT11
22	Kyšice u Plzně (okres Plzeň-město)	U Starých Kyšic	350	MT10
23	Dolany u Plzně (okres Plzeň-sever)	pole V Dolíkách	295	MT11
24	Nynice (okres Plzeň-sever)	polygon N3	340	MT11
25	Kladruby (okres Tachov)	Kladruby - klášter	405	MT10
26	Pozorka u Kladrub (okres Tachov)	Pozorka - nad myslivnou	490	MT10
27	Kostelec u Stříbra (okres Tachov)	hradiště Alfrédov	440	MT10
28	Přehýšov (okres Plzeň-sever)	Přehýšov - ppč.49	375	MT11
	Přehýšov (okres Plzeň-sever)	Na Honech	385	MT11
	Hradec u Stoda (okres Plzeň-jih)	Hradec - slovanské hradiště	360	MT11
29	Hradec u Stoda (okres Plzeň-jih)	Hradec - pohřebiště/sídlíště	350	MT11
	Hradec u Stoda (okres Plzeň-jih)	Hradec u Stoda	365	MT11
30	Chotěšov (okres Plzeň-jih)	Chotěšov - klášter	360	MT11
31	Dobřany (okres Plzeň-jih)	Za Stodolami-plocha 1	340	MT11
32	Dobřany (okres Plzeň-jih)	Dobřany- sídlíště " v okolí sv. Víta"	325	MT10
33	Útušice (okres Plzeň-jih)	Útušice- sídlíště	340	MT11
34	Netunice (okres Plzeň-jih)	Netunice - tvrz a intravilán	455	MT10
35	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	sídlíště "Malá Strana"	340	MT11
36	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec - hradiště "Hůrka"	430	MT11
37	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec - sídlíště	345	MT11
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec - Vrchlického ul., mateřská školka	340	MT11
38	Sedlec u Starého Plzence (okres Plzeň-město)	Sedlec	340	MT11
39	Štáhlavice (okres Plzeň-město)	Štáhlavice-sběr	370	MT11
40	Nezvěstice (okres Plzeň-město)	Nezvěstice - sídlíště	360	MT11
41	Želčany (okres Plzeň-město)	Želčany - depot	420	MT10
42	Klášter u Nepomuka (okres Plzeň-jih)	Intravilán vesnice Klášter u Nepomuka	403	MT7
43	Nepomuk (okres Plzeň-jih)	Intravilán města Nepomuk	445	MT7
44	Přimda (okres Tachov)	Hrad Přimda	840	CH7
45	Horšín Velký (okres Domažlice)	Poloha "Kněžská"	550	MT3
46	Bezvěrov I + II (okres Domažlice)	Ostrov - jádro vsi, extravilán J od vsi	585	MT3
47	Štítary nad Radbuzou (okres Domažlice)	Štítary - hradiště	445	MT5
48	Mělnice (okres Domažlice)	Mělnice - S od vsi	490	MT5
	Mělnice (okres Domažlice)	Mělnice - 400 m SZ od vsi	480	MT5
49	Mířkov (okres Domažlice)	Vrch Rozsocha	600	MT3
50	Darmyšl (okres Tachov)	Vrch Chlum.	605	MT3
51	Tasnovice (okres Domažlice)	Hradiště v poloze "Sv. Vavřinec"	465	MT5
52	Ohnišovice (okres Domažlice)	Ohnišovice - S od vsi	400	MT5
53	Meclov (okres Domažlice)	Poloha "Nad Křížkem"	400	MT5
54	Srby u Horšovského Týna (okres Domažlice)	Srby - hradištní pohřebiště	395	MT5

55	Mašovice u Meclova (okres Domažlice)	Mašovice - SV od vsi	380	MT10
	Mašovice u Meclova (okres Domažlice)	Mašovice - V od vsi	380	MT10
56	Horšov (okres Domažlice)	zahrada domu čp. 2	390	MT10
57	Horšovský Týn (okres Domažlice)	Horšovský Týn - město a hradem	380	MT10
58	Horšovský Týn (okres Domažlice)	Horšovský Týn - J od obce	395	MT10
59	Mračnice (okres Domažlice)	Poloha "Podháj"	405	MT10
60	Horšovský Týn (okres Domažlice)	Pískovna mezi Horním a Dolním Valdorfem	420	MT10
61	Domažlice (okres Domažlice)	Poloha "V Potocích"	470	MT9
62	Havlovice (okres Domažlice)	poloha "Na Zámku"	570	MT7
63	Domažlice (okres Domažlice)	Poloha "Hvizdalka"	445	MT10
64	Bořice u Domažlic (okres Domažlice)	Poloha "Na Hradišti"	450	MT10
65	Smolov u Domažlic (okres Domažlice)	Hradiště Spáňov - Smolov	440	MT10
66	Nahošice (okres Domažlice)	Nahošice - J od vsi	390	MT10
67	Milavče (okres Domažlice)	Milavče - V od vsi	410	MT10
68	Radonice u Milavčí (okres Domažlice)	Radonice - jádro vsi	395	MT10
69	Podzámčí + Oprechtice na Šumavě (okres Domažlice)	hradiště "Příkopy"	650	MT4
70	Srbice u Kolovče (okres Domažlice)	Hradiště u kostela Sv. Víta	450	MT10
71	Křenice (okres Klatovy)	U Starého špýcharu	410	MT10
72	Vřeskovice (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce	405	MT10
73	Poleň + Zdeslav (okres Klatovy)	ZSV Kačí důl	445	MT7
74	Běhařov (okres Klatovy)	Běhařov raně středověké sídliště	435	MT5
75	Hodousice (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce	500	MT4
76	Klatovy (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce	410	MT10
77	Bolešiny (okres Klatovy)	Bolešiny	425	MT9
78	Újezdec u Měcholup + Domažličky + Bolešiny (o. Klatovy)	„ POD HOROU “	435	MT10
79	Plánice (okres Klatovy)	NA CEVICI	590	MT3
80	Myslív (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce	590	MT5
81	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec-sběr-plocha A	345	MT11
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec - sběry	340	MT11
82	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Trať U sv. Blažeje	350	MT11
83	Předence (okres Plzeň-jih)	Pole v poloze Za Klickovými	380	MT11
84	Bezemín (okres Tachov) + Mydlovary (okres Plzeň-sever)	Švédská šance, též "Brandl" nebo "Pohřebiště".	460	MT7
85	Žinkovy + Nepomuk + Vojovice (okres Plzeň-jih)	Hradiště "Na Peklích" (Obrovo hradiště).	545	MT7
86	Svojšíň (okres Tachov)	kostel sv. Petra a Pavla	405	MT11
87	Štěnovice (okres Plzeň-jih)	Štěnovice - hradiště a tvrziště	340	MT11
88	Rokycany (okres Rokycany)	Rokycany - jádro města	360	MT11
89	Cheznovice (okres Rokycany)	Varta	510	MT7
90	Smědčice (okres Rokycany)	Smědčice - obecní lom	330	MT11
91	Radnice u Rokycan (okres Rokycany)	Radnice	370	MT11
92	Zbíroh (okres Rokycany)	Zbíroh	475	MT11
93	Chockov + Bujesily + Liblín (okres Rokycany)	Chockov - Na Hrobech	400	MT11
94	Čivice (okres Plzeň-sever)	Z od kostela, JV roh parcely ppč. 22/1.	340	MT11
95	Hradiště nad Berouňkou (okres Rokycany)	Hradiště - intravilán	320	MT11
96	Přeštice (okres Plzeň-jih)	Vícov	350	MT11
97	Kozolupy Horní (okres Tachov)	Pole východně od obce	495	MT7

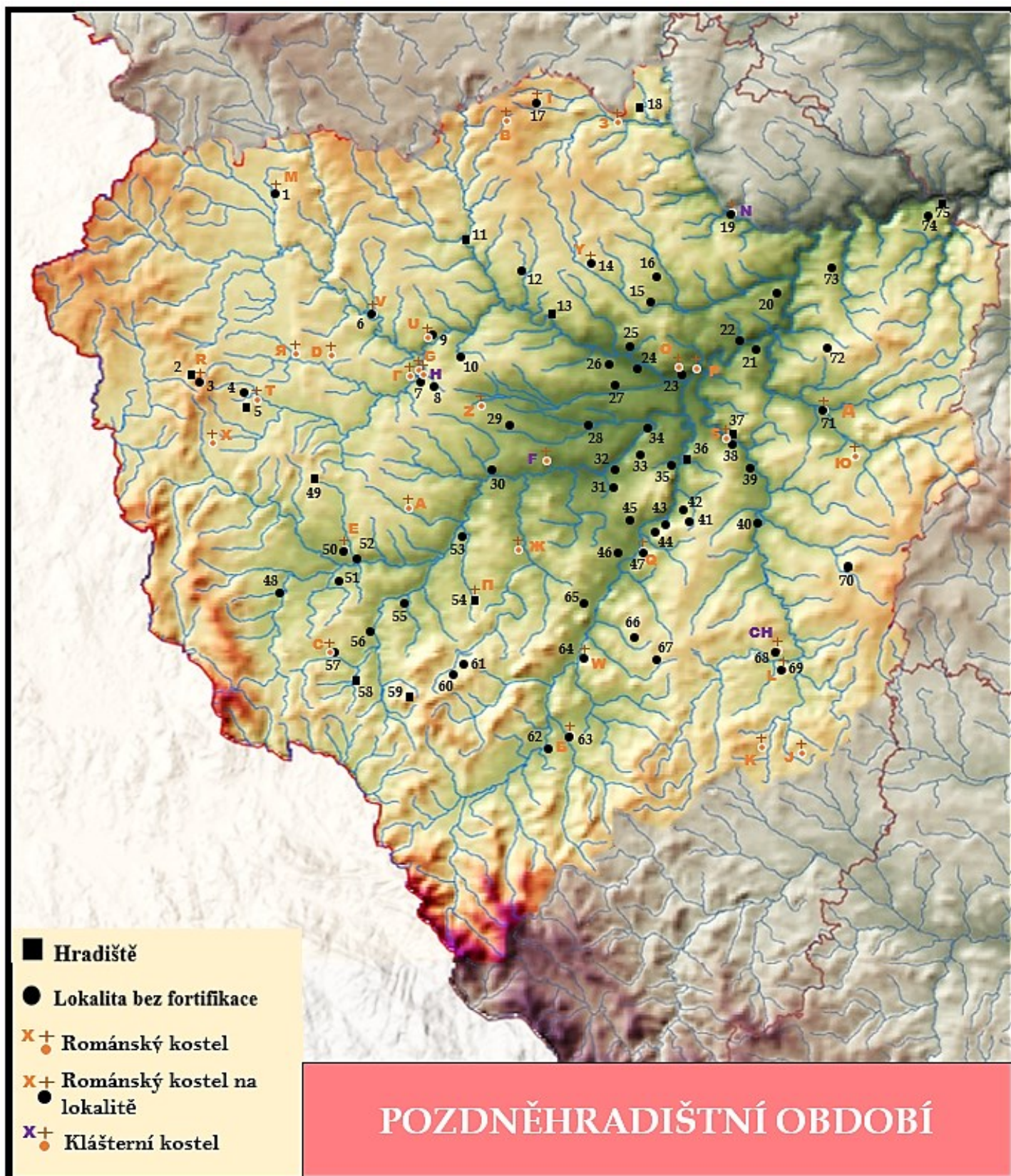
	- KAT.1: rovinná/výšinná lokalita bez výskytu raně středověké či jiné fortifikace
	- KAT.2: výšinné sídlo s nedoloženou, pouze hypotetizovanou raně středověkou fortifikací
	- KAT.3: výšinné sídlo s výskytem dřevohlinité fortifikace, leč jejího nepravděp. raně středověkého stáří
	- KAT.4: hradiště/výšinné sídliště s potvrzeným či předpokládaným raně středověkým stářím fortifikace

Tabulka 8 - Mladohradištní lokality podle čísla v mapě

TACHOV	Butov (okres Tachov)	vodní nádrž Hracholusky	10
	Bezemín (okres Tachov) + Mydlovary (okres Plzeň-sever)	Švédská šance, též "Brandl" nebo "Pohřebiště".	84
	Darmyšl (okres Tachov)	Vrch Chlum.	50
	Hradiště Okrouhlé (okres Tachov)	Šípín - kostel sv.Barbory a hradiště.	3
	Kladruby (okres Tachov)	Kladruby - klášter	25
	Kokašice (okres Tachov)	Krasíkov - Švambersk- zřícenina hradu.	2
	Kostelec u Stříbra (okres Tachov)	hradiště Alfrédov	27
	Planá u Mariánských Lázní (okres Tachov)	Město Planá - středověké a novověké jádro obce	1
	Pozorka u Kladrub (okres Tachov)	Pozorka - nad myslivnou	26
	Přímda (okres Tachov)	Hrad Přímda	44
	Stříbro (okres Tachov)	Stříbro - středověké a novověké jádro obce	9
	Stříbro (okres Tachov)	U mostu.	8
	Svojšín (okres Tachov)	kostel sv. Petra a Pavla	86
	Trpísty (okres Tachov)	Trpísty - "U cihelny"	4
	PLZEŇ-SEVER	Bdeněves (okres Plzeň-sever)	Bdeněves - nález v obci
Čivice (okres Plzeň-sever)		Z od kostela, JV roh parcely ppč. 22/1.	94
Dolany u Plzně (okres Plzeň-sever)		pole V Dolíkách	23
Koryta (okres Plzeň-sever)		Koryta - středověké osídlení	7
Lipno u Hunčic (okres Plzeň-sever)		Lipno - hradiště v poloze " Staré Lipno"	15
Luhov u Líšťan (okres Plzeň-sever)		Luhov - " U ovčína"	14
Luhov u Líšťan (okres Plzeň-sever)		Luhov - lokalita " Vojenský tábor"	13
Nynice (okres Plzeň-sever)		polygon N3	24
Plasy (okres Plzeň-sever)		Plasy - klášter	6
Pňovany (okres Plzeň-sever)		sídlíště JV od obce	12
Pňovany (okres Plzeň-sever)		V od polohy "U Chotěšoviček"	11
Přehýšov (okres Plzeň-sever)		Přehýšov - ppč.49	28
Přehýšov (okres Plzeň-sever)		Na Honech	
Všeruby u Plzně + Kunějovice (okres Plzeň-sever)		Všeruby	5
PLZEŇ-MĚSTO	Bukovec (okres Plzeň-město)	Bukovec, jádro obce	21
	Doubravka (okres Plzeň-město)	Doubravka, sv. Jiří	20
	Kyšice u Plzně (okres Plzeň-město)	U Starých Kyšic	22
	Malesice (okres Plzeň-město)	Malesice - poloha "U Drátovny "	17
	Nezvěstice (okres Plzeň-město)	Nezvěstice - sídlíště	40
	Plzeň (okres Plzeň-město)	Plzeň, Lochotínská ul.	18
	Plzeň (okres Plzeň-město)	Doudlevec, vodárna Pod Homolkou	19
	Sedlec u Starého Plzeňce (okres Plzeň-město)	Sedlec	38
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec-sběr-plocha A	
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec - sběry	81
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec - hradiště "Hůrka"	36
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	sídlíště "Malá Strana"	35
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Trať U sv. Blažeje	82
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec - sídlíště	37
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec - Vrchlického ul., mateřská školka	
	Štáhlavice (okres Plzeň-město)	Štáhlavice-sběr	39
	Želčany (okres Plzeň-město)	Želčany - depot	41
	DOMAŽLICE	Bezvěrov I + II (okres Domažlice)	Ostrov - jádro vsi, extravilán J od vsi
Bořice u Domažlic (okres Domažlice)		Poloha "Na Hradišti"	64
Domažlice (okres Domažlice)		Poloha "V Potocích"	61
Domažlice (okres Domažlice)		Poloha "Hvizdalka"	63
Havlovice (okres Domažlice)		poloha "Na Zámku"	62
Horšín Velký (okres Domažlice)		Poloha "Kněžská"	45
Horšov (okres Domažlice)		zahradka domu čp. 2	56
Horšovský Týn (okres Domažlice)		Horšovský Týn - J od obce	58
Horšovský Týn (okres Domažlice)		Horšovský Týn - město a hradem	57
Horšovský Týn (okres Domažlice)		Pískovna mezi Horním a Dolním Valdorfem	60
Mašovice u Meclova (okres Domažlice)		Mašovice - SV od vsi	
Mašovice u Meclova (okres Domažlice)		Mašovice - V od vsi	55
Meclov (okres Domažlice)		Poloha "Nad Křížkem"	53
Mělnice (okres Domažlice)		Mělnice - S od vsi	
Mělnice (okres Domažlice)		Mělnice - 400 m SZ od vsi	48
Milavče (okres Domažlice)		Milavče - V od vsi	67
Mířkov (okres Domažlice)		Vrch Rozsocha	49
Mračnice (okres Domažlice)		Poloha "Podháj"	59
Nahošice (okres Domažlice)		Nahošice - J od vsi	66
Ohnišovice (okres Domažlice)		Ohnišovice - S od vsi	52
Podzámčí + Oprechtice na Šumavě (okres Domažlice)		hradiště "Přikopy"	69
Radonice u Milavčí (okres Domažlice)		Radonice - jádro vsi	68
Smolov u Domažlic (okres Domažlice)		Hradiště Spáňov - Smolov	65
Srbice u Kolovče (okres Domažlice)		Hradiště u kostela Sv. Víta	70
Srby u Horšovského Týna (okres Domažlice)		Srby - hradištní pohřebiště	54
Štítary nad Radbuzou (okres Domažlice)		Štítary - hradiště	47
Tasnovice (okres Domažlice)		Hradiště v poloze "Sv. Vavřinec"	51

PLZEŇ-JIH	Dobřany (okres Plzeň-jih)	Za Stodolami-plocha 1	31
	Dobřany (okres Plzeň-jih)	Dobřany- sídliště " v okolí sv. Víta"	32
	Hradec u Stoda (okres Plzeň-jih)	Hradec - slovanské hradiště	29
	Hradec u Stoda (okres Plzeň-jih)	Hradec - pohřebiště/sídliště	
	Hradec u Stoda (okres Plzeň-jih)	Hradec u Stoda	30
	Chotěšov (okres Plzeň-jih)	Chotěšov - klášter	
	Klášter u Nepomuka (okres Plzeň-jih)	Intravilán vesnice Klášter u Nepomuka	42
	Nepomuk (okres Plzeň-jih)	Intravilán města Nepomuk	43
	Netunice (okres Plzeň-jih)	Netunice - tvrz a intravilán	34
	Předenice (okres Plzeň-jih)	Pole v poloze Za Klickovými	83
	Přeštice (okres Plzeň-jih)	Vícov	96
	Štěnovice (okres Plzeň-jih)	Štěnovice - hradiště a tvrzště	87
	Útušice (okres Plzeň-jih)	Útušice- sídliště	33
	Žinkovy + Nepomuk + Vojovice (okres Plzeň-jih)	Hradiště "Na Peklích" (Obrovo hradiště).	85
KLATOVY	Běhařov (okres Klatovy)	Běhařov raně středověké sídliště	74
	Bolešiny (okres Klatovy)	Bolešiny	77
	Hodousice (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce	75
	Klatovy (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce	76
	Křenice (okres Klatovy)	U Starého špýcharu	71
	Myslív (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce	80
	Plánice (okres Klatovy)	NA CEVICI	79
	Poleň + Zdeslav (okres Klatovy)	ZSV Kačí důl	73
	Újezdec u Měcholup + Domažličky + Bolešiny (o. Klatovy)	„ POD HOROU “	78
	Vřeskovice (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce	72
ROKYCANSKO	Hradiště nad Berouňkou (okres Rokycany)	Hradiště - intravilán	95
	Cheznovice (okres Rokycany)	Varta	89
	Chockov + Bujesily + Liblín (okres Rokycany)	Chockov - Na Hrobech	93
	Radnice u Rokycan (okres Rokycany)	Radnice	91
	Rokycany (okres Rokycany)	Rokycany - jádro města	88
	Smědčice (okres Rokycany)	Smědčice - obecní lom	90
	Zbiroh (okres Rokycany)	Zbiroh	92

Tabulka 9 - Mladohradištní lokality podle okresů

Mapa 5 - Prostorové rozložení pozdně hradištních lokalit s vyznačením románských kostelů

1	Planá u Mariánských Lázní (okres Tachov)	Město Planá - středověké a novověké jádro obce	510	MT4
2	Přimda (okres Tachov)	Hrad Přimda	840	CH7
3	Přimda (okres Tachov)	Kostel sv. Jiří	700	CH7
4	Stráž u Tachova (okres Tachov)	Pole 600 m S od Nového hradu.	505	MT3
5	Stráž u Tachova (okres Tachov)	Nový hrad nebo Zámeček.	510	MT3
6	Svojšín (okres Tachov)	kostel sv. Petra a Pavla	405	MT11
7	Kladruby (okres Tachov)	Kladruby - klášter	405	MT10
8	Pozorka u Kladrub (okres Tachov)	Pozorka - u dvora Žďár	450	MT10
9	Stříbro (okres Tachov)	Stříbro - středověké a novověké jádro obce	400	MT11
10	Sytno (okres Tachov)	Sytno - severní část vsi.	425	MT10
11	Hradiště Okrouhlé (okres Tachov)	Šipín - kostel sv. Barbory a hradiště.	440	MT7
12	Čerňovice (okres Plzeň-sever)	Čerňovice I	390	MT11
13	Lipno u Hunčic (okres Plzeň-sever)	Lipno - hradiště v poloze " Staré Lipno "	400	MT11
14	Všeruby u Plzně + Kunějovice (okres Plzeň-sever)	Všeruby	425	MT7
15	Ledce u Plzně (okres Plzeň-sever)	Ledce	390	MT11
16	Bříza Horní + Žilov (okres Plzeň-sever)	Horní Bříza	390	MT11
17	Krašov (okres Plzeň-sever)	sběry na poli u obce Krašov	620	MT3
18	Hrádek u Manětína + Brdo u Manětína (okr. Plzeň-sever)	Hradiště- východně od obce Hrádek	450	MT4
19	Plasy (okres Plzeň-sever)	Plasy - klášter	325	MT11
20	Nynice (okres Plzeň-sever)	Nad Hutí	340	MT11
21	Nynice (okres Plzeň-sever)	Na Cikánech, polygon N1	345	MT11
21	Chrást u Plzně (okres Plzeň-město)	U Rokle	310	MT11
22	Druzťová (okres Plzeň-sever)	hrad Věžka	320	MT11
23	Plzeň (okres Plzeň-město)	Plzeň, Lochotínská ul.	305	MT11
24	Křimice (okres Plzeň-město)	Křimice - jádro obce	320	MT11
24	Křimice (okres Plzeň-město)	Plzeň - Křimice, " Za Humny "	320	MT11
25	Malesice (okres Plzeň-město)	Malesická náves, kulturní zařízení	320	MT11
25	Malesice (okres Plzeň-město)	Malesice - střed. osídlení	330	MT11
26	Kozolupy u Plzně (okres Plzeň-sever)	Kozolupy-sběr	330	MT11
27	Vejpřnice (okres Plzeň-sever)	Vejpřnice - zahrada čp.7	330	MT11
28	Líně (okres Plzeň-sever)	Na Dlouhých	340	MT11
29	Záluží (okres Plzeň-jih)	Nad Rybníkem	380	MT11
30	Hradec u Stoda (okres Plzeň-jih)	Hradec - pohřebiště/sídlíště	350	MT11
31	Chlumčany u Přeštic (okres Plzeň-jih)	Chlumčany	410	MT11
32	Dobřany (okres Plzeň-jih)	Dobřany- sídlíště " v okolí sv. Víta "	325	MT10
33	Šlovice u Plzně (okres Plzeň-jih)	Šlovice-sběr	380	MT11
34	Litice u Plzně (okres Plzeň-město)	Pod Dubovou horou	320	MT11
35	Štěnovice (okres Plzeň-jih)	Štěnovice - sídlíště ?	340	MT11
36	Štěnovice (okres Plzeň-jih)	Štěnovice - hradiště a tvrzíště	340	MT11
37	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec - hradiště "Hůrka"	430	MT11
38	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec - sídlíště	345	MT11
38	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec - Vrchlického ul., mateřská školka	340	MT11
39	Štáhlavy (okres Plzeň-město)	Štáhlavy-sběr-plocha 2	360	MT11
40	Žákava (okres Plzeň-jih)	Žákava	370	MT11
41	Netunice (okres Plzeň-jih)	Netunice - tvrz a intravilán	455	MT10
42	Netunice + Nebílovy (okres Plzeň-jih)	Prusiny ZSV a osídlení z doby bronzové	450	MT10
43	Snopoušovy (okres Plzeň-jih)	Snopoušovy	345	MT11
44	Krasavce (okres Plzeň-jih)	Krasavce-sběr	375	MT11
45	Lukavice Horní (okres Plzeň-jih)	Horní Lukavice	390	MT11
46	Přeštice (okres Plzeň-jih)	Přeštice	355	MT11
47	Přeštice (okres Plzeň-jih)	Vícov	350	MT11
48	Otov u Nového Kramolína (okres Domažlice)	Otov - S od vsi	405	MT5
49	Miřkov (okres Domažlice)	Vrch Rozsocha	600	MT3
50	Horšov (okres Domažlice)	zahrada domu čp. 2	390	MT10
51	Horšovský Týn (okres Domažlice)	Pískovna mezi Horním a Dolním Valdorfem	420	MT10
52	Horšovský Týn (okres Domažlice)	Horšovský Týn - město a hradem	380	MT10
53	Kamenice u Staňkova + Kamenice u Holýšova (okr. P.-jih)	Horní Kamenice	395	MT10
54	Srbice u Kolovče (okres Domažlice)	Hradiště u kostela Sv. Víta	450	MT10
55	Chotiměř u Blížejova (okres Domažlice)	Chotiměř - "U Kalvárie"	375	MT10
56	Milavče (okres Domažlice)	Milavče - V od vsi	410	MT10
56	Milavče (okres Domažlice)	Trať "Záhumeneč"	400	MT10
57	Domažlice (okres Domažlice)	Domažlice - jádro města a Hořejší předměstí	430	MT9
58	Smolov u Domažlic (okres Domažlice)	Hradiště Spáňov - Smolov	440	MT10
59	Podzámčí + Oprechtice na Šumavě (okres Domažlice)	hradiště "Příkopy"	650	MT4
60	Černíkov (okres Klatovy)	Vrch "Velký Kouřim"	640	MT4
61	Všepadly (okres Domažlice)	Košence VI	505	MT4
62	Klatovy + Novákovice (okres Klatovy)	ZSV Hůrky	405	MT10
63	Klatovy (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce	410	MT10
64	Švihov u Klatov (okres Klatovy)	TVRZ - HRBITOVNÍ KOSTEL SV. JILJÍ	395	MT10
65	Vřeskovice (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce	405	MT10
66	Kbel u Přeštic (okres Plzeň-jih)	Kbel	440	MT10
67	Měčín (okres Klatovy)	Měčín	460	MT7
67	Měčín (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce	475	MT7
68	Klášter u Nepomuka (okres Plzeň-jih)	Intravilán vesnice Klášter u Nepomuka	405	MT7
69	Nepomuk (okres Plzeň-jih)	Intravilán města Nepomuk	445	MT7
70	Mítov (okres Plzeň-jih)	Na hradě	535	MT5
71	Rokycany (okres Rokycany)	Rokycany - jádro města	360	MT11
72	Březina u Rokycan + Osek u Rokycan (okres Rokycany)	ZSO Hohořov	460	MT11
73	Němčovice + Kamenec u Radnic (okres Rokycany)	Němčovice (stodola V. Prýmka)	410	MT11
74	Podmokly nad Berouňkou (okres Rokycany)	Podmokly - pole u pokladu	370	MT11
75	Hradiště nad Berouňkou (okres Rokycany)	Hradiště - intravilán	320	MT11

Tabulka 10 - Pozdněhradištní lokality podle čísla v mapě

TACHOV	Hradiště Okrouhlé (okres Tachov)	Šipín - kostel sv.Barbory a hradiště.	11	
	Kladruby (okres Tachov)	Kladruby - klášter	7	
	Planá u Mariánských Lázní (okres Tachov)	Město Planá - středověké a novověké jádro obce	1	
	Pozorka u Kladrub (okres Tachov)	Pozorka - u dvora Žďár	8	
	Přimda (okres Tachov)	Hrad Přimda	2	
	Přimda (okres Tachov)	Kostel sv.Jiří	3	
	Stráž u Tachova (okres Tachov)	Pole 600 m S od Nového hradu.	4	
	Stráž u Tachova (okres Tachov)	Nový hrad nebo Zámeček.	5	
	Stříbro (okres Tachov)	Stříbro - středověké a novověké jádro obce	9	
	Svojšíň (okres Tachov)	kostel sv. Petra a Pavla	6	
	Sytno (okres Tachov)	Sytno - severní část vsi.	10	
	PLZEŇ-SEVER	Bříza Horní + Žilov (okres Plzeň-sever)	Horní Bříza	16
		Čerňovice (okres Plzeň-sever)	Čerňovice I	12
Druztová (okres Plzeň-sever)		hrad Věžka	22	
Hrádek u Manětína + Brdo u Manětína (okr. Plzeň-sever)		Hradiště - východně od obce Hrádek	18	
Kozolupy u Plzně (okres Plzeň-sever)		Kozolupy-sběr	26	
Krašov (okres Plzeň-sever)		sběry na poli u obce Krašov	17	
Ledce u Plzně (okres Plzeň-sever)		Ledce	15	
Líně (okres Plzeň-sever)		Na Dlouhých	28	
Lipno u Hunčic (okres Plzeň-sever)		Lipno - hradiště v poloze " Staré Lipno"	13	
Nynice (okres Plzeň-sever)		Nad Hutí	20	
Nynice (okres Plzeň-sever)		Na Cikánech, polygon N1		
Plasy (okres Plzeň-sever)		Plasy - klášter	19	
Vejpřnice (okres Plzeň-sever)		Vejpřnice - zahrada čp.7	27	
Všeruby u Plzně + Kunějovice (okres Plzeň-sever)		Všeruby	14	
PLZEŇ-MĚSTO	Chrást u Plzně (okres Plzeň-město)	U Rokle	21	
	Křimice (okres Plzeň-město)	Křimice - jádro obce	24	
	Křimice (okres Plzeň-město)	Plzeň - Křimice, "Za Humny"		
	Litice u Plzně (okres Plzeň-město)	Pod Dubovou horou	34	
	Malesice (okres Plzeň-město)	Malesická náves, kulturní zařízení	25	
	Malesice (okres Plzeň-město)	Malesice - střed. osídlení		
	Plzeň (okres Plzeň-město)	Plzeň, Lochotinská ul.	23	
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec - sídliště	38	
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec - Vrchlického ul., mateřská školka		
	Starý Plzenec (okres Plzeň-město)	Starý Plzenec - hradiště "Hůrka"	37	
	Štáhlavy (okres Plzeň-město)	Štáhlavy-sběr-plocha 2	39	
DOMAŽLICE	Domažlice (okres Domažlice)	Domažlice - jádro města a Hořejší předměstí	57	
	Horšov (okres Domažlice)	zahrada domu čp. 2	50	
	Horšovský Týn (okres Domažlice)	Horšovský Týn - město a hradem	52	
	Horšovský Týn (okres Domažlice)	Pískovna mezi Horním a Dolním Valdorfem	51	
	Chotiměř u Blížejova (okres Domažlice)	Chotiměř - "U Kalvárie"	55	
	Milavče (okres Domažlice)	Milavče - V od vsi	56	
	Milavče (okres Domažlice)	Trať "Záhumenec"		
	Mířkov (okres Domažlice)	Vrch Rozsocha	49	
	Otov u Nového Kramolína (okres Domažlice)	Otov - S od vsi	48	
	Podzámcí + Oprechtice na Šumavě (okres Domažlice)	hradiště "Přikopy"	59	
	Smolov u Domažlic (okres Domažlice)	Hradiště Spáňov - Smolov	58	
	Srbice u Kolovče (okres Domažlice)	Hradiště u kostela Sv. Víta	54	
	Všepadly (okres Domažlice)	Košence VI	61	
	PLZEŇ-JIH	Dobřany (okres Plzeň-jih)	Dobřany - sídliště " v okolí sv. Víta"	32
Hradec u Stoda (okres Plzeň-jih)		Hradec - pohřebiště/sídliště	30	
Chlumčany u Přeštic (okres Plzeň-jih)		Chlumčany	31	
Kamenice u Staňkova + Kamenice u Holýšova (okr. P.-jih)		Horní Kamenice	53	
Kbel u Přeštic (okres Plzeň-jih)		Kbel	66	
Klášter u Nepomuka (okres Plzeň-jih)		Intravilán vesnice Klášter u Nepomuka	68	
Krasavce (okres Plzeň-jih)		Krasavce-sběr	44	
Lukavice Horní (okres Plzeň-jih)		Horní Lukavice	45	
Mítov (okres Plzeň-jih)		Na hradě	70	
Nepomuk (okres Plzeň-jih)		Intravilán města Nepomuk	69	
Netunice (okres Plzeň-jih)		Netunice - tvrz a intravilán	41	
Netunice + Nebilovy (okres Plzeň-jih)		Prusiny ZSV a osídlení z doby bronzové	42	
Přeštice (okres Plzeň-jih)		Přeštice	46	
Přeštice (okres Plzeň-jih)		Vícov	47	
Snopoušovy (okres Plzeň-jih)		Snopoušovy	43	
Šlovice u Plzně (okres Plzeň-jih)		Šlovice-sběr	33	
Štěnovice (okres Plzeň-jih)		Štěnovice - sídliště ?	35	
Štěnovice (okres Plzeň-jih)		Štěnovice - hradiště a tvrz	36	
Záluží (okres Plzeň-jih)		Nad Rybníkem	29	
Žákava (okres Plzeň-jih)	Žákava	40		
KLATOVY	Černíkov (okres Klatovy)	Vrch "Velký Kouřim"	60	
	Klatovy (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce	63	
	Klatovy + Novákovice (okres Klatovy)	ZSV Hůrky	62	
	Měčín (okres Klatovy)	Měčín	67	
	Měčín (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce		
	Švihov u Klatov (okres Klatovy)	TVRZ - HŘBITOVNÍ KOSTEL SV.JILJÍ	64	
	Vřeskovice (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce	65	
ROKYCANY	Březina u Rokycan + Osek u Rokycan (okres Rokycany)	ZSO Hoholov	72	
	Hradiště nad Berounkou (okres Rokycany)	Hradiště - intravilán	75	
	Němčovice + Kameneč u Radnic (okres Rokycany)	Němčovice	73	
	Podmokly nad Berounkou (okres Rokycany)	Podmokly - pole u pokladu	74	
	Rokycany (okres Rokycany)	Rokycany - jádro města	71	

Tabulka 11 - Pozdněhradištní lokality podle okresů

A	Bukovec	Nanebevzetí Panny Marie
B	Dolní Jamné	sv. Petra a Pavla
C	Domažlice	sv. Jakub
D	Holostřevy	sv. Mikuláše
E	Horšov	Všech svatých
F	Chotěšov	sv. Václava a Panny Marie
G	Kladruby	sv. Petra
H	Kladruby	Nanebevzetí Panny Marie (...)
CH	Klášteř u Nepomuku	Panny Marie (?)
I	Krašov	sv. Ondřeje
J	Kvášňovice	sv. Bartoloměje
K	Myslív	Nanebevzetí Panny Marie
L	Nepomuk	sv. Jakuba
M	Planá u M.L.	sv. Petra a Pavla
	Planá u M.L.	Nanebevzetí Panny Marie
N	Plasy	Nanebevzetí Panny Marie
O	Plzeň	Všech svatých
P	Plzeň-Doubravka	sv. Jiří
Q	Přeštice	sv. Ambrože
R	Primda	sv. Jiří
S	Starý Plzenec	Narození Panny Marie
	Starý Plzenec	sv. Blažeje
	Starý Plzenec	sv. Jana Křtitele
	Starý Plzenec	sv. Martin
	Starý Plzenec	sv. Václav
	Starý Plzenec	sv. Kříže
	Starý Plzenec	sv. Vavřince
	Starý Plzenec	sv. Petra a Pavla

T	Stráž u Tachova	sv. Václava
U	Stříbro	Nanebevzetí P. Marie
V	Svojšín	sv. Petra a Pavla
W	Švihov	sv. Jiljí
X	Třemešné	sv. Linharta
Y	Všeruby	sv. Martina
Z	Horní Sekyřany	sv. Martina

DODATEK		
Б	Klatovy	sv. Jiří
З	Manětín	?
Г	Kladruby	sv. Jakuba
Д	Rokycany	?
Ю	Hrádek u R.-Chylice	sv. Jakuba
Я	Skviřín	sv. Petra a Pavla
Ж	Bijadla u Merlína	sv. Vavřince
П	Srbice u Kolovče	sv. Víta

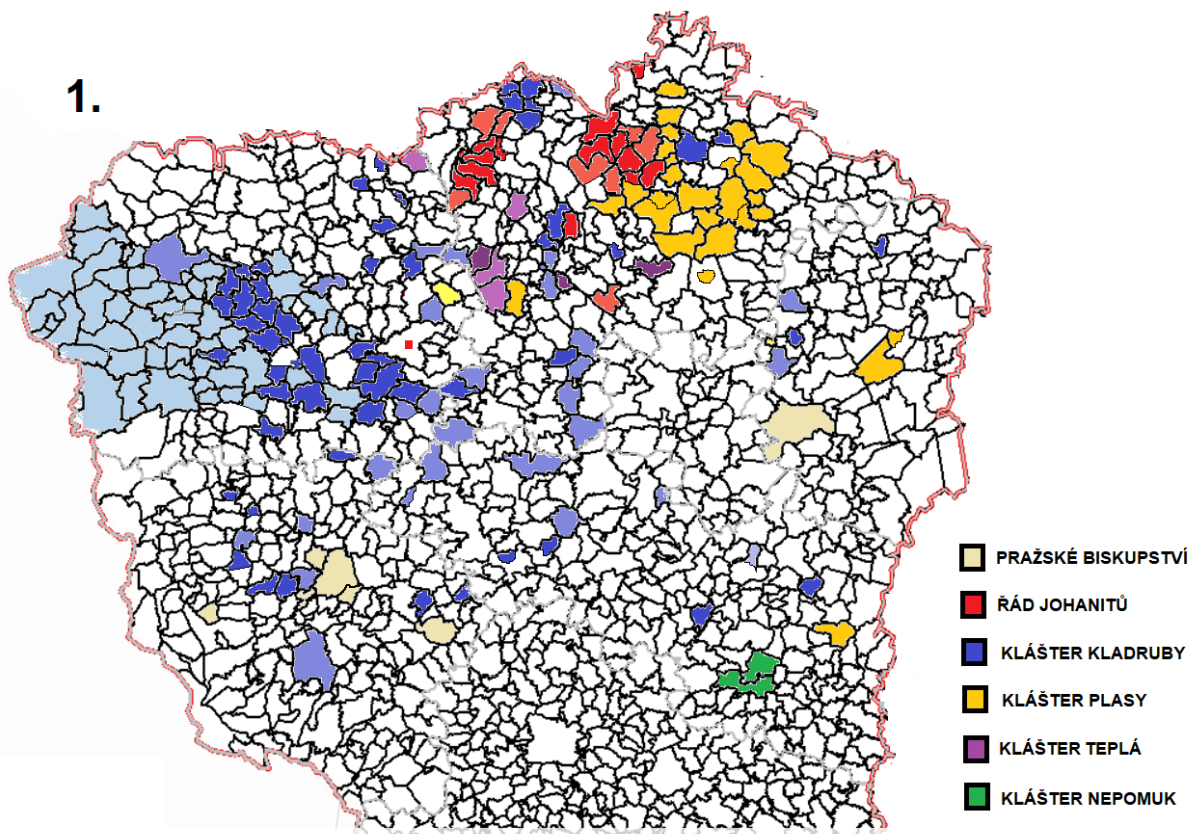
Tabulka 12 - Soupis románských kostelů k mapám 5 a 7

	K.Ú. + OKRES	NÁZEV ÚAN katg. I v SAS/lokalizace	ml.DŘ	DoSN	Ř-SN (n.)
D	Doubravka (okres Plzeň-město)	Polní trať U sv. Jiří			
	Doubravka (okres Plzeň-město)	Pole a zahrádkářská kolonie, poloha Ke sv. Jiří			
	Doudlevice (okres Plzeň-město)	Doudlevice, Škodova cihelna			
H	Hradec u Stoda + Střelice (okr. Plzeň-jih)	Hradec - sídliště? " pískovna Za mostem "			
CH	Chotěšov (okres Plzeň-jih)	Poloha Dobřanská pole			
L	Lešovice (okres Plzeň-sever)	Ostrožna Malý Špičák - Lešovice			
M	Malesice (okres Plzeň-město)	Malesice - poloha "U Drátovny "			
	Město Touškov (okres Plzeň-sever)	Poloha „K Vlkyší“, ppč. 821, 824, 825.			
N	Nýřany (okres Plzeň-sever)	SV okraj obce, poloha U Vily			
O	Oplot (okres Plzeň-jih)	SZ od polohy „Malé široké“, též „Půhlavice“			
P	Plánice (okres Klatovy)	středověké a novověké jádro obce			
	Plzeň (okres Plzeň-město)	č.p. 105, Nám. Republiky 12			
	Plzeň (okres Plzeň-město)	V strana Nám. Republiky			
	Plzeň (okres Plzeň-město)	Náměstí Republiky			
	Plzeň (okres Plzeň-město)	Ul. Pražská č.18 (čp. 353), býv. masné krámy, ppč. 23			
	Plzeň (okres Plzeň-město)	"Na vinicích", S od vodárny, S od budov. komunikace			
	Plzeň (okres Plzeň-město)	Lochotín. Trať Vinice			
	Podmokly nad Berouňkou (o. Rokycany)	mezi Podmokly a Hradištěm			
	Podmokly nad Berouňkou (o. Rokycany)	V obci.			
	Předslav (okres Klatovy)	Předslav, Čp. 60			
R	Radčice u Plzně (okres Plzeň-město)	Mimo areál HP Pelzer. Rekonstrukce kanalizace			
	Radobyčice (okres Plzeň-město)	Radobyčice - jádro obce			
S	Stod (okres Plzeň-jih)	Stod - sídliště "U Lomu II."			
	Svinná u Hlohovic (okres Rokycany)	Pole u obce.			
T	Tlučná (okres Plzeň-sever)	Tlučná - čp.260			
	Tlučná (okres Plzeň-sever)	Tlučná - Z okraj obce			
U	Úherce u Nýřan (okres Plzeň-sever)	návří Rovný			
V	Valcha (okres Plzeň-město)	Jižní břeh přehrady České údolí (parc. č. 1227/22)			
	Vochov (okres Plzeň-sever)	Východní břeh dolního rybníka (poloha značená P)			
	Vochov (okres Plzeň-sever)	Vochov - kolem staré cihelny			
	Vochov (okres Plzeň-sever)	Pole v poloze Za Trať			
Vochov (okres Plzeň-sever)	Pole V od jádra obce				

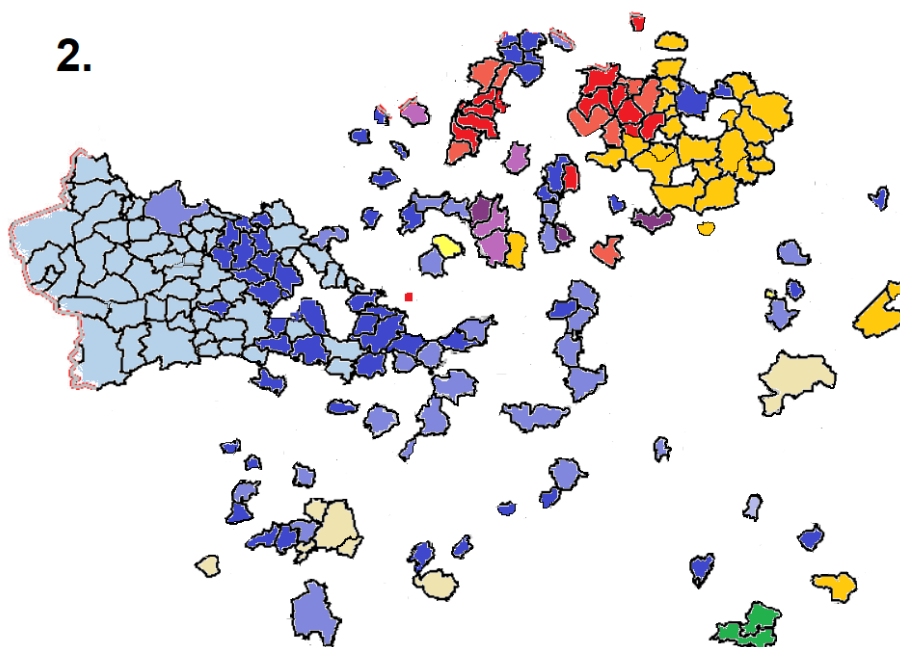
Tabulka 13 - Soupis lokalit doby římské a doby stěhování národů

ROZLOŽENÍ CÍRKEVNÍHO MAJETKU DO cca 1200

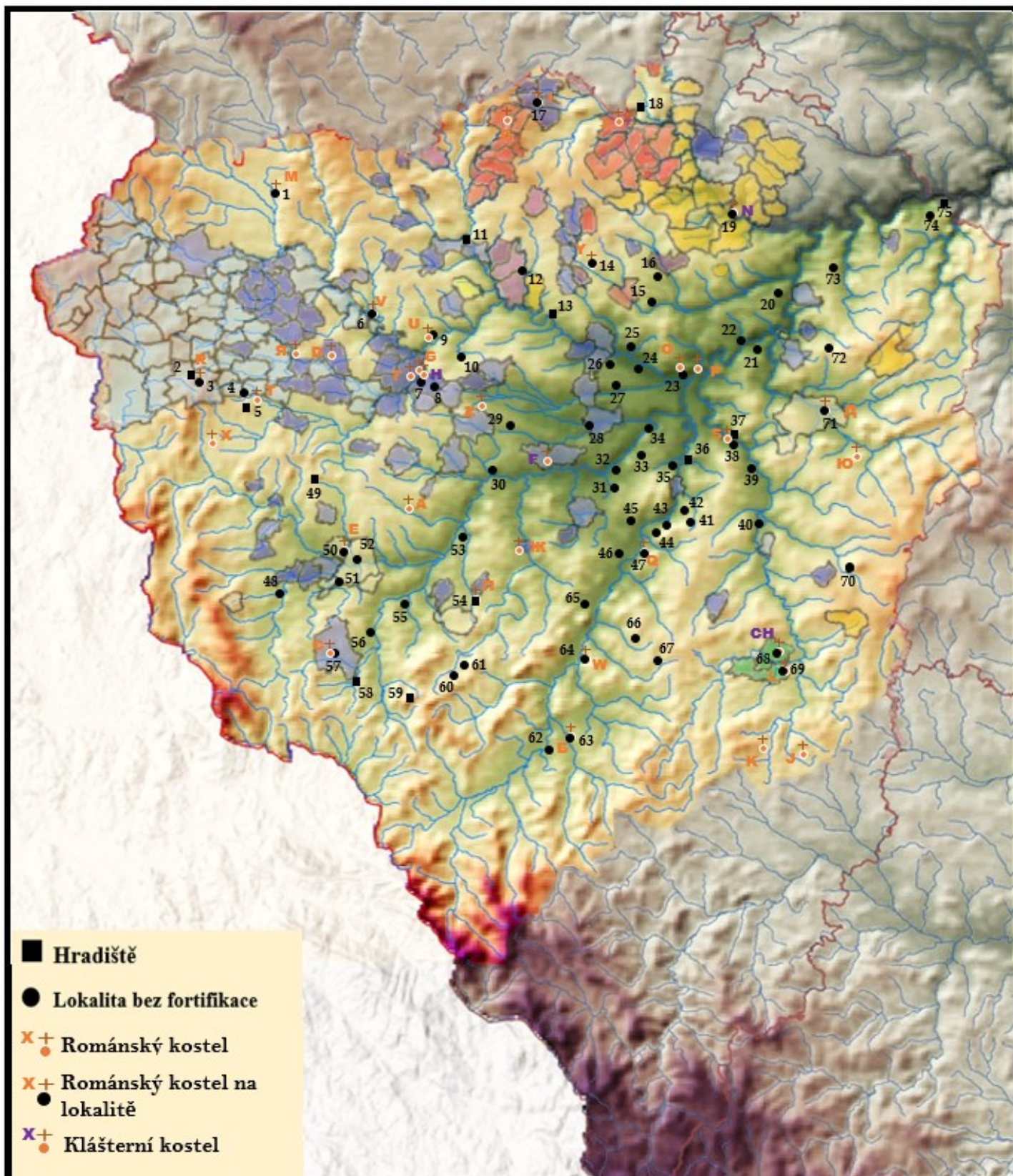
1.

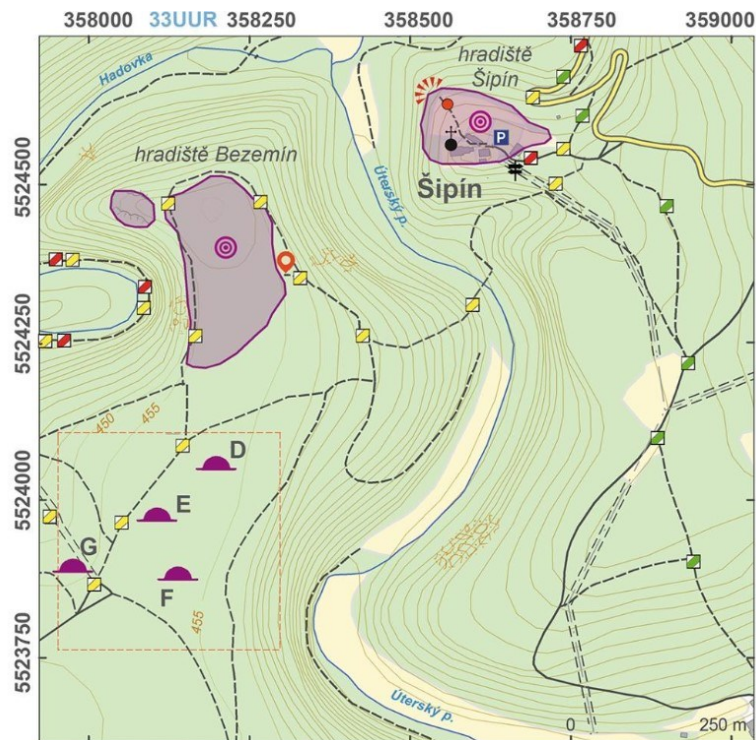
2.

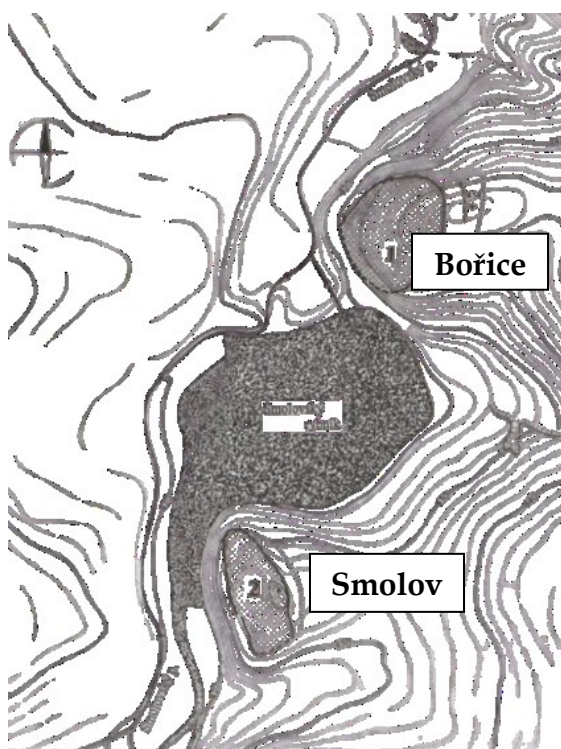
Mapa 6 - Církevní držba v jihozápadních Čechách cca do roku 1200 vyznačená na soudobých katastrálních územích.

Mapa 7 - Srovnání rozložení sídel zmíněných v písemných pramenech a archeologických lokalit.

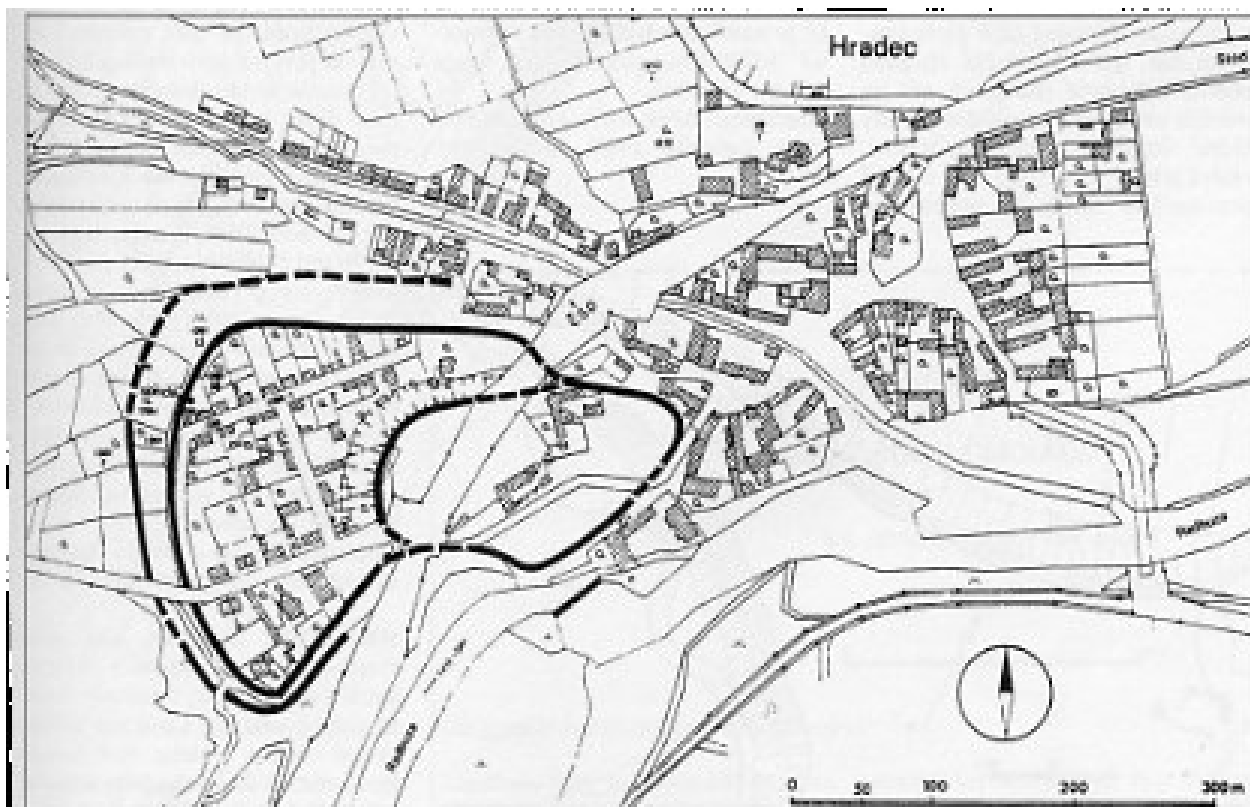

Obrázek 1 - Hradiště Bezemín a Šipín, převzato z:
 AMČR, CDY100000130.tif; dostupné online:
https://digiarchiv.aiscr.cz/results?page=1&entity=dokument&sort=datestamp%20desc&q=Bezem%C3%ADn&f_katastr=BEZEM%C3%8DN:and&rows=50.

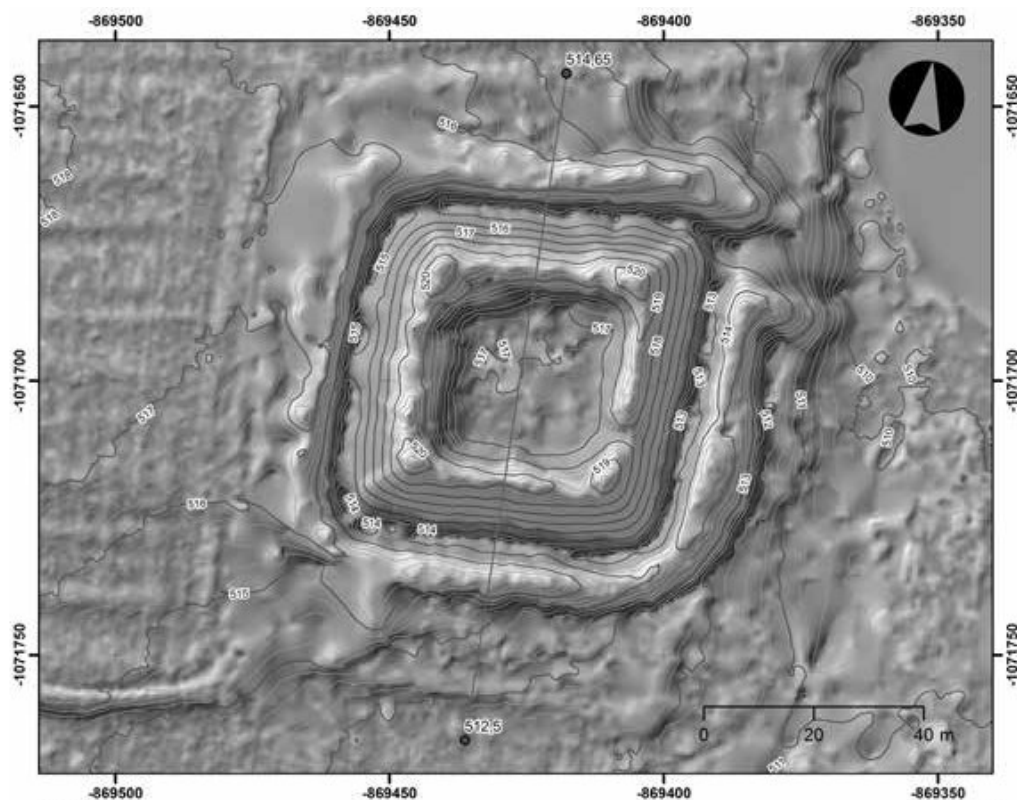

Obrázek 2 - Kostel sv. Jakuba Většího v Domažlicích, převzato z:
 Břicháček, P. - Čechura, M. 2011: Kostel sv. Jakuba většího v Domažlicích a jeho postavení v místní raně středověké sídelní aglomeraci. Archeologie západních Čech 2, 56-72. - [str. 136, obr.2].

Obrázek 3 - Hradiště Bořice a Smolov u Domažlic, převzato z (upraveno):
 Břicháček, P. - Metlička, M. 1999: Domažlická sídelní aglomerace v raném středověku. Archeologie ve středních Čechách 3, 259-282. - [str. 276, obr. 3].

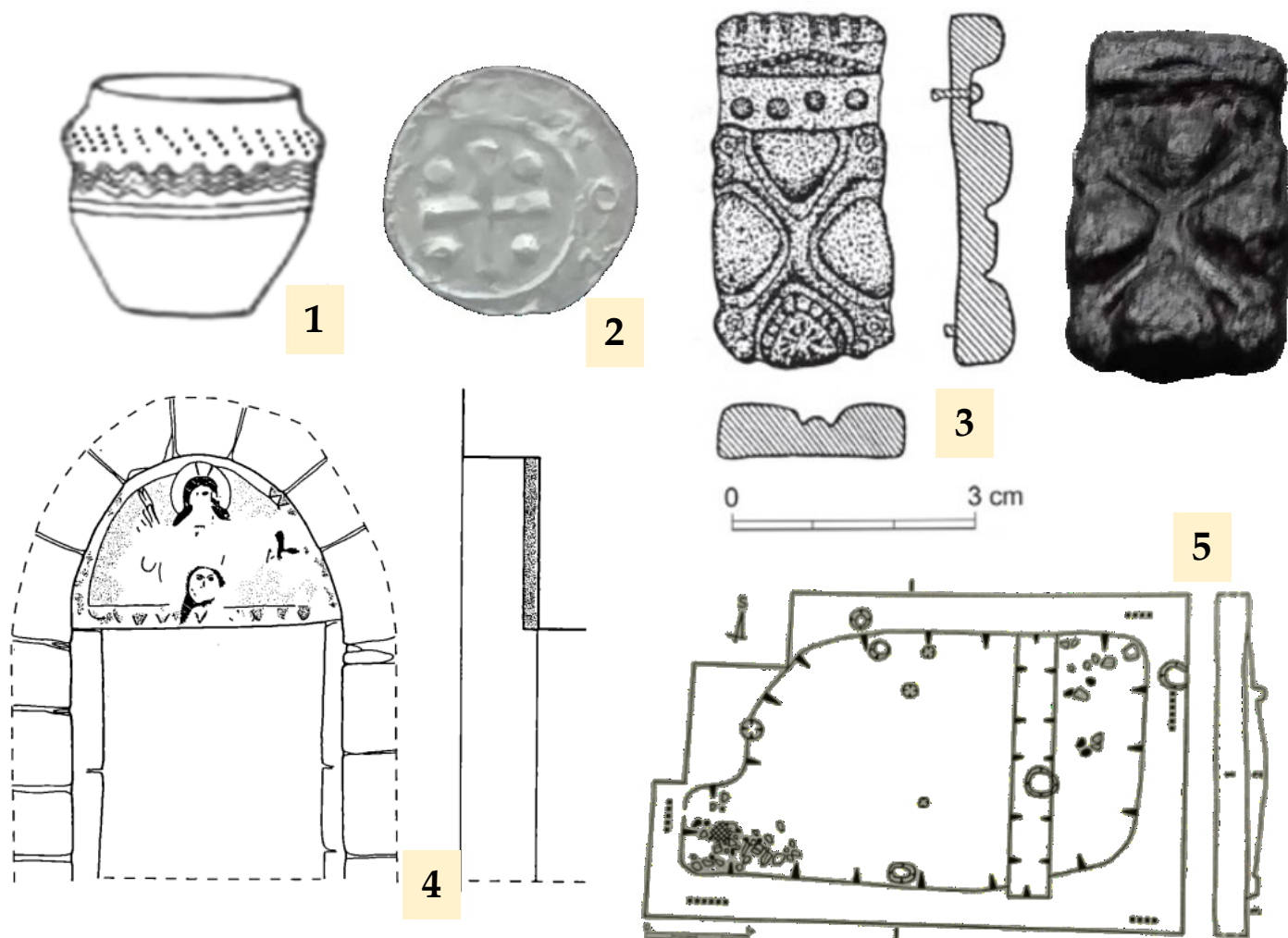

Obrázek 4: Hradiště v Hradci u Stoda podle J. Justové, převzato z:
 Justová, J. 1979: Slované hradiště v Hradci u Stoda a Stodsko v raném
 středověku. Památky archeologické 70, 131-212. - [str. 139, obr. 5].

Obrázek 5: Stráž u Tachova - Zámeček, převzato z:
 Sokol, P. - Kasl, F. 2019: Opevnění Nový hrad (Zámeček) u Stráže (okres Tachov),
 Zeměpanská strážnice a celnice z přelomu 12. a 13. století. *Archæologia historica*
 44, 2, 627-663. - [str. 639, obr. 16].

Obrázek 6 - VYBRANÉ NÁLEZY A OBJEVY ZMÍNĚNÉ V TĚTO PRÁCI

1. **Nádobka z Milkovského čihadla**, převzato z:
Šaldová, V. 1967: Pravěk Stříbrska. Stříbro. - [obr. 14:3].
2. **Stříbrný denár Oty III. ze Smutečního vrchu ve Stříbře**, nález PhDr. Pavel Břicháček, uloženo v Městském muzeu ve Stříbře, fotografie vlastní.
3. **Nákončí z Obrova hradiště u Žinkov**, fotografie vlastní, kresba převzata z:
Profantová, N. - John, J. 2021: Železné nákončí karolínského typu z hradiště u Libětic. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 34, 255-266. - [str. 265, obr. 2:3].
4. **Románský portál kostela sv. Václava ve Stráži**, převzato z:
Široký, R. - Nováček, K. 1998: K počátku Norimberské cesty na Tachovsku, Archæologia historica 23, 59-67. - [str. 65, obr. 3:2].
5. **Půdorys sídelního objektu ze Vstiše, okr. Plzeň jih**, převzato z:
Břicháček, P. 2016: Raně středověký objekt ve Vstiši (okr. Plzeň-jih), Archeologie západních Čech 11, 135-140. - [obr. 2]